

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Bergen, høsten 2005

Politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge

- en teoretisk og empirisk analyse

av **Bjørn Tore Sommer**

Veileder: Professor Kjetil Bjorvatn

Institutt for Samfunnsøkonomi

Utredning i spesialfagsområdet samfunnsøkonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Forord

Jeg vil benytte sjansen til å takke alle som har vært hjelpelige under utarbeidelsen av denne utredningen.

En spesiell takk til min veileder, Kjetil Bjorvatn, og hans gode råd og fleksibilitet underveis i prosessen.

Jeg vil også uttrykke min takknemlighet ovenfor det demokratiske politiske systemet vi har i Norge, som for det første har gjort det mulig å skrive denne utredningen, og som for det andre, og enda viktigere, gjør at alle norske innbyggere har en mulighet til påvirke den politikken som til enhver tid føres i Norge.

Bergen, 14. januar 2006

Bjørn Tore Sommer

Sammendrag

Den foreliggende utredningen bruker økonomisk teori og empiriske analyser for å analysere hvorvidt det er grunnlag for å si at man har sett politiske konjunktursyklus i etterkrigstidens Norge, og hvorvidt disse eventuelt har endret seg i løpet av de siste 60 årene. Utredningen gir grunnlag for å hevde at man har sett tre typer av politiske konjunktursyklus i etterkrigstidens Norge; i perioden 1949-65 tradisjonelle opportunistesyklus, i perioden 1966-81 tradisjonelle partisansyklus og i perioden 1982-2003 relativt mindre omfattende opportuniste - og partisansyklus.

Innholdsfortegnelse

Del I: Innledende del

1.1.	Kort om innholdet i utredningen	1
	Utredningens to hovedspørsmål	1
1.2.	Begrepsavklaringer	3
	Politisk konjunktursykel	3
	Etterkrigstiden	9
	Økonomiske størrelser, politiske instrumenter og økonomiske variable	10
1.3.	Utdyping av utredningens to hovedspørsmål	11
1.4.	Om betydningen av den politiske og økonomiske utviklingen i etterkrigstiden for å analysere politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge	12
1.5.	Makroøkonomisk tenkning i etterkrigstiden	
	- Stabiliseringspolitikken muligheter	13
	1950-tallet	14
	1960-tallet	14
	1970-tallet	15
	1980-tallet	16
	1990-tallet	17

1.6.	Om virkemidler i den økonomiske politikken	19
1.6.1.	Finanspolitikk	20
1.6.2	Pengepolitikk	25

Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursykler

2.1.	Generelt om økonomisk teori og politiske konjunktursykler	32
2.2.	Opportunismemodeller	35
2.2.1.	Den tradisjonelle opportunismemodellen	36
2.2.2.	Den rasjonelle opportunismemodellen	44
2.3.	Partisanmodeller	51
2.3.1	Den tradisjonelle partisanmodellen	52
2.3.2.	Den rasjonelle partisanmodellen	57
2.4.	Nyere moderne teorier om politiske konjunktursykler	65
	- Fra politiske konjunktursykler til politiske budsjett sykler	
2.4.1.	Økt fokus på sammenhengen mellom valgår og budsjettunderskudd	67
2.4.2	Moralsk hasard som forklaring på politiske konjunktursykler og valgår	67
2.4.3.	Empirisk testing av politisk-økonomiske sykler i alle typer demokratier (ikke bare OECD- land)	69
2.4.4.	Empirisk testing av typen finanspolitikk og politisk-økonomiske sykler	70
2.4.5.	Hvordan politiske institusjonelle forhold påvirker politisk-økonomiske sykler	70
2.4.6.	Integrering av opportunisme- og partisanmodeller i en modell	70

2.5	En oversikt over tidligere empiriske studier av politiske konjunktursykler	71
2.5.1.	En generell oversikt	71
2.5.2.	Tidligere studier av politiske konjunktursykler i Norge	74
Del III:	Empirisk analyse av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge	
3.1.	Generelt om den empiriske analysen	76
3.2.	Generelle metodevalg	78
I.	Å sikre en omfattende analyse	78
II.	Å sikre en nyansert og presis analyse	78
III.	Målingen av de økonomiske variablene	79
IV.	Tidsperiode for analysen	79
V.	Analyseteknikk	80
VI.	Data	83
3.3.	Den konkrete empiriske analysen	84
I.	Valg av økonomiske variable	84
II.	Klassifisering av de økonomiske variablene som henholdsvis økonomiske størrelser og politiske instrumenter	85
III.	Målingen av de økonomiske variablene	87
IV.	Beregningene	87

3.4.	Resultater	93
	1949-2003	93
	1949-65	94
	1966-81	95
	1982-2003	95
3.5.	Tolkning av resultatene	97
	1949-65	97
	1966-81	101
	1982-2003	107
	1949-2003	110
Del IV :	Konklusjon og avsluttende merknader	
4.1.	Konklusjon	113
4.2.	Kort om styrker og svakheter ved utredningens konklusjoner	116
Vedlegg	Vedlegg 1	Mandatfordeling stortingsvalg 1921-2005
	Vedlegg 2	De økonomiske variablene i den empiriske analysen
	Vedlegg 3	Beregningene i den empiriske analysen
Kilder	Generelle kilder	

DEL I: INNLEDENDE DEL

1.1. Kort om innholdet i utredningen

Målet med denne utredningen er å analysere og på bakgrunn av økonomisk teori og empiri, å gi velkvalifiserte svar på følgende to hovedspørsmål:

1. Er det med utgangspunkt i økonomisk teori og på bakgrunn av empiri, grunnlag for å hevde at man har sett eksistensen av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge?
2. Hvis svaret på spørsmål 1 er ja, er det med utgangspunkt i økonomisk teori og på bakgrunn av empiri, grunnlag for å si at de politiske konjunktursyklene har endret struktur og karakter i løpet av de siste 60 årene, og hvordan kan man eventuelt forklare dette?

For å gi velkvalifiserte svar på de ovennevnte spørsmålene har jeg sett det hensiktsmessig å strukturere utredningen på følgende måte:

I utredningens første hoveddel, *Del I: Innledende del*, gis denne korte oversikten over innholdet i utredningen, sentrale begreper i utredningen defineres relativt grundig og problemstillingene knyttet til utredningens ovennevnte to hovedspørsmål utdypes og konkretiseres nærmere. Deretter knyttes det kort noen kommentarer til viktigheten av å kjenne den økonomiske og politiske etterkrigshistorien i Norge for å kunne gi tilfredsstillende svar på de to hovedspørsmålene over, samt det gis en relativt kort oversikt over hvordan synet på politikeres muligheter og evner til å styre økonomien i en ønsket retning, har endret seg i etterkrigstiden sett fra et økonomisk-teoretisk perspektiv.

Til slutt i utredningens *Del I* gis det en kort oversikt over de viktigste økonomisk-politiske styringsverktøyene norske politikere har hatt til rådighet for å styre den norske økonomien i etterkrigstiden og hvordan synet på, og innholdet i disse, har endret seg i løpet av perioden.

Grunnen til at jeg velger ovennevnte oppbygning av utredningens første del, er at jeg på generelt grunnlag finner det hensiktsmessig å trekke på økonomisk og politisk historie for å gi en så nyansert og presis analyse som mulig av utredningens to *økonomiske* hovedspørsmål.

Hvordan jeg mener de ulike delene i utredningens *Del I* bidrar til dette, presiseres under hver del i selve utredningen.

I utredningens andre hoveddel, *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursykler*, gis det en utfyllende oversikt over den økonomiske teorien knyttet til begrepet politiske konjunktursykler. Dette gjøres fordi det er økonomisk teori som definerer det fundamentale innholdet i selve begrepet politiske konjunktursykler, jf. utredningens hovedspørsmål 1. I tillegg er økonomisk teori knyttet direkte opp mot utredningens hovedspørsmål 1 og 2, samtidig med at det er teorien som danner grunnlaget for hvilke variable som analyseres i den empiriske delen av utredningen.

Jeg har også sett det hensiktsmessig å gjengi noen konkrete økonomiske modeller innen fagfeltet, da disse på en klar og utvetydig måte gir uttrykk for hvilke mekanismer og økonomiske variable som kan bidra til politiske konjunktursykler. Samtidig synliggjør de gjengitte teoriene forskjellen i de ulike hovedtilnærmingene til hvilke mekanismer som skaper politiske konjunktursykler. Til slutt i denne delen gis det også en relativt kort oversikt over tidligere sentrale empiriske undersøkelser vedrørende politiske konjunktursykler, og hovedresultatene i disse.

Utredningens tredje hoveddel, *Del III: Empirisk analyse av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge*, er en empirisk analyse av norsk økonomi i etterkrigstiden.

Hovedmålet med denne delen av utredningen er å gi svar på utredningens to hovedspørsmål. For en konkret oversikt over datagrunnlag, metodevalg og avveininger som er gjort i den empiriske analysen, vises det konkret til selve innholdet i utredningens *Del III*.

Utredningens siste hoveddel, *Del IV: Konklusjoner og avsluttende merknader*, er viet konklusjoner og avsluttende kommentarer knyttet til de to hovedspørsmålene som danner grunnlaget for utredningen.

Helt til slutt er relevante vedlegg tatt med og kildehenvisninger angitt
Noter er angitt underveis i utredningen.

1.2. Begrepsavklaringer

Innledningsvis har jeg funnet det hensiktsmessig å definere noen begreper som står sentralt i utredningen, og som danner rammen for selve innholdet i utredningen og dens problemstillinger og omfang.

De mest sentrale begrepene i så måte er *politisk konjunktursykel*, *etterkrigstiden* og *økonomiske størrelser og politiske instrumenter*.

Politisk konjunktursykel

Ser man først rent intuitivt og språkmessig på begrepet *politisk konjunktursykel*, så består det av to ord; *politisk* og *konjunktursykel*.

Rent strukturelt finner jeg det hensiktsmessig å først se på begrepet *konjunktursykel*, deretter på begrepet *politisk*, før jeg til slutt setter de to sammen og presiserer hva som ligger i begrepet *politisk konjunktursykel* i den foreliggende utredningen.

Ordet *konjunktursykel* knytter seg til det empiriske faktum at den aggregerte økonomien i form av verdien på et sett av sentrale makroøkonomiske variable svinger gjentakende, men dog ikke periodisk over tid¹.

Slike sentrale makroøkonomiske variable kan være både realøkonomiske og monetære størrelser og både være beholdningsstørrelser og strømningsstørrelser².

Nå kan ikke alle bevegelser i den aggregerte økonomien betegnes som konjunktursykler, og i praksis så stiller man krav til *varighet* (det vil si minimum tid mellom vendepunkter i den aggregerte økonomiske aktiviteten) og *styrke* (det vil si amplitude for svingningene i økonomien) for å klassifisere bevegelser i økonomien som konjunktursykler.

På bakgrunn av dette har eksempelvis NBER³ formelt definert konjunktursykler ut fra at en nedgangsperiode defineres som "*significant decline in economic activity spread across the economy, lasting more than a few months, normally visible in real GDP, real income, employment, industrial production, and wholesale-retail sales*"⁴.

¹ Burns & Mitchell (1946) gjengitt i Moore & Zarnowitz (1986)

² Moore & Zarnowitz (1986) peker på BNP og prisstigning som to **eksempler** på økonomiske variable som utgjør en viktig del av den aggregerte økonomien

³ NBER er en forkortelse for National Bureau of Economic Research og er USAs ledende nonprofit forskningsorganisasjon innen økonomi

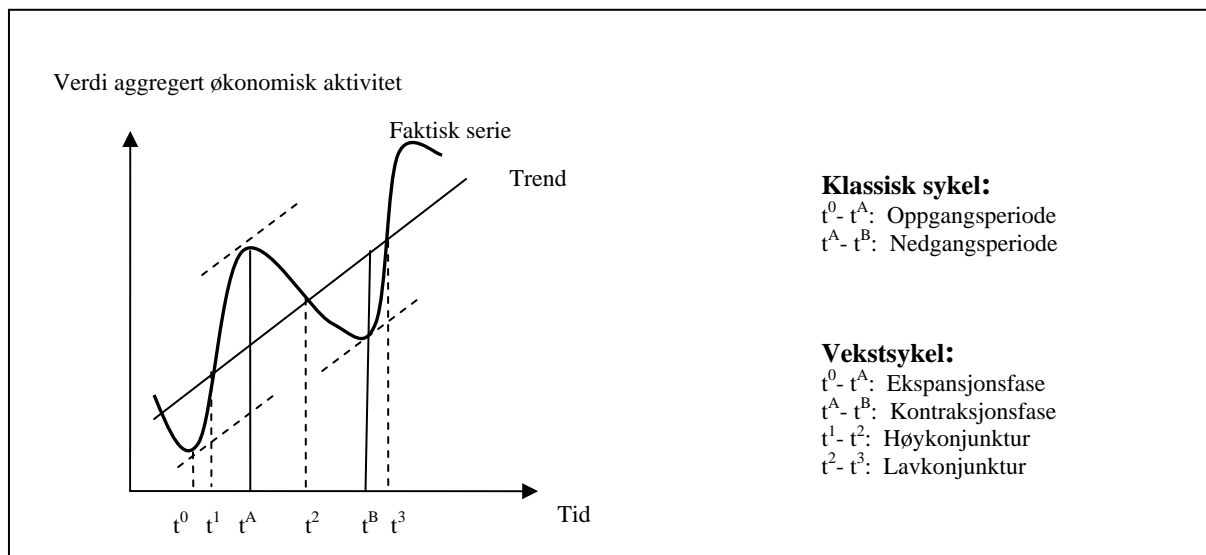
⁴ Definisjonen er hentet fra NBERs sin hjemmeside på Internett, og er *en* definisjon på begrepet konjunktursykel, andre institusjoner kan operere med andre definisjoner

Økonomisk-teoretisk har man historisk hatt ulike innfallsvinkler til begrepet konjunktursykel og til målingen og tidfestingen av disse, og man snakker da også gjerne om to ulike typer sykelbegrep; *klassiske sykler* og *vekstsykler*.

Begrepet *klassisk* konjunktursykel har tradisjonelt sett stått sentralt i USA og hos NBER, og det innebærer at konjunktursykel har vendepunkter (det vil si topp- og bunnpunkter), som svarer til lokale maksimums- og minimumsverdier for verdier av den aggregerte økonomiske aktiviteten.

Vekstsykler defineres derimot i forhold til den langsiktige trenden i en tidsserie, slik at konjunktursyklus fastlegges ut fra endringer i *veksttakten* i den aggregerte økonomien.

Man kan da illustrere forskjellen mellom *klassiske sykler* og *vekstsykler* i følgende figur:

Figur 1.2.1. Klassiske sykler versus vekstsykler

Ut fra definisjonene over av konjunktursyklus, snakker man da gjerne om at økonomien er inne i ulike faser, avhengig av hvor den er i konjunkturforløpet.

I henhold til en *klassisk sykel* vil da økonomien være i *oppgangsperiode* (*nedgangsperiode*) når den totale aggregerte økonomiske aktiviteten vokser (faller), mens i en *vekstsykel* snakker man også om *høykonjunktur* og *lavkonjunktur*, det vil si at veksttakten i økonomien er henholdsvis høyere eller lavere enn den trendmessige veksttakten.

Makroøkonomiske variable blir også klassifisert etter når de tidsmessig responderer på utviklingen i den aggregerte økonomien (*ledende* (responderer før), *sammenfallende* (responderer samtidig) og *etterslepene variable* (responderer etter)), og også etter hvorvidt de beveger seg i kvalitativt samme retning som den aggregerte økonomien eller ikke (*prosyklisk* (samme retning), *motsyklisk* (motsatt retning) eller *asyklisk* (ikke følsom for endringer i den aggregerte økonomiske aktiviteten))⁵.

Går man så over til å se på det første ordet i begrepet *politisk konjunktursykel*, så vil nok ordet *politisk* av de fleste forbindes med handlinger, beslutninger og begivenheter knyttet til det å bestemme og gi retningslinjer for hvordan et samfunns goder og byrder skal fordeles⁶. De menneskene og institusjonene som har som oppgave ta del i disse handlingene, beslutningene og begivenhetene oppfattes da henholdsvis som *politikere* og *politiske institusjoner*.

På bakgrunn av resonnementene ovenfor, skulle man da tenke seg *politiske konjunktursyklar* definert som *gjentakende, ikke-periodiske svingninger i et politisk samfunns aggregerte økonomi skapt av politikere og politiske institusjoner*.

Denne definisjonen er for så vidt akseptabel på et generelt grunnlag, men for å kunne få en fullverdig og utvetydig definisjon av begrepet som et operasjonaliserbart grunnlag for den kommende analysen, er det behov for et par ytterligere presiseringer som leder definisjonen av begrepet i retning av hvordan det er blitt brukt, og fortsatt brukes, i økonomisk teori.

For det første; i et åpent og demokratisk land som Norge, finnes det et utall av ulike politikere og politiske institusjoner, og slik sett er det hensiktsmessig å poengtere hvilke politikere og politiske institusjoner man faktisk snakker om. Er det eksempelvis kommunestyrene? Fylkeskommunene? Stortinget? Regjeringen?

⁵ Dørum & Lund (1986) s. 187 og Sachs & Larrain (1993) s. 515

⁶ Jf. Rysseviks definisjon av politikk: *En aktivitet hvor medlemmene av et samfunn kommer fram til bindende vedtak om hvilke grunnleggende regler som skal gjelde for livet og virksomheten i samfunnet. Politikken omfatter ikke bare selve beslutningsaktiviteten, men også alle forsøk fra grupper og individer på å vinne innflytelse over beslutningene, samt iverksettingen av disse beslutningene*

Av tre ulike årsaker har jeg valgt å oppfatte de ovennevnte politikere og politiske institusjoner som *de politiske partiene og deres representanter som formelt konkurrerer om regjeringsmakten i Norge*. Årsakene til dette valget er som følger:

- Definisjonen er meget relevant i forhold til utredningens problemstilling, da norske politikere som konkurrerer om regjeringsmakten har politisk makt og innflytelse i en slik størrelsesorden at man intuitivt skulle tenke seg at hvis det var/er noen norske politikere som har hatt/har en mulighet til å påvirke den norske økonomien på et aggregert nivå, så er det på politikerne på parlaments- og regjeringsnivå.
- En slik tolkning av hva som menes med *politikere* og *politiske institusjoner* ligger meget tett opp til hvordan begrepet *politisk konjunktursykel* er blitt brukt i økonomisk teori (se utredningens *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursykler*)
- Det gjør den kommende analysen håndterlig rent praktisk og omfangsmessig. Dette i motsetning til en definisjon som skulle ha inkludert et større antall grupper av politikere og politiske institusjoner på flere ulike nivåer

For det andre; hva menes med *et politisk samfunns aggregerte økonomi*?

Fra presiseringen ovenfor, følger det nærmest rett frem at jeg her analyserer makroøkonomiske variable i den norske økonomien, da jeg har definert *politikere* som *politiske partier og deres representanter som konkurrerer om regjeringsmakten i Norge*. Noe mer uklart er det imidlertid hva konkret som ligger i begrepet *den aggregerte økonomien*; hvilke makroøkonomiske variabler er det man snakker om?

Dette er et tema som har opptatt økonomiske forskere over lang tid, og hvor man ikke har nådd en felles akademisk eller praktisk enighet om hvordan man konkret skal måle nivået på den aggregerte økonomiske aktiviteten⁷.

Jeg har ingen ambisjon i denne utredningen om å finne og argumentere for et optimalt valg av mål på den aggregerte økonomiske aktiviteten i en økonomi, da dette er et eget forskningsfelt i seg selv. Jeg nøyer meg derfor med å se på flere ulike sentrale makroøkonomiske variablene

⁷ Moore & Zarnowitz (1986) s 737

som det kan hevdes det er utstrakt enighet om er viktige for å identifisere og tidfeste konjunktursyklene⁸.

Konket hvilke variable dette er, gjøres det rede for i utredningens *Del III: Empirisk analyse av politiske konjunktursyklene i etterkrigstidens Norge*.

Jeg gjør her oppmerksom på at jeg inkluderer ulike politiske instrumenter som eksempelvis offentlig budsjettbalanse og offentlige utgifter i begrepet sentrale makroøkonomiske variabler, slik at definisjonen av politiske konjunktursyklene som ligger til grunn for denne utredningen inkluderer også det mange omtaler som *politiske budsjettssyklene*, og som kan omtales som en slags moderne videreføring av forskningen på de tradisjonelle politiske konjunktursyklene (se utredningens *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursyklene*).

For det tredje, knyttes begrepet *politisk konjunktursykel* opp mot *klassiske syklene* eller *vekstsyklene*, med andre ord, er det det *absolutte nivået* i seg selv, eller det *relative nivået* i forhold til *trendnivået* på makroøkonomiske variabler som skal være gjenstand for analysen? Her velger jeg å bruke en vekstsykel-tilnærming, da jeg i den kommende empiriske analysen ønsker å kontrollere for eksterne faktorer som ikke har noe med politiske konjunktursyklene å gjøre, og således rendyrke effekten på de økonomiske variablene som skyldes politiske konjunktursyklene. Dette behandles mer utdypende i utredningens *Del III*.

For det fjerde, politiske konjunktursyklene, med *politisk* definert som ovenfor, inneholder i større grad et element av *periodisitet*, og skiller seg slik sett fra tradisjonelle *økonomiske* konjunktursyklene som er et rent ikke-periodisk fenomen. Grunnen til dette, er at politiske konjunktursyklene slik det er blitt brukt i økonomisk teori⁹, er definert ut fra endringer i et samfunns aggregerte økonomiske aktivitet som følge av *eksistensen* av politiske valg. Da politiske valg i Norge avholdes med faste mellomrom (hvert 4. år)¹⁰, og da økonomisk teori prøver å forklare endringen i konjunkturene med mekanismer knyttet til selve eksistensen av politiske valg, innebærer begrepet *politisk konjunktursykel* et element av *periodisitet* som skiller det fra tradisjonelle konjunkturbevegelser.

Nå må det i denne sammenheng presiseres at de mekanismene som er knyttet til selve eksistensen av politiske valg som på bakgrunn av teori kan skape politiske konjunktursyklene,

⁸ Sachs & Larrain (1993) s. 515, 516

⁹ Se utredningens *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursyklene*

¹⁰ I Norge har heller ikke regjeringen oppløsningsrett og kan skrive ut nyvalg, til forskjell fra mange andre land

kan tenke seg å variere i kraft og styrke fra valg til valg, avhengig av parametere som eksempelvis historisk kontekst og den politiske og økonomiske situasjonen i samfunnet på de ulike tidspunktene for ulike valg.

Med andre ord kan man slik sett tenke seg at politiske konjunktursykler kan oppstå ved noen valg og ikke oppstå ved andre valg, og slik sett opptre i større grad som et ikke- periodisk fenomen, selv om de i sin *natur* er periodiske.

Med disse fire presiseringene på plass, kan man altså ved å ta utgangspunkt i den noe generelle definisjonen av begrepet politiske konjunktursykler;

- (i) *gjentakende, ikke- periodiske svingninger i et politisk samfunns aggregerte økonomi skapt av politikere og politiske institusjoner,*

via ovennevnte fire presiseringer, komme frem til følgende definisjon av politiske konjunktursykler i Norge:

- (ii) *gjentakende, svingninger i den aggregerte norske økonomien som er periodiske i sin natur, skapt av politiske partier som konkurrerer om regjeringsmakten i Norge*

Ved å ytterligere presisere at man i Norge har hatt parlamentarisme¹¹ siden 1884, så kan definisjonen i (ii) omskrives til at politiske konjunktursykler i Norge kan defineres som

- (iii) *gjentakende, svingninger i den aggregerte norske økonomien som er periodiske i sin natur, forårsaket av stortingsvalg*

Definisjonen i (iii) vil være den definisjonen av begrepet *politiske konjunktursykler i Norge*, som jeg vil bruke i resten av denne utredningen.

¹¹ Parlamentarismen innebærer at regjeringen utgår fra og må støttes av et flertall i Stortinget

Etterkrigstiden

Som det fremgår av utredningens tittel, er det politiske konjunktursykler i *etterkrigstiden* som her analyseres. Det er i denne sammenheng behov for å poengtere noe nærmere hva som faktisk ligger i *etterkrigstiden*.

I utgangspunktet er det naturlig nok å tenke på etterkrigstiden som perioden fra mai 1945 og frem til i dag. Når man imidlertid formelt skal analysere økonomisk-politiske mekanismer i norsk økonomi i etterkrigstiden i form av operasjonaliserbare konkrete data og konkrete modeller, har jeg funnet det hensiktsmessig å definere etterkrigstiden som årene *1949-2003*.

Dette gjøres av tre grunner:

For det første; de aller første etterkrigsårene (1945-48) var i Norge, som i andre land, i meget betydelig grad preget av den andre verdenskrig og virkningen denne hadde hatt for de økonomisk- politiske strukturene, noe som blant annet uttrykkes i fremleggene til den norske regjeringens forslag til statsbudsjett for årene 1946-48¹².

Dermed blir det noe misvisende om man skulle tatt med disse årene i analysen, da de er så spesielle og således ikke er et uttrykk for de politisk-økonomiske mekanismene i tiden *etter* andre verdenskrig, men markerer heller en avslutning på og en opprydning etter de økonomiske strukturene som hadde blitt skapt under andre verdenskrig.

For det andre, så starter en del av de tidsseriene som ligger til grunn for den empiriske analysen i utredningens *Del III* i året 1949 og det er i så måte derfor praktisk å definere etterkrigstiden til å begynne i 1949.

For det tredje, så slutter en del av de sammenhengende historiske dataseriene som brukes i den empiriske analysen i utredningens *Del III* i 2003. For å da sikre konsistens i datagrunnlaget og at de metodiske avveiningene og revisjonene som er blitt gjort ved utarbeidelsen av tidsseriene er mest mulig like over tid, finner jeg det i denne utredningen hensiktsmessig å definere etterkrigstiden oppad som til og med 2003.

¹² Se eksempelvis St.prp.nr.1 for budsjett-terminene 1946/47 og 1947/48

På bakgrunn av de ovennevnte forhold defineres derfor etterkrigstiden som årene 1949-2003 i denne utredningen.

Økonomiske størrelser, politiske instrumenter og økonomiske variable

Av hensyn til den empiriske analysen i utredningens *Del III*, og tolkningen av resultatene den frembringer, er det hensiktsmessig å trekke et skille mellom det jeg vil omtale som *økonomiske størrelser* og det jeg vil omtale som *politiske instrumenter*.

Økonomiske størrelser vil jeg definere som sentrale makroøkonomiske variable som *indirekte* kan tenkes å påvirkes av politikere gjennom økonomisk politikk og som politikere i utgangspunktet ikke har noen direkte kontroll over. Med *politiske instrumenter* mener jeg økonomiske størrelser som politikerne i betydelig grad kan påvirker *direkte*, og således i betydelig grad kan kontrolleres direkte gjennom valg av økonomisk politikk.

De *økonomiske størrelsene* og de *politiske instrumentene* utgjør da til sammen det jeg vil omtale som *økonomiske variable*.

1.3. Utdyping av utredningens to hovedspørsmål

Utgangspunktet for denne utredningen, er som tidligere nevnt, å gi velkvalifiserte svar på utredningens to hovedspørsmål, slik de er formulert i avsnitt 1.1. For å utarbeide en operasjonaliserbar konkret analyse som faktisk frembringer dette, er det hensiktsmessig å kort utdype hva som ligger i de to hovedspørsmålene.

Begge spørsmålene inneholder en teoretisk og en empirisk komponent. Den teoretiske komponenten opptrer i formuleringen ”med utgangspunkt i økonomisk teori”, mens den empiriske komponenten opptrer i formuleringen ”på bakgrunn av empiri”.

”Med utgangspunkt i økonomisk teori” tenker jeg på de implikasjonene som økonomisk teori knyttet til begrepet politiske konjunktursykler innebærer, og med ”på bakgrunn av empiri” mener jeg ut fra en empirisk analyse.

Setter man de to sammen, spør hovedspørsmål 1 altså om hvorvidt det i etterkrigstidens Norge er empirisk støtte for de implikasjonene økonomisk teori knyttet til begrepet politiske konjunktursykler innebærer.

Jf. hovedspørsmål 2, kan det da være hensiktsmessig å kort presisere hva som ligger i begrepene *struktur* og *karakter* i spørsmålsformuleringen, da dette er nødvendig for å gjennomføre den empiriske analysen. Med en politisk konjunktursykels *struktur* mener jeg hvilke *økonomiske variable* som skaper sykkelen, mens med en politisk konjunktursykels *karakter* mener jeg hvilke *grunnleggende mekanismer* som skaper sykkelen, med andre ord *hvorfor* sykkelen oppstår.

1.4. Om betydningen av den politiske og økonomiske utviklingen i etterkrigstiden for å analysere politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge

Det er i hovedsak to årsaker til at jeg finner det hensiktsmessig å forstå utviklingen i norsk økonomi og politikk i etterkrigstiden, det vil si fra 1949 og frem til og med 2003, i en *økonomisk* utredning om politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge:

For det første kan en forståelse av den økonomiske og politiske utviklingen i Norge i etterkrigstiden *bidra* til å forklare de observerte resultatene utredningen kommer frem til. Dette fordi en del av teorien knyttet opp mot politiske konjunktursykler bruker sider ved selve det politiske systemet eller den til enhver tid gjeldende politiske situasjon, som forklaringsvariabler i sin modellering av økonomien.

Derneft kan det være nødvendig og forstå hvilken politisk, økonomisk og historisk kontekst norske politikere har tatt økonomisk- politiske beslutninger i, for å kunne forklare eksistensen eller ikke-eksistensen av politiske konjunktursykler slik det er definert i denne utredningen. Eksempelvis kan en klargjøring av den politiske utviklingen føre til en økt forståelse for hvilke beslutninger som kan tilskrives politikernes egne interesser og hvilke beslutninger som må betraktes som en nødvendig respons på eksterne forhold. Den politiske utviklingen kan dermed være med på å si noe om hvilke mekanismer som har skapt eventuelle politiske konjunktursykler.

Dette kommer jeg tilbake til i utredningens *Del III*.

Jeg nøyer meg her med ovennevnte kommentarer, og ser ikke noe poeng i å gi en oversikt over den økonomiske og politiske utviklingen i etterkrigstidens Norge noe nærmere i denne utredningen, da jeg antar disse som allment kjente og det henvises derfor til annen litteratur. Der hvor økonomisk og politisk historie konkret har vært viktig for utarbeidelsen av utredningen, poengteres dette underveis i utredningen.

Selv om det her ikke er en oversikt over den politiske utviklingen i Norge i etterkrigstiden, har jeg tatt med en komplett oversikt over stortingsvalg og mandatfordeling i perioden i vedlegg 1.

1.5. Makroøkonomisk tenkning i etterkrigstiden - Stabiliseringspolitikken muligheter

I det følgende gis det en generell oversikt over hvordan man fra et makroøkonomisk- teoretisk perspektiv har sett på mulighetene for de politiske myndighetene til å påvirke den aggregerte økonomien i form av økonomisk politikk i løpet av den perioden jeg analyserer i denne utredningen, det vil si i perioden 1949-2003.

Dette gjøres i hovedsak av to grunner:

For det første har makroøkonomisk teori vært, og er fortsatt, et viktig fundament for den økonomisk-faglige ekspertise som gir råd til politikerne¹³. Slik sett legger teorien på mange måter premissene for den enhver tids økonomisk- politiske debatt og for politikernes økonomiske handlingsrom i praksis. Å forstå begge disse forholdene kan være av betydning når jeg senere skal analysere og avdekke hvorvidt politikere i en periode har hatt ønsker om og faktisk forsøkt å påvirke den økonomiske utviklingen i forbindelse med politiske valg.

For det andre synliggjør en slik oversikt hvordan forståelsen av økonomien og økonomiens virkemåte har endret seg i løpet av andre halvdel av 1900-tallet, og kan således være viktig for å avdekke hvilke muligheter politikerne selv til enhver tid *tror* de har hatt til å påvirke den økonomiske utviklingen. Slik sett blir den oversikten som her gis relevant i forhold til utredningens to hovedspørsmål, det vil si hvorvidt man faktisk har eller ikke har sett eksistensen av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge, og hvorvidt disse har endret struktur og karakter i løpet av perioden.

Jeg kommer tilbake til begge de to begrunnelsene ved tolkningen av de empiriske resultatene i utredningens *Del III.*

Oversikten over den generelle utviklingen i den makroøkonomiske tenkingen i de siste drøye 50 årene som jeg skisserer her, bygger i stor grad på Perssons artikkel fra 1989¹⁴.

Artikkelen gir en generell og meget god og presis oversikt over hvordan den makroøkonomiske tenkingen knyttet til det Persson definerer som stabiliseringspolitikk, det vil si tradisjonelle finanspolitiske eller pengepolitiske virkemidler som siktes inn for å påvirke

¹³ I Norge er dette i første rekke Finansdepartementet og Norges Bank

¹⁴ Persson (1989): ”Stabiliseringspolitikens möjligheter: En instabil historia”

den totale etterspørselen i økonomien, har endret seg i løpet av etterkrigstiden, og den viser også hvordan politiske beslutningstakers *muligheter*, det vil si muligheten til å påvirke inflasjonen og sysselsettingen i økonomien, har endret seg som følge av dette.

Jeg vil i det følgende kort oppsummere Perssons hovedkonklusjoner og går ikke nærmere inn på de modellbetraktningene som ligger til grunn for hans resonnementer.

Som Persson begynner jeg ved å karakterisere utviklingen på 1950-tallet, for deretter å ta for meg hvert tiår kronologisk frem til og med 1990-tallet.

Inndelingen er gjort med utgangspunkt i den teorien som på ethvert tidspunkt preget den økonomiske politikken i praksis, slik at eksempelvis mye av den pionerforskingen innen nye områder som ble gjort på 1980-tallet, først fikk allmenn utbredelse og praktisk betydning på 1990-tallet, og er således diskutert under overskriften 1990-tallet¹⁵.

1950-tallet

På 1950-tallet dominerte den tidlige keynesianske makroteorien, som blant annet ble formalisert gjennom *multiplikatormodellen*, og også delvis gjennom *IS-LM-modellen*.

Sentralt i disse teoriene stod antakelsen om at man betraktet priser og lønninger helt enkelt som faste og gitte, slik at arbeidsmarkedet og forhandlinger om lønnsavtaler ikke ble integrert i analysen.

Produksjonen og dermed også sysselsettingen ble da direkte bestemt av etterspørselen, og en mer ekspansiv stabiliseringspolitikk økte enkelt og greit dermed sysselsettingen.

1960-tallet

På begynnelsen av 1960-tallet ble den såkalte *neoklassiske syntesen* utviklet.

Dette var en retning innen litteraturen som knyttet sammen den tradisjonelle makroøkonomiske teorien som var så dominerende på 1950-tallet med en *neoklassisk* modell for arbeidsmarkedet.

I den *neoklassiske* modellen anså man vareprisene som *fleksible*, mens man antok at de *nominelle lønningene* var *rigide*.

¹⁵ Nå må det presiseres at skillene i utviklingen av teorien selvsagt ikke inntreffer hvert tiår, slik at man vil ha noe overlapping mellom de ulike tiårene. Her er det imidlertid forsøkt å gi en generell oversikt over utviklingen av teorien, og det er da hensiktsmessig å ta for seg desenniene kronologisk

Med bakgrunn i den neoklassiske syntesen, ble stabiliseringspolitikk på 1960-tallet sett på som en *diskresjonær* beslutning som skulle fattes hvert enkelt år.

Man antok videre i et teoretisk perspektiv at stabiliseringspolitikkenes muligheter *ikke* var avhengig av den makroøkonomiske situasjonen og stabiliseringspolitikken i tidligere år, og at den heller *ikke* hadde betydning for regjeringens fremtidige muligheter til å drive stabiliseringspolitikk.

Den eneste konsekvensen av en ekspansiv politikk ble ansett for å være høyere inflasjon det samme året.

1970-tallet

På slutten av 1960-tallet kommer distinksjonen mellom reallønn og nominell lønn for alvor inn den makroøkonomiske teorien. Sentrale navn i så måte var Edmund Phelps og Milton Friedman.

Det sentrale punktet i de nye teoriene, var hvordan man behandlet inflasjons*forventningene* i analysene. Frem til begynnelsen av 1970-tallet, hadde man i makroøkonomisk teori tatt relativt lett på hvordan de økonomiske aktørenes forventninger ble dannet.

På begynnelsen av 1970-tallet endret dette seg, og de nye teoriene begynte etter hvert å snakke om *bakoverskuende* forventninger. Dette betydde at de økonomiske aktørenes forventninger ikke var konstante over tid, men endret seg i forhold til realiserte verdier av økonomiske variable på tidligere tidspunkt, med spesiell på vekt på de nyligste erfarte verdiene, det vil si den nærmeste historien.

I en forståelse av økonomien basert på en slik modell, vil altså kostnaden ved å føre en ekspansiv politikk fra myndighetenes side være større enn ved tilfellet konstante forventninger, *da nåtiden og fremtiden er knyttet sammen* gjennom aktørenes bakoverskuende forventninger.

Dette innebar da at å velge stabiliseringspolitikk fortsett ble sett på som en *diskresjonær* beslutning, men at kostnaden ved å føre stabiliseringspolitikk nå ble sett på som større enn det den ble på 1960-tallet, hvor man hadde teoriforankring i modeller med konstante inflasjonsforventninger.

Slik sett representerer de nye teoriene knyttet til bakoverskuende forventninger på slutten av 1960-tallet en klar *innskrenking* i myndighetenes muligheter til å føre en ønsket stabiliseringspolitikk.

1980-tallet

Utover på 1970-tallet fortsatte økonomiske teoretikere arbeidet med å analysere og modellere *forventningsdannelsen* blant økonomiske aktører.

Dette arbeidet ga seg snart utslag i en ny retning innen den økonomiske teorien som innebar en ny modellering av forventningsdannelsen til de økonomiske aktørene, nemlig at aktørene hadde *fremoverskuende* og i ekstremtilfellet, *rasjonelle* forventninger.

Mer konkret betydde en fremoverskuende forventningsdannelse, at de økonomiske aktørene dannet seg forventninger ikke utelukkende på bakgrunn av tidligere erfaringer (som ved tilfellet bakoverskuende erfaringer), men at man brukte all tilgjengelig informasjon på ethvert tidspunkt i sine forventningsdannelser for fremtiden.

I ekstremtilfellet, hvor all tilgjengelig informasjon ble utnyttet på et rasjonelt vis, snakket man om rasjonelle forventninger.

I Perssons enkle modell vil aktørenes rasjonelle forventningsdannelse innebære en *ytterligere begrensning* i myndighetenes muligheter til å drive stabiliseringspolitikk: Da lønnsavtalene avtales av aktører med rasjonelle inflasjonsforventninger, vil et systematisk forsøk fra myndighetene på å øke sysselsettingen gjennom en ekspansiv politikk, bare gi høyere gjennomsnittelig inflasjon og ingen høyere gjennomsnittelig sysselsetting.

Det er kun når aktørene i økonomien får *ny informasjon*, eksempelvis ved *uventet* ekspansiv politikk, at man får endringer på realsiden i økonomien.

Som en konsekvens av dette, mente mange økonomer at stabiliseringspolitikkenes muligheter ble, på grunn av at aktørene hadde rasjonelle forventninger, innkrenket til å stadfeste en regel for hvor mye myndighetene skulle påvirke etterspørselen.

Siden den gjennomsnittelige og forventede inflasjonen *ikke* har noen effekt på sysselsettingen, måtte myndighetenes beste valg være å føre en regelbasert politikk som sikrer at den gjennomsnittelige inflasjonen er lik myndighetens inflasjonsmål, gitt myndighetenes målfunksjon.

En slik regelstyrt politikk ville innebære at kostnadene ved inflasjonen ble minimert, samtidig som den gjennomsnittelige sysselsettingen ble lik som ved enhver annen politikk.

1990-tallet

På 1980-tallet er det i følge Persson særlig to nye områder i den makroøkonomiske forskningen som begge skulle endret perspektivet på myndighetenes muligheter til å drive stabiliseringspolitikk.

Det første er de nye teoriene for lønnsoppgjør og arbeidsledighet, som blant annet kan sees på som et forsøk på å forklare den høye og vedvarende arbeidsløsheten i Europa.

På bakgrunn av arbeider av blant annet Calmfors og Löfgren, fikk man nye teorier hvor likevektsnivået på arbeidsledigheten, eller den naturlige arbeidsledigheten ikke lenger ble betraktet som en konstant. I følge Calmfors og Löfgren medførte en rekke omstillingskostnader i økonomien og rigiditeter i arbeidsmarkedet at om arbeidsledigheten går opp ett år, så tenderer den til å bli høy også de følgende årene.

I forhold til stabiliseringspolitikkenes muligheter, tilsa den nye teorien om *tregheter* i arbeidsmarkedet, at regjeringen burde bli mer ivrig på å dempe sysselsettingseffekter av tilfeldige sjokk i økonomien. Dette fordi at arbeidsledigheten i følge Calmfors og Löfgren hadde en tendens til å bite seg fast på et høyt nivå.

Det andre nye forskningsområdet utover på 1980-tallet som knyttes til stabiliseringspolitikkenes muligheter, kan sees på som et forsøk på å forklare vanskelighetene med å føre en virkningsfull og suksessrik stabiliseringspolitikk i praksis.

Utgangspunkt for denne retningen av litteraturen er den forsøker å analysere stabiliseringspolitikken som blir ført som en *endogen* størrelse, det vil si at den forsøker å forklare hvilken politikk som faktisk blir ført med utgangspunkt i en teoretisk modellramme.

Teorien forklarer den faktiske politikken som føres med regjeringens incentiver. Disse incentivene skapes på bakgrunn av regjeringens preferanser og på bakgrunn av institusjonene i den økonomisk-politiske beslutningsprosessen, og teorien antar videre at de private aktørene i økonomien har rasjonelle forventninger og således forstår og inkluderer regjeringens incentiver når de danner seg sine forventninger om den fremtidige økonomien.

Med en slik utvidelse av teorien kunne man nå analysere en ny type spørsmål som det tradisjonelle teoriapparatet ikke var i stand til å gjøre, spørsmål som i første rekke knyttet seg til hvilken stabiliseringspolitikk som er troverdig og politisk mulig.

Man skulle intuitivt tro at en politikk som innebærer at gjennomsnittelig inflasjon er lik inflasjonsmålet til myndighetene, gitt deres målfunksjon, er den beste politikken, men Persson viser da at denne ikke er troverdig¹⁶.

Mange økonomer mente dermed etter hvert utover på 1980-tallet at man trengte nye institusjoner i den økonomisk-politiske beslutningsprosessen, da regjeringen hadde incitamentersom gjorde at den ikke ble troverdig i sin stabiliseringspolitikk, og at resultatet kunne bli høyere inflasjon enn nødvendig uten kompensasjon i form av økt sysselsetting, noe som ville være skadelig for økonomien.

Konkret ga dette blant annet seg utslag i at pengepolitikken i mange land utover på 1990-tallet ble delegert til en politisk uavhengig sentralbank, som skulle styre pengepolitikken etter et bestemt nivå på inflasjonen, med andre ord inflasjonsmål som grunnlag for pengepolitikken¹⁷.

Som en oppsummering kan man altså på bakgrunn av resonnementene ovenfor slå fast at utviklingen i den makroøkonomiske teorien de siste 50 årene, har medført at de fleste økonomenes tro på at politikerne kan drive en aktiv og virkningsfull stabiliseringspolitikk i utstrakt grad, er blitt relativt sterkt svekket i løpet av perioden, da den makroøkonomiske teorien påpeker at det er en del fundamentale problemer knyttet til å drive en effektiv stabiliseringspolitikk. I tillegg har man i praktisk økonomisk politikk, i tråd med utviklingen av teorien, gått fra en aktivt diskresjonær stabiliseringspolitikk til en mer langsiktig regelbasert økonomisk politikk.

¹⁶ Resonnementet bygger på Kydland & Prescott (1977) og Barro & Gordon (1983)

¹⁷ I Norge ble dette formelt gjort ved vedtaket om ny forskrift for Norges Banks utøvelse av pengepolitikken 29. mars 2001

1.6. Om virkemidler i den økonomiske politikken

Målet med denne delen av utredningen er å gi en grundig oversikt over de mest sentrale virkemidlene norske politikere som omfattes av definisjonen av politiske konjunktursykler i Norge ovenfor, det vil si de virkemidler norske stortingspolitikere, har hatt til rådighet i etterkrigstiden i sine eventuelle forsøk på å påvirke den norske økonomien på et aggregert nivå.

Jeg finner det hensiktsmessig å ta med en slik oversikt i *Del I* av utredningen, da de *økonomiske virkemidlene* som har vært og er gjenstand for påvirkning av norske stortingspolitikere, er med på, sammen med økonomisk teori, å danne grunnlaget for hvilke variabler man må studere empirisk for å fastslå om man har sett politiske konjunktursykler eller ikke.

I tillegg er en inngående forståelse av den norske økonomisk-politiske styringsmodellen i etterkrigstiden viktig for å frembringe en så presis og nyansert analyse som mulig.

Økonomisk politikk kan defineres som *de beslutninger og tiltak myndighetene treffer for å påvirke ressursbruken og inntektsfordelingen i samfunnet*¹⁸.

Sett i sammenheng med tidligere begrepsavklaringer må da *myndighetene* i definisjonen over, her forstås som norske stortings- og regjeringsmedlemmer.

Man deler gjerne økonomisk politikk inn i ulike politikkområder, som hver på sin måte er et ledd for å påvirke ressursbruken og inntektsfordelingen i samfunnet.

Eksempler på slike undergrupper av økonomisk politikk er finanspolitikk, handelspolitikk, konkurransepolitikk, valg av valutaregime og handelspolitikk.

Jeg har ingen ambisjon om å gå nærmere inn på alle disse områdene i det følgende, men vil derimot ta utgangspunkt i de to *tradisjonelt* sett mest sentrale virkemidlene politikere har hatt til rådighet for å påvirke den aggregerte økonomien, nemlig *finanspolitikk* og *pengepolitikk*, og gjøre rede for hvordan synet på disse har utviklet seg i den norske økonomisk-politiske debatten i etterkrigstiden. En oversikt over disse vil synliggjøre den norske økonomisk-politiske styringsmodellen på en god måte.

¹⁸ Hagen (2000) side 11

1.6.1. **Finanspolitikk**

Finanspolitikken består av statens utgifter (til varer og tjenester) og statens inntekter (skatter og avgifter).¹⁹

Størrelsen på disse økonomiske variablene har i Norge blitt fastsatt av Stortinget en gang i året gjennom vedtak om den påfølgende budsjetterminens statsbudsjett, og således kan man også definere finanspolitikk som bruk av økonomiske variable som fremkommer i *statsbudsjettet*.

I perioden 1945 og frem til og med budsjettåret 1959 utgjorde budsjetterminen for statsbudsjettet perioden 1. juli – 30.juni, og budsjettet ble i disse årene lagt frem av regjeringen for Stortinget *før jul* og vedtatt i Stortingets *vårsesjon*

Fra og med budsjetterminen 1961 ble imidlertid budsjettprosedyrene lagt om, og forslag til statsbudsjett har siden da blitt lagt frem av regjeringen for Stortinget hvert år i *oktober*, med endelig vedtak i *høstsesjonen*.

Det statsbudsjettet som endelig vedtas må ha støtte av et flertall i Stortinget.

Man snakker gjerne om to typer finanspolitikk; *ekspansiv* og *kontraktiv* finanspolitikk.

Med *ekspansiv* finanspolitikk mener man en økning i statens utgifter eller reduksjon i statens skatteinntang, mens *kontraktiv* finanspolitikk er en politikk som reduserer statens utgifter eller øker statens skatteinntang²⁰.

Statsbudsjettet har tradisjonelt vært oppfattet som et av de viktigste styringsverktøyene for politikere i den økonomiske politikken (jf IS-LM-modellen og 1950- og 1960-tallets makroøkonomiske tenkning).

Dette skyldes blant annet at statsbudsjettet er av en slik økonomisk størrelse og har en slik økonomisk tyngde, at man har ansett de økonomiske konsekvensene av de politiske prioriteringene som gjøres i budsjettet, som meget betydningsfulle for den aggregerte økonomiske aktiviteten i et land.

Rent formelt har *hovedprinsippene* for utarbeidelsen av Statsbudsjettet vært temmelig uforandret siden bevilgningsreglementet ble utarbeidet i 1928, selv om budsjettreglementet dog har blitt oppdatert og justert flere ganger de siste knappe 80 årene²¹.

¹⁹Dedekam jr: *Økonomisk ordliste*

²⁰ Dedekam jr: *Økonomisk ordliste*

Innholdsmessig og styringsøkonomisk har derimot *tenkningen* rundt finanspolitikken i Norge endret seg ganske betydelig siden 1949.

Under Ap-regjeringene på slutten av 1940-og utover på 1950- tallet var *konjunktur-stabilisering* et sentralt element i den økonomiske politikken i Norge, så vel som i andre nordiske land.

Konjunkturstabiliseringen skulle i den norske styringsmodellen oppnås gjennom et bredt sett av virkemidler, hvor statsbudsjettet var bare ett av flere mulige virkemidler, og slik ble ikke det tradisjonelle keynesianske perspektivet på finanspolitikk like fremtredende i Norge som i en del andre land på 1950-tallet²².

Utfordringen for stabiliseringspolitikken i de første etterkrigsårene ble stort sett å ”holde på bremsene”, da Norge i denne perioden oppnådde en rask og sterk økonomisk vekst.

Dette endret seg imidlertid i 1958, da man fikk et økonomisk tilbakeslag i USA som også ga merkbare utslag på den økonomiske aktiviteten i Vest-Europa og i Norge.

På dette tidspunktet hadde mange land svært knappe valutareserver, og utfordringen for den norske økonomiske politikken var i en slik situasjon å sikre sysselsettingen i de bedriftene som ble rammet av etterspørselssvikt, uten at det ville medføre økt import.

Det ville tvert om være behov for å skjære ned på importen for å kompensere for bortfallet av eksportinntektene. Det man fra politisk hold ønsket seg var at innenlands forbruk og investeringer måtte reduseres på en måte som i minst mulig grad gikk ut over sysselsettingen. Dette skulle sikres ved å føre en stram finanspolitikk (og også kredittpolitikk) kombinert med *direkteiltak* for å opprettholde sysselsettingen i de bransjene som ble rammet av tilbakeslaget. Resultatet av en slik politikk for budsjettbalansen var underordnet, og konsekvensen ble at mest sannsynlig måtte budsjettet gjøres opp med et betydelig overskudd av hensyn til balansen i utenriksøkonomien.

Den norske politikken var dermed ikke motkonjunkturpolitikk i keynesiansk forstand²³, og bruk av statsbudsjettet var således ikke ansett som et styringsverktøy i konjunkturstabiliseringen ut fra et tradisjonelt keynesiansk perspektiv.

²¹ Finansdepartementets hjemmesider: *Statsbudsjettets hovedprinsipper*

²² Hanisch, Sjøilen, Eklund 1999 side 200-201

²³ Tradisjonell keynesiansk motkonjunkturpolitikk tilsa i en krisesituasjon at man skulle drive aktiv diskontopolitikk og statlig underskuddsbudsjettering

Nå ble resultatet av budsjettbehandlingen av statsbudsjettet for 1958-1959, det stikk motsatte enn det man fra politisk hold ønsket seg, nemlig et underskudd på 162 millioner NOK²⁴. Grunnen til dette var det presset en økonomisk krise som den som rammet Norge i 1958, medførte for utgiftssiden på de offentlige budsjettene.

Konjunkturedgangen i 1958 avslørte nemlig en viktig egenskap i det norske økonomisk-politiske beslutningssystemet: Det var muligheter til å skaffe ekstraordinær finansiering ved økonomiske kriser eller uforutsette begivenheter gjennom å legge press på politikerne.

Denne muligheten skulle komme til å legge et press på stasbudsjettets utgiftsside og bidra til en betydelig utgiftsvekst på budsjettet gjennom store deler av etterkrigstiden.

På slutten av 1950-tallet og inn mot 1960-tallet fikk man etter hvert et noe annet syn på finanspolitikken rolle i den helhetlige økonomiske politikken.

Erfaringene fra 1950-tallets detaljregulering av den norske økonomien, med mange ulike politiske institusjoner som hadde sine egne virkemidler og vanskeligheten i praksis med å koordinere disse mot en målrettet enhetlig økonomisk politikk, resulterte i at man ønsket å samkjøre de ulike virkemidlene i større grad.

Dette skulle gjøres gjennom en sterkere fokusering på statsbudsjettet i den økonomiske politikken.

Ambisjonsnivået for 1960-årenes finanspolitikk ble på bakgrunn av de ovennevnte koordineringsproblemer i styringspolitikken på 1950-tallet, klart større enn det hadde vært i det forrige tiåret:

”-I den generelle økonomiske politikk er finanspolitikken av avgjørende betydning når det gjelder å tilpasse den samlede etterspørsel etter varer og tjenester slik at den er tilstrekkelig stor til å holde landets arbeidskraft og produksjonsutstyr fullt sysselsatt, men ikke så stor at den sprenger den realøkonomiske ramme”²⁵.

I tillegg ble det også gjort en del reformer knyttet til finanspolitikken på begynnelsen av 1960-tallet.

²⁴ Nasjonalbudsjettet 1960

²⁵ Planleggingsavdelingen, Om prøvebudsjett for Langtidsprogrammet 1966-1969, gjengitt i Hanisch, Sjøilen & Ecklund 1999, side 208

Fra og med budsjettåret 1961 ble arbeidet med statsbudsjettet lagt om til å følge kalenderåret, slik at statsbudsjettet i større grad skulle underordnes nasjonalbudsjettet²⁶, og dette innebar da at statsbudsjettet heretter ble behandlet av Stortinget i høstsesjonen.

I budsjettreformen i 1959 ble det også forsøkt å tilpasse budsjettet den makroøkonomiske planleggingen ved at utgiftene heretter skulle posteres etter såkalt nasjonaløkonomisk gruppering, og det skulle utarbeides et budsjettsammendrag som skulle vise budsjettets effekt på etterspørselen i et makroperspektiv.

Et spesielt fokus ble rettet mot posten *overskudd for lånetransaksjoner*, som ble brukt som et mål på hvor ekspansivt eller hvor kontraktivt et budsjett virket.

I 1964 ble det videre innført såkalt *langtids rammebudsjettering*. Dette ble innført i forbindelse med *langtidsprogrammet*²⁷ for 1966-1969, og bak innføringen knyttet det seg ambisjoner om å påvirke den administrative budsjettprosessen helt ned på et detaljnivå og hvert enkelt budsjettvedtak skulle underlegges den generelle samfunnsplanleggingen, og man ønsket på denne måten å gjøre statsbudsjettet mer operasjonelt i konjunkturpolitikken. Blant annet ble det i budsjettarbeidet innført vedtatte rammer for de enkelte politikkområdene, noe som skulle tvinge departementene selv til å prioritere i budsjettforslagene.

Budsjettreformene som ble gjennomført kan i ettertid ikke karakteriseres som særlig vellykkede, da man ikke fikk bukt med den stadige økningen i offentlige utgifter; de hadde aldri steget så raskt i fredstid som i siste del av 1960-tallet, og finanspolitikken ble aldri det effektive styringsredskapet man hadde ønsket at det skulle være på 1960-tallet.

Ambisjonene om å drive konjunkturregulering gjennom finanspolitikk ble videreført utover på 1970-tallet. I forbindelse med den internasjonale lavkonjunkturen som startet i 1974, fikk man i Norge den såkalte *motkonjunkturpolitikken* som søkte å dempe effektene av den internasjonale nedgangen. Motkonjunkturpolitikken bestod av enkelttiltak, støttetiltak og til da rekordhøye underskudd på statsbudsjettene, og den tidligere normen for budsjettsbehandlingen om at man skulle ha *overskudd før lånetransaksjoner* ble helt forlatt.

²⁶ *Nasjonalbudsjettet* (St. meld. nr.1) ble første gang lagt frem i mars 1947, og har siden 1960 hvert år blitt lagt frem for Stortinget sammen med regjeringens forslag til statsbudsjett (St. prp. nr. 1). De første årene var nasjonalbudsjettet et planleggingsdokument for en økonomi med omfattende reguleringer, mens det i senere tid har blitt et dokument som gir en oversikt over den økonomiske tilstanden i landet og i andre land og over den politikken som regjeringen har tenkt å føre for å realisere den utviklingen man planlegger i budsjettåret.

²⁷ *Langtidsprogrammer* har vært utarbeidet siden 1948, og fra og med 1954 har langtidsprogrammene dekket storingsperiodene.

I ettertid er det enighet om at man brukte oljepenger på forskudd og at den ekspansive motkonjunkturpolitikken etter hvert resulterte i et voldsomt underskudd i utenriksøkonomien, som etter hvert måtte dekkes inn i form av innstrammingspolitikk på slutten av 1970-tallet. Etter store konjunkturutslag på 1980-tallet, og mer eller mindre mislykkede forsøk på å jevne ut disse med økonomisk-politiske virkemidler, fikk man utover på 1990-tallet et annet og noe mer *langsiktig syn* på finanspolitikkenes rolle som del av den økonomiske politikken. Resonnementene var inspirert av økonomisk teori, og det faktum at det gikk meget bra for norsk økonomi fra midten av 1990-tallet og at inntektene fra oljevirkksomheten for alvor strømmet inn til den norske staten.

De gode forholdene i norsk økonomi fra midten av 1990-tallet, samt det faktum at norsk politikk ble preget av mindretallsregjeringer, medførte at deler av opinionen la et stort press på politikerne om å bruke oljepengene til en rekke gode formål på kort sikt, et presset som etter hvert ble så stort at man var redd for å ødelegge økonomien på lang sikt.

Dette resulterte i at den såkalte *handlingsreglen* ble vedtatt i mars 2001²⁸.

Handlingsregelen skal i følge retningslinjene bidra til at finanspolitikken skal ”gi en jevn og opprettholdbar innfasing av petroleumsinntekter i økonomien, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Petroleumsfondet”, samt og ”bidra til å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet”.

Bak handlingsregelen ligger det altså både at *langsiktig fokus* knyttet til bruken av oljepenger i norsk økonomi, samt et *kortsiktig fokus* slik at budsjettpolitikken *kan* bidra til en stabil økonomisk utvikling. Disse to hensynene er operasjonalisert gjennom at det oljekorrigerte strukturelle underskuddet på statsbudsjettet kan utgjøre realavkastningen til Petroleumsfondet som er satt til 4%²⁹.

Handlingsregelen, sammen med den nye retningslinjene for pengepolitikken fra mars 2001, innebærer at ansvarsfordelingen i den norske økonomiske politikken er endret; her gir man på mange måter opp ambisjonen om at finanspolitikken skal brukes til konjunkturstyring på kort

²⁸ Lagt frem i forbindelse med regjeringens langtidsprogram 29. mars 2001, St. meld. nr. 29 2000-2001

²⁹ Regelen er imidlertid noe mer nyansert utformet, slik at det er noe rom for å justere bruken av oljepenger i den norske økonomien for å sikre det kortsiktige fokuset i konjunkturstyringen

sikt, man fokuserer heller på en fornuftig budsjettpolitikk på lang sikt, og lar kortsiktige hensyn styres av pengepolitikken.

1.6.2. Pengepolitikk

Pengepolitikk er bruk av styringsrenten og pengemengden for å styre økonomien i en ønsket retning, og som i finanspolitikken skiller man mellom to hovedtyper av pengepolitikk; *ekspansiv* og *kontraktiv* pengepolitikk.

Med en endring av pengepolitikken i en *ekspansiv* retning, mener man en økning av pengemengden eller en reduksjon i styringsrenten, mens en endring av pengepolitikken i en *kontraktiv* retning innebærer en reduksjon av pengemengden eller en økning i styringsrenten.

I et historisk perspektiv har fokuset for pengepolitikken gjerne vært på bruken og styringen av *pengemengden* i økonomien. Dette har imidlertid endret seg betydelig i de siste årene, og i dag er fokuset på styringsrenten som viktigste styringsmiddelet for sentralbankene dominerende³⁰.

Pengepolitikken utføres i praksis av et lands sentralbank på vegne av eller etter retningslinjer gitt av regjeringen, og i Norge er det Norges Bank som står og har stått for den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

Både prinsippene for, og gjennomføringen av den norske pengepolitikken har endret seg betydelig siden 1945, og man kan i så måte dele etterkrigstiden inn i hovedsak fire ulike *pengepolitiske regimer*: *Lavrentepolitikk og kredittrasjonering* (1945- desember 1986), *fastkurspolitikken* (desember 1986- desember 1992), *styrt flyt* (desember 1992- mars 2001) og *fleksibel inflasjonsstyring* (1999-)³¹.

³⁰ King (2001)

³¹ Periodene er inndelt etter når de formelle forskriftene for pengepolitikken har endret seg. I praksis har man sett en noe mykere overgang mellom de ulike pengepolitiske regimene

I. Lavrentepolitikk og kredittasjonering 1945- desember 1986

I den første etterkrigstiden ble det Arbeiderpartiets politiske målsetninger som kom til å prege den norske pengepolitikken. Finansminister Erik Brofoss³² hadde allerede i februar 1946 gitt uttrykk for at en fast lav nominell rente var et politisk mål Arbeiderpartiet ønsket å etterstrebe, og Norges Banks diskonto³³ ble som følge av dette satt ned til et historisk lavt nivå på 2,5%.

De politiske argumentene for en lavrentepolitikk var at en lav rente skulle sikre en rettferdig fordeling, høye investeringer og rask gjenreisning etter krigen, samtidig som man ønsket at politikken skulle gjøre det mulig å allokere investeringene i tråd med politiske preferanser.

Fra fagøkonomisk hold var det dog noe debatt rundt *gjennomføringen og konsekvensene* av en lavrentepolitikk og en direkte styring av investeringene.

Et flertall i *Penge- og finansrådet*³⁴ ga i 1951 støtte til Arbeiderpartiets grunnsyn om å holde et lavt rentenivå og flertallet i rådet ga også uttrykk for at det fantes rasjonelle og fullt ut gjennomførbare midler til å kontrollere investeringsetterspørselen gjennom direkte kvantitative reguleringer, slik at det kunne tilføres likviditet i økonomien uten fare for inflasjon og underskudd på utenriksbalansen³⁵.

Virkemidler rådet pekte på i denne sammenheng var blant annet krav om innskuddsreserver i Norges Bank og plasseringsplikt for bankene i stats- og statsgaranterte obligasjoner, og i tillegg mente man at investeringene kunne reguleres ved hjelp av byggelisenser, importlisenser og rasjonering av materialer, selv om det dog ble innrømmet at slike reguleringer kunne ha uheldige virkninger.

Selv om et flertall i *Penge- og finansrådet* gikk inn for en politisk administrert lavrentepolitikk, var utvalget i sin innstilling i januar 1952 ikke veldig klare og presise på hvorfor en slik politikk var fordelaktig sett fra et fagøkonomisk perspektiv, selv om det ble

³² Finansminister 1945-47, handelsminister 1947-54, sentralbanksjef 1954-70

³³ Norges Banks diskonto var historisk den rente norske banker måtte betale for rediskontering av vekslere i sentralbanken, og endringer i diskontoen hadde betydning for det generelle rentenivået i samfunnet. Med virkning fra 1. januar 1987 opphørte Norges Bank å fastsette en diskonto

³⁴ Penge- og finansrådet var opprettet som et rådgivende organ for Finansdepartementet i 1945 i spørsmål knyttet til penge- og gjeldssaneringer som følge av krigen, pengemessige tiltak som ledd i reguleringen av prisnivået og valtuakursene, regulering av pengemengden, bankinnskudd, bankenes utlånsvriksomhet osv. Rådet kom med sin siste innstilling 13. januar 1952 og ble formelt oppløst i 1955. Rådet stod blant annet av fremtredende økonomer som Ragnar Frisch og Peter Jakob Bjerve

³⁵ Hanisch, Sjøilen & Ecklund 1999, side 184

uttrykt at rentenivået var viktig for inntektsfordelingen uten noen annen begrunnelse enn at høy rente var til fordel for dem som i større grad enn andre eide og disponerte likvide midler. Forøvrig ga innstillingen heller ingen konkretisering på hva rådet oppfattet som en lav rente og høy rente i form av konkrete tallverdier på rentenivået.

Videre mente et flertall i rådet at tradisjonell diskontopolitikk, det vil si å bruke styringsrenten til å stabilisere konjunktorene, var lite hensiktsmessig, da man mente at den kvantitative effekten av en stram pengepolitikk i form av høyere rente var umulig og forutse, og at en renteoppgang ville også ramme de tiltak i økonomien man ønsket å fremme, som eksempelvis allokeringen av investeringene³⁶.

På bakgrunn av dette ga flertallet i rådet uttrykk for at man ønsket å ta i bruk mer presise virkemidler for å styre etterspørselen i økonomien, og her var kredittrasjonering et sentralt punkt.

Arbeiderpartiregjeringen fulgte opp flertallet i *Penge- og finansrådet* sine synspunkter på de sentrale punktene og formaliserte vedtak om politisk styrt lav rente og politisk styring av kredittstrømmene i form av ulike lover i 1952 og 1953³⁷.

Jeg går ikke her nærmere inn på detaljer i de aktuelle lovene fra 1952 og 1953, men nøyer meg med å slå fast at lovene innebar utstrakte reguleringer og politisk styring av både rentenivået og kredittstrømmene, og det la grunnlaget for den nære kontakten mellom bankene og de politiske myndighetene som kom til å prege den norske bank- og finansnæringen helt frem til slutten av 1980-tallet.

Linjen med et politisk styrt lavt rentenivå og politisk styring av kredittstrømmene ble sentrale økonomiske virkemidler for norske politikere gjennom både 1950-, 1960- og 1970-tallet, selv om det kan nevnes at andre økonomiske faktorer bidro til at Norges Banks diskonto ble økt markant på 1970-tallet sett under ett.

³⁶ *Innstilling fra Penge- og Finansrådet* 13. januar 1952, gjengitt i Hanisch, Sjøilen & Ecklund (1999)

³⁷ Blant annet *Innskuddsresserveloven* av 28. juni 1952, *Renteloven* av 17. juli 1953

Etter liberaliseringen av de norske kreditt- og finansmarkedene frem mot midten av 1980-tallet, fikk rentepolitikken i desember 1986 en ny rolle i den norske økonomiske politikken; den skulle bidra til å holde en *stabil norsk kronkurs i valutamarkedet*, og ble således underlagt valutapolitikken.

Konkret innebar dette at Norges Bank gjennom styring av likviditetstilførselen, gjennom kjøp og salg av kroner på valutamarkedet og kjøp og salg av kortsiktige statspapirer skulle holde verdien på den norske kronen innenfor et definert område målt mot andre valutaer³⁸.

Bakgrunnen for denne omleggingen var at Norge gjennom en serie større og mindre devalueringer siden 1977 hadde opparbeidet seg et rykte som en devalueringnasjon, og som et land som flere ganger hadde forsøkt å løse de underliggende økonomiske problemene knyttet til høyere pris og kostnadsvekst enn sine handelspartnere gjennom en nedskrivning av kronens verdi.

Utover i kriseåret 1986 innså man både fra fagøkonomisk og etter hvert fra politisk hold at de underliggende problemene i norsk økonomi ikke kunne løses gjennom vedvarende devalueringer, og at ryktet som devalueringnasjon kun medførte ustabilitet, spekulasjon og lite forutsigbarhet i økonomien. Sistnevnte ble i tillegg forsterket av den sterke svekkelsen av driftsbalansen med utlandet, oljeprisfallet i 1986 og etter manges mening politikernes manglende evne til å gjennomføre reelle nødvendige innstramminger i økonomien³⁹.

Det hele kulminerte med at man fikk en fundamental omlegging av den norske pengepolitikken i desember 1986, hvor man forlot lavrentepolitikken som hadde vært en sentral del av norsk økonomisk politikk siden 1945, til fordel for en fastkurspolitikk hvor rentepolitikken ble underlagt valutapolitikken og skulle sikre en stabil verdi på den norske kronen målt mot andre valutaer, med da et særlig fokus på tyske mark.

³⁸ Nøkkervalutaen som ble ankeret for den norske fastkurspolitikken ble tyske mark

³⁹ Hanisch, Sjøilen & Ecklund 1999, side 316

III. Løse fastkurspolitikk/Styrt flyt

Desember 1992 – Mars 2001

Den norske fastkurspolitikken ble i desember 1992 erstattet av et nytt valutapolitisk regime som innebar at den tradisjonelle fastkurspolitikken fra 1986 ble lagt til side for en ny og *løse* og *mer fleksibel* norsk valutapolitikk.

Fortsatt var målet stabilitet i den norske kronekursen, og Norges Banks oppgave i pengepolitikken ble dermed forholdsvis fortsatt uendret, men det nye nå var at man ikke definerte noen sentralkurs og faste svingningsmarginer kursen skulle ligge mellom.

Bakgrunnen for omleggingen av valutapolitikken i 1992 var omfattende spekulasjoner mot kronen i forbindelse med urolighetene i de europeiske valutamarkedene på begynnelsen av 1990-tallet og spesielt i 1992, og man anså det i en slik situasjon som umulig å holde kursen på den norske kronen innenfor de angitte svingningsmarginene rundt sentralkursen.

IV. Fleksibel inflasjonsstyring

Mars 2001 -

I mars 2001 fikk man igjen en fundamental omlegging av den norske pengepolitikken, da pengepolitikken formelt ble operasjonelt løsrevet fra valutakurspolitikken og heretter skulle innrettes mot å sikre en lav og stabil inflasjon.

Dette var dog ikke et absolutt krav, i forskriften heter det også at det skal tas hensynt til stabilitet i produksjonen, derav navnet fleksibel inflasjonsstyring.

De bakenforliggende årsakene til denne omleggingen kan knyttes både til utviklingen i norsk og internasjonal økonomi på 1970- og 1980-tallet, til utviklingen i norsk økonomi i siste halvdel av 1990-tallet og til utviklingen innen økonomisk teori på 1980- og 1990-tallet:

På 1970- og 1980-tallet hadde man i OECD-området, og også i Norge, opplevd en lang periode med høy og vedvarende inflasjon, noe som medførte betydelige økonomiske problemer for både myndigheter og forbrukere. Som et resultat av dette fikk man fra økonomisk- politisk så vel som fra akademisk hold, et eksplisitt fokus rettet mot den høye inflasjonens negative sider og mot det å få inflasjonen under kontroll utover på 1980- og 1990-tallet. Resultatet ble at mange land utover på 1990-tallet gikk over til et eksplisitt inflasjonsmål som målsetning for pengepolitikken.

Et annet forhold som gjorde at Norge la om pengepolitikken i mars 2001, var at utviklingen i norsk økonomi fra årsskiftet 1996/97 hadde etter hvert vist at valutakursen ikke lenger var noe egnet operativt mål for den norske pengepolitikken, da høykonjunktoren og presset i norsk økonomi hadde medført at man hadde fått et markant høyere kostnadsnivå og markant høyere inflasjon enn våre handelspartnere, og da i første rekke EU-landene. Dette ga seg utslag i en markant appresiering av den norske kronen målt mot ECU og etter hvert EURO.

Denne utviklingen frembrakte en forståelse blant mange økonomer, og også hos Norges Bank, at det beste bidraget pengepolitikken kunne gi til stabilitet i kronekursen, var lav og stabil inflasjon på linje med inflasjonen hos våre handelspartnere, og at pengepolitikken dermed burde innrettes mot at inflasjonen over tid skulle være på linje med de viktigste norske handelspartnerne.

Den tredje faktoren som frembrakte en omlegging av den norske valutapolitikken i mars 2001, var knyttet til utviklingen i norsk økonomi på slutten av 1990-tallet og det faktum at inntektene fra oljeproduksjonen i Nordsjøen for alvor strømmet inn i norsk økonomi fra midten av 1990-tallet.

Som jeg har vært inne på tidligere i utredningen, medførte dette både politiske og økonomiske utfordringer for det norske samfunnet, og for å gjøre et forsøk på å imøtekomme disse utfordringene fikk man en omlegging av den økonomiske politikken i 2001.

Finanspolitikken skulle heretter innrettes i større grad mot å sikre stabilitet, forutsigbarhet og ansvarlighet i den økonomiske politikken på lang sikt (jmf *Handlingsregelen*), og pengepolitikken fikk et større ansvar for en stabil økonomisk utvikling på kort sikt gjennom en regelstyrt pengepolitikk praktisert av sentralbanken, hvor målet var lav og stabil inflasjon.

Sistnevnte var i tråd med sentrale økonomiske teorier som hadde blitt utarbeidet på 1980- og 1990-tallet, som pekte på at de politiske myndighetene kunne bli stilt ovenfor et troverdighetsproblem i den økonomiske politikken som kunne medføre unødvendig høy inflasjon, og at det beste for økonomien som helhet var å delegere ansvaret for stabiliseringspolitikken til ikke-politiske fagøkonomiske institusjoner, som med troverdighet kunne rette politikken inn mot en stabil og lav inflasjon.

Som en oppsummering kan man altså slå fast at norsk pengepolitikk i etterkrigstiden har gått fra å være et direkte resultat av politiske prioriteringer og målsetninger (*lavrentepolitikken kombinert med kredittrasjonering*) i store deler av perioden, til og i langt større grad fristilles

fra politiske institusjoner, og brukes som et virkemiddel for å oppnå spesifikke økonomiske mål; først da stabil valutakurs for deretter i de siste årene å knyttes direkte opp mot en målsatt inflasjon som skal sikre stabilitet, forutsigbarhet og troverdighet i den økonomiske politikken.

DEL II:

ØKONOMISK TEORI OG POLITISKE KONJUNKTURSÝKLER

2.1. Generelt om økonomisk teori og politiske konjunktursykler

Som jeg har vært inne på tidligere, er hensikten med denne delen av utredningen, *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursykler*, å gi en ufullende oversikt over den økonomiske teorien knyttet til begrepet politiske konjunktursykler. Dette gjøres da fordi økonomisk teori er *direkte* knyttet opp mot utredningens to hovedspørsmål, og *indirekte* knyttet opp mot utredningens to hovedspørsmål, i form av at økonomisk teori kan være utslagsgivende for hvilke variable som bør inngå i den empiriske analysen i utredningens *Del III: Empirisk analyse av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge*.

Det akademiske fokuset på hvordan eksistensen av demokratiske politiske valg påvirker den aggregerte økonomien i et politisk samfunn er av relativt nyere dato, og tilhører således den mer moderne delen av økonomisk teori.

Begrepet *politisk konjunktursykel* ble først formulert i 1943 av den polske økonomen Kalecki, mens påvisningen av at fluktuasjoner i økonomiske variable delvis var av politisk natur, ble påpekt av Schumpeter fire år tidligere i hans studie av tradisjonelle *økonomiske konjunktursykler*.

Disse tidlige studiene på 1940-tallet bygde imidlertid ikke på noe tilfredsstillende formalisert teoretisk grunnlag og de var av mer resonnerende art, selv om eksempelvis Kalecki faktisk formulerte en eksplisitt modell for å forklare eksistensen av politiske konjunktursykler.

Kalecki mente at kapitalistiske demokratier ville komme til å bli kjennetegnet av konjunktursykler generert av politiske myndigheter. Dette begrunnet han med at han trodde at kapitaleierne ville kunne akseptere underskuddsbudsjettering og aktiv statlig motkonjunkturpolitikk for å motvirke en depresjon, men at de politiske myndighetene ville bli presset til å føre en kontraktiv økonomisk politikk når lavkonjunktoren var overvunnet. Bakgrunnen for sistnevnte var ønsket om å bevare en stabil sosial maktfordeling, eller ”*disiplinen på fabrikkgulvet*” som Kalecki uttrykte det⁴⁰.

Begrepet politiske konjunktursykler skulle imidlertid komme til å bli brukt i en noe annen sammenheng enn det Kalecki gjorde i sin artikkel.

⁴⁰ Gjengitt i Gjølborg (1981), side 1

Da man fikk et gjennombrudd for akseptable teoretiske forklaringer på politiske konjunktursyklus basert på et tilfredsstillende formalisert grunnlag rundt midten av 1970-tallet, ble begrepet eksplisitt knyttet opp mot hvordan *eksistensen* av demokratiske politiske valg kunne skape fluktasjoner i den aggregerte økonomien.

Selv om teorien naturlig nok har utviklet seg siden de første formaliserte studiene rundt midten av 1970-tallet, så har *substansen* i begrepet politisk konjunktursykel forblitt uforandret, og begrepet brukes den dag i dag for å omtale hvordan eksistensen av demokratiske politiske valg kan skape fluktasjoner i sentrale makroøkonomiske variable.

Økonomisk-teoretisk skiller man mellom tre *hovdetyper* av teorier knyttet til politiske konjunktursyklus⁴¹. Disse er *opportunistmodeller* og *partisanmodeller*, som er de to tradisjonelle⁴² hovedretningene innen fagfeltet (se *tabell 2.1.1*), og i tillegg har man de såkalte *nyere, moderne teoriene* knyttet til politiske konjunktursyklus.

Tabell 2.2.1

De tradisjonelle hovedretningene av teorier knyttet til politiske konjunktursyklus og de mest sentrale studiene (bygd på Alesina et. al 1997)

	Opportunistmodeller	Partisanmodeller
Tradisjonell modell	Nordhaus (1975) Lindbeck (1976) MacRae (1977)	Hibbs (1977)
Rasjonell modell	Cukierman – Meltzer (1986) Rogoff & Sibert (1988) Rogoff (1990) Persson & Tabellini (1990)	Alesina (1987)

Jeg vil i det følgende gi en utfyllende oversikt over de tre hovedtypene av teorier, og til slutt gi en kort oversikt over de empiriske resultatene knyttet til testing av teoriene.

⁴¹ Ulike fremstillinger gir en noe ulik inndeling av typer av økonomiske modeller knyttet til økonomiske konjunktursyklus, eksempelvis Drazen (2000) som deler inn i monetære og fiskale modeller og Alesina, Roubini & Cohen (1997) som deler inn i rasjonelle/tradisjonelle og partisan/opportuniste-modeller. Felles for alle er imidlertid at hovedskillet går mellom opportuniste- og partisan-modeller

⁴² Dette må ikke blandes sammen med den *tradisjonelle* opportuniste- og den *tradisjonelle* partisan-modellen som er en egen type opportuniste- og partisan-modeller, se tabell 2.1.1.

I den oversikten som her gis, har jeg fokusert på hvilke *hovedmekanismer* som skiller de ulike typene modellene fra hverandre og hvordan disse mekanismene danner *dynamikken* som skaper de politiske konjunktursyklene. Jeg ser meg ikke behov og rom for å gå inn på særskilte detaljer og spissfindigheter i de sentrale artiklene som ligger til grunn for teorien. For dette vises det konkret til de enkelte originalartiklene⁴³.

Dette betyr også at den notasjonen som brukes i de formelle modellene som er tatt med i den kommende fremstillingen kan være noe avvikende i forhold til de respektive artiklene modellene bygger på.

⁴³ Se utredningens referanseliste

2.2. Opportunismemodeller

Opportunismemodeller i sammenheng med politiske konjunktursykler, er teorier som bygger på den fundamentale antakelsen om at *den til enhver tid sittende regjering ønsker å påvirke økonomien i positiv retning, sett fra velgernes perspektiv, før valg, med det ene siktemål for øye å bli gjenvalgt*⁴⁴.

Et fellestrekk for *opportunismemodellene* er at de bygger på følgende tre modellsbestanddeler:

1. Det eksisterer en *målfunksjon* for den sittende regjeringen som den ønsker å maksimere gjennom økonomisk politikk. Denne målfunksjonen knytter seg til sjansene for hvorvidt den sittende regjeringen blir gjenvalgt eller ikke. Jo større sjanse for gjenvalg, jo større verdi på målfunksjonen til den sittende regjeringen
2. På *kort* sikt kan økonomien beskrives ved en veldefinert kortsiktig Phillips-kurve⁴⁵, det vil si at det er en velkjent trade-off mellom inflasjon og arbeidsledighet i økonomien
3. Velgerne, som er aktører i økonomien, danner seg forventninger om fremtiden (inflasjon og arbeidsledighet) og treffer *økonomiske* beslutninger deretter⁴⁶

Mye av fokuset for og diskusjonen rundt utviklingen av den makroøkonomiske teorien generelt, og *opportunismemodellene* knyttet til politiske konjunktursykler spesielt, har særlig vært knyttet til punkt 3 ovenfor, det vil si hvordan velgernes forventningsdannelse modelleres.

På bakgrunn av ulike modelleringer her, skiller man gjerne mellom to typer av *opportunismemodeller*; *den tradisjonelle opportunismemodellen* og *den rasjonelle opportunismemodellen*.

⁴⁴ Drazen (2000)

⁴⁵ *Hvordan* denne er definert, kan imidlertid variere mellom ulike *opportunismemodeller*

⁴⁶ *Hvordan* aktørene treffer politiske beslutninger, det vil si stemmer ved valg, modelleres imidlertid ulikt i ulike typer *opportunismemodeller*

2.2.1. Den tradisjonelle opportunistmemodellen

Den tradisjonelle opportunistmemodellen ble formulert rundt midten av 1970-tallet, og markerte i så måte det første gjennombruddet for en formalisert akseptabel teori for å forklare sammenhengen mellom eksistensen av politiske valg og fluktuasjoner i den aggregerte økonomien.

Den banebrytende studien knyttes først og fremst til *Nordhaus (1975)*, men også *Lindbeck (1976)* og *McRae (1977)* kom med sentrale bidrag⁴⁷.

Intuisjonen bak disse modellene kan illustreres som følger

Man bygde på følgende tre hovedantakelser:

1. Regjeringens popularitet antas å være en negativ funksjon av prisstigning og arbeidsledighet, da velgerne holder regjeringen ansvarlig for begge deler, og da verdien på disse økonomiske variablene er utslagsgivende for hvem velgerne stemmer på
2. Det eksisterer en negativ sammenheng mellom inflasjon og arbeidsledighet, den såkalte Phillips-kurven. Denne sammenhengen antas videre å skifte over tid som følge av velgernes forventninger om prisstigningen i fremtiden.
3. Velgernes forventningsdannelse antas å være *bakoverskuende*, det vil si at velgerne kun så på avviket mellom den tidligere historisk erfarte inflasjonen i fortiden og sine tidligere inflasjonsforventninger, når de skulle danne sine forventninger om fremtiden

Med utgangspunkt i tradisjonell mikroøkonomi, og med klar parallell til produksjonsteorien, defineres videre en *oppslutningsfunksjon* eller *popularitetsfunksjon*, bestående av to argumenter: *inflasjon* og *arbeidsledighet*. Popularitetsfunksjonen angir hvor stor velgeroppslutning en politisk kandidat får, for ulike verdier av inflasjonen og arbeidsledighet.

⁴⁷ Jf. utredningens *Tabell 2.1.1*.

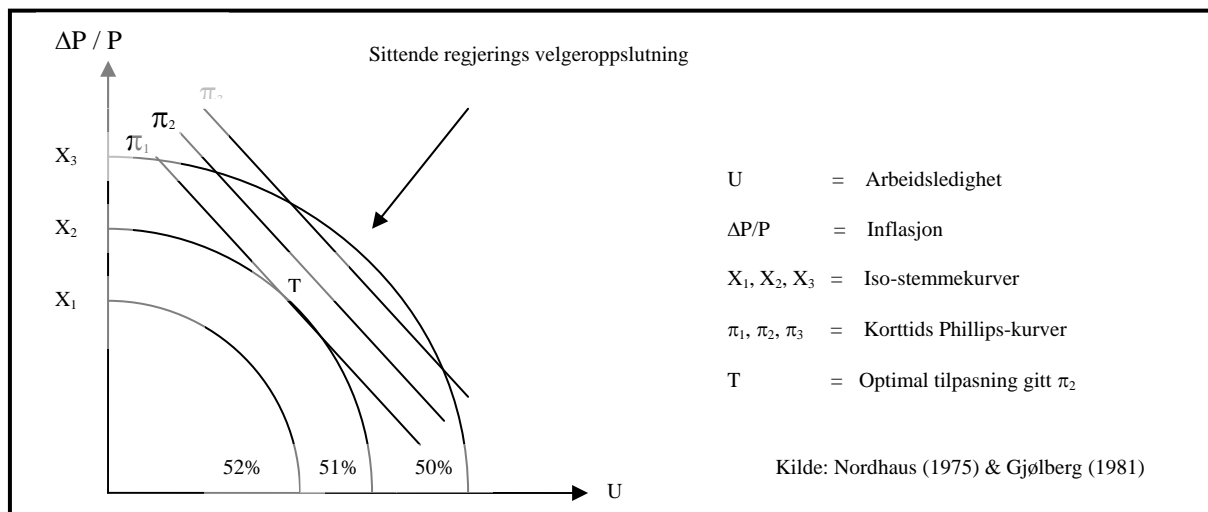
Fra popularitetsfunksjonen avledes det så *iso-stemmekurver*, det vil kombinasjoner av arbeidsledighet og inflasjon som resulterer i en gitt velgeroppslutning⁴⁸.

Iso-stemmekurvene forutsettes å være strengt konkave, med stigende oppslutning for den sittende regjeringen jo nærmere origo man kommer⁴⁹. Motsatt vil man få større oppslutning for opposisjonen, jo lengre vekk fra origo man kommer.

Konkaviteten impliserer at velgerne vil kunne tåle en større økning i inflasjonen for å få redusert arbeidsledigheten ved et høyt utgangsnivå på arbeidsledigheten enn ved et lavere utgangsnivå på arbeidsledigheten, for å gi politikerne samme oppslutning.

Med andre ord vil grenseeffekten av redusert inflasjon (arbeidsledighet) på velgeroppslutningen være høyere jo høyere nivå man har på inflasjonen (arbeidsledigheten).

Dette kan illustreres i følgende figur:

Figur 2.2.1.1. Intuisjonen i den tradisjonelle opportunistmemodellen

Mekanismen i disse modellene som skaper den *politiske* konjunktursykelen, er da at den sittende regjeringens stemmemaksimerende atferd innebærer at den ønsker å tilpasse seg der den kortsiktige Phillips-kurven gjeldende på valgtidspunktet *tangerer* en iso-stemmekurve⁵⁰.

⁴⁸ Analogt med *isokostkurver* i den mikroøkonomiske produksjonsteorien og *indiferenskurver* i den mikroøkonomiske konsumentteorien

⁴⁹ I origo, det vil si null inflasjon og null arbeidsledighet, vil den sittende regjeringen oppnå max velgeroppslutning

⁵⁰ Dette skjer der det relative forholdet mellom grenseeffekten av henholdsvis prisstigning og arbeidsledighet på velgeroppslutningen er lik stigningsforholdet til den kortsiktige Phillips-kurven, og dette gir den sittende regjeringen maksimal velgeroppslutning, gitt den gjeldende kortsiktige Phillips-kurven i økonomien

Dette sikrer maksimal velgeroppslutning for den sittende regjeringen, gitt de forventningene velgerne har på det gjeldende tidspunkt, med andre ord gitt den kortsiktige Phillips-kurven som er gjeldende for økonomien på valgtidspunktet.

Den kortsiktige Phillips-kurven vil imidlertid som sagt skifte over tid som følge av at velgernes prisforventninger endres, og den sittende regjeringen ønsker derfor å påvirke velgernes inflasjonsforventninger gjennom økonomisk politikk, slik at når velgerne går til valg, så vil de befinne seg på en korttids Phillips-kurve som tangerer en iso-stemmekurve på et nivå tistrekkelig mot origo til å sikre gjenvalg/maksimere velgeroppslutningen.

Dette gjøres gjennom å føre en *kontraktiv* økonomisk politikk i etterkant av valget for å få ned velgernes inflasjonsforventninger, slik at man beveger seg mot den ønskede kortsiktige Phillips-kurven som gir ønsket/max velgeroppslutning for den sittende regjeringen frem mot et nytt valg.

Rett *før* det nye valget kan da den sittende regjeringen føre en *ekspansiv* økonomisk politikk som gir økt produksjon og lavere arbeidsledighet og dermed økt velgeroppslutning, da prisen man må betale i form av høyere inflasjon er *liten*, da økonomien befinner seg på en kortsiktig Phillips-kurve langt inn mot origo i diagrammet over⁵¹, og da velgernes inflasjonsforventninger er bakoverskuende og således ikke oppdateres før i neste periode.

Ønsket fra den sittende regjeringen om å bli gjenvalgt, impliserer altså en mekanisme som skaper en syklisk, periodisk utvikling i økonomien, med lav arbeidsledighet (det vil si høy produksjon) og en viss økning i inflasjonen i valgåret (periode 1), økt inflasjon rett etter valget (periode 2) da den ekspansive politikken rett før valget gir seg utslag i endrede inflasjonsforventninger, og innstramning i økonomien i tidsrommet i mellom periode 1 og 2.

Mer *formelt* kan hovedmekanismene i *den tradisjonelle opportunistmodellen* formuleres i følgende modell⁵²

⁵¹ Resonnementet er gjengitt blant annet i Drazen (2000)

⁵² Jeg velger her å bygge på Alesina et al (1997) sin notasjon og deres fremstilling den tradisjonelle opportunistmodellen, da dette gir en meget presis og oversiktlig formulering av modellen og dens dynamikk. Jeg understreker at jeg her kun bygger på Alesina et. al (1997) sin fremstilling, og at jeg for presentasjonsformål har valgt å formulere noen forutsetninger som implisitt ligger til grunn for Alesina et. al sin fremstilling, som eksplisitte forutsetninger i denne fremstillingen, og endret noe på rekkefølgen av forutsetningene slik de er fremstilt i Alesina et. al.

Modellen underliggende forutsetninger

- ATO1: Det eksisterer to politiske kandidater; den sittende regjeringen og en utfordrer
- ATO2: Partienes programfestede politikk og politiske verdier ignoreres i analysen, slik at velgeroppslutningen om de to kandidatene er kun avhengig av de økonomiske variablene arbeidsledighet og inflasjon
- ATO3: Økonomien beskrives ved en *forventnings-augmentert Phillips-kuve* hvor velgernes *inflasjonsforventninger* spiller en avgjørende rolle

$$(i) \quad y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e)$$

y_t er veksttakten i produksjonen, \bar{y} er den naturlige vekstraten i produksjonen, π_t er den faktiske inflasjonen i økonomien, π_t^e er den forventede inflasjonsraten og γ er en positiv konstant > 0 , som kun angir nivået for sammenhengen mellom veksten i produksjonen og inflasjonen

Likning (i) sier at den sittende regjeringen kan øke veksttakten i produksjonen utover den naturlige vekstraten, ved å øke inflasjonen, gitt velgernes inflasjonsforventninger og den naturlige veksten i produksjonen.

- ATO4: Velgernes inflasjonsforventningene er *adaptive bakoverskuende*, det vil si at forventet inflasjon for et gitt tidspunkt er bestemt av historiske verdier på den realiserte inflasjonen

$$(ii) \quad \pi_t^e = \pi_{t-1} + \lambda(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); \quad 0 < \lambda < 1$$

hvor λ er en konstant som fanger opp i hvor stor grad tidligere avvik mellom faktisk og forventet inflasjon har betydning for dagens forventninger.

Små (store) verdier på λ betyr at man i liten (stor) grad tar hensyn til tidligere års feilforventninger om den reelle inflasjonen i sine forventninger om fremtiden.

Kombinerer man likning (i) og likning (ii) får man den forventningsaugmenterte Phillips-kurven, under forutsetning av adaptive forventninger.

$$(iii) \quad y_t = \bar{y} + \gamma \left(\pi_t - (1 - \lambda) \sum_{i=0}^{\infty} \lambda^i \pi_{t-1-i} \right)$$

Likningen i (iii) uttrykker at den sittende regjeringen kan oppnå en ønsket vekst i produksjonen ved å velge et passende nivå på inflasjonen

- AT05: Velgerne antas å ha identiske preferanser (det vil si velgerne er like) og de misliker arbeidsledighet og inflasjon
- AT06: Velgerne er *retrospektive* i sin stemmegivning: De stemmer på den sittende regjeringen hvis økonomien har gått bra, det vil si at man har erfart lav arbeidsledighet og lav inflasjon, i den perioden den sittende regjeringen har sittet med makten
- AT07: Velgerne er *nærsynte* (mao. *myopiske*), det vil si at de i meget stor grad er opptatt av dagens økonomiske situasjon sammenlignet med den økonomiske situasjonen i fortiden⁵³
- AT08: Politikerne er identiske og de ønsker å sitte med regjeringsmakten
Det antas at politikerne, det vil si både den sittende regjeringen og opposisjonen, er rasjonelle individer som *kun* er opptatt av å maksimere sannsynligheten for å bli gjenvalgt. Sannsynligheten for å bli gjenvalgt defineres som den aggregerte summen av alle velgernes preferanser da disse er antatt å være like
- AT09: Den sittende regjeringen *kjenner* velgernes preferanser, og både velgerne og politikerne har analoge målfunksjoner. Den sittende regjeringen maksimerer en aggregert oppslutningsfunksjon gitt som⁵⁴:

$$(iv) \quad V_t = \sum_{i=0}^t \beta^i g(y_t, \pi_t) \quad ; 0 < \beta < 1$$

⁵³ Med andre ord er β i modellens likning (iv) høy, det vil si nær 1

⁵⁴ Denne er ikke eksplisitt formulert i Alesina et. al (1997) sin fremstilling. Nordhaus (1975) formulerer sin opprinnelige modell i kontinuerlig tid og formulerer tilsvarende oppslutningsfunksjon i sin fremstilling. Se Nordhaus (1975), side 182 likning (17)

Dynamikken er som følger:

Man tenker seg en økonomi bestående av to perioder, $t+1$ og $t+2$, hvor man på kort sikt har en Phillips-kurve beskrevet som *SRPC* og på lang sikt en Phillips-kurve beskrevet med *LRPC*.

Den *langsiktige* kurven gjør seg gjeldende når $\pi_t = \pi_t^e$, og den *kortsiktige* for tilfellet

$$\pi_t \neq \pi_{t-1} = \pi_t^e.$$

La oss anta at økonomien initialt er i punkt A, hvor man har en generell likevekt hvor *SRPC* krysser *LRPC* slik at $\pi_t = \pi_{t-1} = \pi_t^e$.

Man tenker seg videre at tidspunktet for det politiske valget er i slutten av periode $t+1$.

På tidspunkt $t+1$, fører den sittende regjeringen en ekspansiv politikk som øker den aggregerte etterspørselen (*AD*) i økonomien, med tanke på å sikre seg gjenvalg.

Den nye etterspørselskurven blir nå AD^* , og økonomien beveger seg til punkt B (jf figur 2.2.1.2 ovenfor).

I punkt B er inflasjonen høyere enn i A, slik at veksten i økonomien (produksjonen) er høyere enn sin naturlige vekstrate, det vil si $y_{t+1} > \bar{y}$. Med andre ord er veksten i økonomien over trenden og inflasjonen øker moderat rett før valget⁵⁶.

Tenker man seg videre at den sittende regjeringen blir gjenvalgt, vil inflasjonsforventningene i periode $t+2$ begynne å øke, fordi velgerne endrer sine forventninger etter den faktiske inflasjonen ble høyere enn forventet i periode $t+1$ etter den gjenvalgte regjeringens manipulering av økonomien før valget.

Regjeringen kan bringe inflasjonen ned igjen etter valget ved å føre en *kontraktiv* økonomisk politikk, det vil si at AD^* -kurven skifter tilbake.

Når AD^* -kurven skifter tilbake, vil man foran neste valg befinne seg i punkt A igjen⁵⁷, og rett før valget vil igjen regjeringen føre en ekspansiv politikk for å sikre et nytt gjenvalg, og økonomien vil igjen bevege seg til punkt B.

⁵⁶ Alesina et al (1997)

⁵⁷ Gitt visse forutsetninger om velgernes preferansestruktur, viser Nordhaus (1975) at en kontraktiv økonomisk politikk, kun vil bringe økonomien tilbake til et punkt A^* , hvor punkt A^* er et punkt med høyere inflasjon enn A. Dermed forblir inflasjonen høyere enn før den ekspansive politikken før valget. Den økonomiske sykkelen vil da generere suboptimale tilpasninger i økonomien, da man får høyere inflasjon uten noen gevinst i form av økt vekst på lang sikt

Man har altså en syklisk utvikling i økonomien i forhold til valgtidspunktet.

Den tradisjonelle opportuniste-modellen impliserer følgende to resultater:

1. Man bør observere en økning i veksten i økonomien og en moderat økning i inflasjonen rett før det politiske valget
2. Man bør observere en økning i inflasjonen rett etter valget, og deretter et fall i veksten i økonomien og inflasjonen.

Kritikk av den tradisjonelle opportunistemodellen

Selv om *den tradisjonelle opportunistemodellen* representert ved i første rekke Nordhaus (1975), ble den første akseptable teoretiske modellen bygd på et teoretisk rammeverk som evnet å forklare eksistensen av politiske konjunktursykler, har modellen i ettertid opplevd mye kritikk for de forutsetningene den legger til grunn for sine implikasjoner.

Det er spesielt følgende *tre* forhold kritikere av modellen har vært opptatt av å påpeke, som jeg i det følgende vil kommentere kort⁵⁸:

For det første antar modellen at den sittende regjeringen kontrollerer et pengepolitisk virkemiddel som gjør den i stand til å påvirke økonomien slik at den maksimerer sin oppslutningsfunksjon.

Jamfør utviklingen innen den makroøkonomiske tenkningen (Se utredningens *Del I*), har man i flere land sett at pengepolitikken har blitt delegert fra politiske institusjoner til økonomisk-faglige *ikke-politiske* institusjoner i form av uavhengige sentralbanker, og politikerne har slik sett ikke noen reell innflytelse på den pengepolitikken som føres i praksis.

For det andre, og mer *konseptuelt* viktig; modellen antar at velgerne er *irrasjonelle* individer. Denne irrasjonaliteten knytter seg i både til individenes forventningsdannelse i form av modelleringen av inflasjonsforventningene som *bakoverskuende*, men også til at velgerne som har opplevd flere valg stemmer på en sittende regjering som driver en manipulerende politikk over flere valg.

⁵⁸ Se eksempelvis Drazen (2000)

Kritikere peker på at rasjonelle velgere ville gjennomskuet den opportunistiske regjeringen og ikke stemt på den, når de har gjennomskuet dens taktikk etter erfaringer fra tidligere valg.

For det tredje etterlyses finanspolitikkenes rolle i modelleringen av økonomien.

Slik Nordhaus med flere modellerte økonomien, fokuserte man kun på pengepolitikk og pengepolitiske virkemidler, finanspolitikken var ikke integrert i analysen.

Dette har møtt kritikk fordi finanspolitikken senere har blitt ansett som et viktig verktøy for de politiske myndigheten å påvirke den aggregerte økonomien.

2.2.2. Den rasjonelle opportunistmemodellen

Formuleringen av den *rasjonelle* opportunistmemodellen kom på mange måter som et svar på en del av den konseptuelle kritikken som etter hvert ble rettet mot den *tradisjonelle* opportunistmemodellen.

Spesielt var det punkt 2 ovenfor, det vil si *den tradisjonelle* opportunistmemodellens antakelser om *irrasjonalitet* i velgernes forventningsdannelse (dvs. *bakoverskuende* forventninger) og i velgernes *politiske atferd* (man lar seg gang på gang, det vil si ved gjentatte valg, manipulere av opportunistisk regjeringer), nye studier etter hvert ble opptatt av, og de nye studiene forsøkte å formulere nye teorier som kunne forklare politiske konjunktursyklus under antakelsen om at velgerne ble betraktet som *rasjonelle* i sine beslutninger.

Fokuset på modelleringen av velgerne som rasjonelle individer, må også sees i sammenheng med den generelle utviklingen innen den makroøkonomiske teorien utover på 1970- og 1980-tallet, hvor mye av det nye pionerarbeidet som ble gjort nettopp fokuserte på de økonomiske aktørenes rasjonelle forventningsdannelse, og de økonomiske konsekvensene av dette⁵⁹.

De banebrytende studiene som formulerte den *rasjonelle* opportunistmemodellen som forklaring på politiske konjunktursyklus, knyttes i første rekke til Cukierman & Meltzer (1986), Rogoff & Sibert (1988), Rogoff (1990) og Persson & Tabellini (1990)⁶⁰.

⁵⁹ De nye *rasjonelle* modellene (både opportunist- og partisan- modellene) bygger i så måte på teorigrunnlaget som lå til grunn for Lucas (1973), Kydland & Prescott (1977) og Barro & Gordon (1983) sine arbeider.

⁶⁰ Se utredningens *Tabell 2.1.1*.

Rasjonelle opportunistmemodeller inkluderer rasjonell atferd i analysen langs to dimensjoner. For det første modelleres velgernes inflasjonsforventninger som rasjonelle, det vil at de ikke kun avhenger av historiske verdier på inflasjonen, men at velgerne bruker all den informasjon som er tilgjengelig på ethvert tidspunkt når de skal danne seg forventninger om hva inflasjonen blir i fremtiden.

For det andre er folk stemmegivning ikke retrospektiv, slik den er den tradisjonelle opportunistmemodellen, men derimot fremoverskuende og slik sett *rasjonell*.

Som i tilfellet med den *tradisjonelle opportunistmemodellen*, har også den rasjonelle opportunistmemodellen blitt formulert i mange ulike varianter med spesielle fokus på ulike detaljer i teorien. Igjen har jeg her valgt å formulere en formell teoretisk modell som viser de typiske hovedmekanismene som på mange måter er felles for de *rasjonelle* opportunistmodellene, og som således på en klar og presis måte viser strukturen og dynamikken i disse modellene.

En slik fremstilling synliggjør dessuten likhetene og ulikhetene mellom den tradisjonelle og rasjonelle opportunistmemodellen på en klar og utvetydig måte.

Fremstillingen bygger på Persson & Tabellini (1990) sin modell, slik den er gjengitt i Alesina et. al (1997).

En formell rasjonell opportunistmodell

Persson & Tabellini (1990) formulerer en teoretisk modell som forsøker å forklare politiske konjunktursyklus ved å inkludere rasjonell atferd langs de to dimensjonene nevnt ovenfor, og ved å tilføye en kompetansefaktor mellom de politiske kandidatene i analysen.

Kompetansefaktoren uttrykker at noen politikere er dyktige, mens andre er mindre dyktige.

Det er knyttet informasjonsasymmetrier til kompetansefaktoren; politikerne vet den naturlig nok, men velgerne *vet* den ikke og kan kun gjøre seg kvalifiserte, rasjonelle antakelser om dyktigheten til den enhver tids aktive politikere.

En utvidelse av det teoretiske modellapparatet til å inneholde en kompetansefaktor og informasjonsasymmetrier knyttet til denne, er i tråd med andre *rasjonelle opportunistmemodeller*, som eksempelvis Rogoff & Sibert (1988), og det er disse to faktorene som da skaper usikkerhet om utfallet av politiske valg, som igjen genererer de politiske konjunktursyklene.

Modellens underliggende antakelser

- ARO1: Man har et sett av velgere som står ovenfor et politisk valg
- ARO2: Velgerne velger den kandidaten som maksimerer deres *forventede nytte*
Velgerne er således fremoverskuende i sin velgeratferd⁶¹
- ARO3: Velgerne antas å ha identiske preferanser, det vil si at alle velgere er like
- ARO4: Politikerne ønsker å sitte med regjeringsmakten, men er ulike i den forstand at det finnes dyktige og mindre dyktige politikere.
- ARO5: De politiske myndighetene, det vil si regjeringen, kan gjennom økonomisk politikk kontrollere inflasjonen direkte
- ARO6: Den kortsiktige Phillips-kurven som beskriver økonomien er identisk med Phillips-kurven i den tradisjonelle opportunistmodellen, bortsett fra at den inneholder et kompetanse ledd ε_t

$$(i) \quad y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e) + \varepsilon_t$$

Kompetanseleddet kan tolkes som regjeringens evne til å styre økonomien på en god måte, det vil si den sittende regjeringens evne til å håndtere sjokk i økonomien.

Kompetanseleddet antas å følge en MA(1) prosess⁶², slik at det modelleres som:

$$(ii) \quad \varepsilon_t = \varphi_t + \varphi_{t-1}; \quad E(\varphi_t) = 0 \quad \forall t = 1, 2$$

φ er en tilfeldig variabel som uttrykker den sittende regjeringens kompetanse.

Likningen gjengitt i (ii) uttrykker to viktige egenskaper ved kompetansen til regjeringen; den er både *vedvarende* og varierer *tilfeldig* over tid.

⁶¹ I motsetning til den tradisjonelle opportunistmodellen hvor velgerne er retrospektive i sin velgeratferd

⁶² Se Wooldridge (2003), side 363 for detaljer

Vedvarende fordi det antas at hvis en regjering klarer å løse et problem på det nåværende tidspunkt, så er det sannsynlig at den klarer det i fremtiden også, og *tilfeldig* fordi kompetansen avhenger av de problemstillingene (det sjokket i økonomien) som den står ovenfor

Likning i (ii) uttrykker videre at velgerne på valgtidspunktet ikke vet med sikkerhet de politiske kandidatenes kompetanse, det vil si at verdiene på φ_t ikke er kjent før det politiske valget. Velgerne må med andre ord foreta en velkvalifisert gjetning når de avgjør hvilken kandidat den skal stemme på

AR07: Velgernes inflasjonsforventinger er rasjonelle

Velgerne er fremoverskuende i sin forventningsdannelse, slik at

$$(iii) \quad \pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1})$$

hvor I_{t-1} reflekterer den informasjonen velgerne har i slutten av periode t-1.

Den avgjørende variabelen i det som utgjør leddet I_{t-1} er kompetansefaktoren φ_t , og velgerne kan mot slutten av periode t-1, kun gjøre antakelser om verdiene på φ_t og φ_{t-1} .

Persson og Tabellini (1990) presiserer i sin artikkel et sett av forutsetninger og restriksjoner knyttet til velgernes informasjon på et gitt tidspunkt.

Jeg har ikke tenkt å gå i detaljer på disse her, da dette ikke er nødvendige for å forklare modellens dynamikk nedenfor

AR08: Den faktiske inflasjonen på tidspunkt t, blir ikke kjent for velgerne før i begynnelsen av periode t+1

Modellens dynamikk

Som i den tradisjonelle opportunistmemodellen forklares dynamikken i modellen ved se på to perioder, nå indeksert t og $t+1$.

I begynnelsen av periode t vet den sittende regjeringen φ_t , inflasjonen blir bestemt gjennom den økonomiske politikken og alle aktørene i økonomien, det vil si både regjeringen og velgerne kan observere veksten i produksjonen.

På tidspunkt $t+1$ finner det politiske valget sted, men de politiske kandidatenes kompetanse, ε_t blir kjent for velgerne med en periode lag, slik at i periode t kan velgerne observere π_t^e og φ_{t-1} , men ikke φ_t .

Det er verdt å påpeke at hadde det vært slik at velgerne på valgtidspunktet kunne observere den faktiske inflasjonen sammen med veksten i produksjonen og den forventede inflasjonen, kunne de kommet frem til regjeringens kompetanse ved simpelthen å løse for ε_t i likning (i).

Modellen innebærer to typer likevekter; en *separerende* likevekt, og en *felles* likevekt.

I den separerende likevekten vil de ulike politikerne (dyktige og mindre dyktige) velge økonomisk politikk som *avslører* dens kompetansenivå til velgerne, mens i den felles likevekten vil ikke politikernes kompetansenivå avsløres til velgerne.

Jeg vil her kun fokusere på den *separerende* likevekten, da det er denne likevekten som kan forklare eksistensen av politiske konjunktursykler.

Velgerne er identiske, og stemmer på den kandidaten de tror er dyktigst, det vil si på den kandidaten som oppfattes å ha den høyest *forventede* kompetansen. I modellen er den politiske utfordrerens forventede kompetanse normalisert til å ha en verdi på 0, og den sittende regjeringen vil således bli gjenvalgt hvis dens forventede kompetanse er større enn 0.

En dyktig regjering ønsker å dele sin informasjon med velgerne og signalisere at den er en dyktig regjering. Dette kan den gjøre ved å skape en så høy vekst i økonomien som det ikke er mulig å gjøre for en mindre dyktig regjering. En *kompetent* regjering vil dermed skape høy vekst og høy inflasjon, mens en *mindre kompetent* regjering som ikke kan skape så høy vekst som en kompetent regjering, vil velge en økonomisk politikk som realiserer den enperiodiske optimale inflasjonsraten i økonomien.

Velgerne vet ikke *ex-ante*, hvilken type politiker som sitter i regjering, og velgernes forventede inflasjon vil således være et vektet gjennomsnitt av de to typene politikernes økonomiske politikk, vektet med sannsynlighetene for at de er henholdsvis dyktige, mindre dyktige.

Dermed vil den faktiske inflasjonen i et valgår være større enn den forventede ved en kompetent regjering og mindre enn den forventede ved en inkompetent regjering.

Man får altså skapt en politisk konjunktursykel som bygger på at kun dyktige regjeringer klarer å skape økt vekst før valg, og det er informasjonsasymmetriene mellom velgerne og politikerne knyttet til politikernes kompetanse som skaper disse syklene.

Sett fra velgernes synspunkt er det *rasjonelt* å bedømme økonomien på valgtidspunktet som et *signal* på den sittende regjeringens kompetanse. Bakgrunnen for dette er den vedvarende delen av kompetansen som er gitt i likningen over; en kompetent regjering i dag er sannsynligvis kompetent i fremtiden. Uten denne mekanismen ville ikke velgerne ha hatt noe initiativ til å stemme på sittende regjeringer som skaper høy produksjonsvekst i valgår.

Kort sagt vil de rasjonelle opportunistmemodellene implisere kortsiktige manipulering av den økonomiske politikken like før og like etter et valg, og er slik sett mindre egnet til å forklare sykler av lengre lengde.

Det er også verdt å poengtere at den *rasjonelle* opportunistmemodellen kan utvide perspektivet for anvendelsen av teorien i forhold til den *tradisjonelle* opportunistmemodellen, da politiske konjunktursykler ut fra den *rasjonelle* opportunistmemodellen kan sees på som en kostnad for å få valgt de mest kompetente politikerne. Dette gjør at man kan analysere normative spørsmål i større grad, slik som hvor ofte man bør ha valg, og hvor lange regjeringsterminer man skal ha.

Tabellini & Perssons(1990) modell er i tråd med Cukierman & Meltzer (1986), Rogoff & Sibert (1988) og Rogoffs (1990) sine formuleringer av den rasjonelle opportunistmemodellen, selv om disse har noe ulike tilnærminger i form av at det i større grad fokuseres på kostnaden ved å ha et demokrati (Cukierman & Meltzer), på finanspolitiske størrelser (Rogoff & Sibert) og på sammensetningen av finanspolitikken og virkningen av denne (Rogoff)

Kritikk mot den rasjonelle opportunistmodellen

Selv om den rasjonelle opportunistmodellene bøter på den største svakheten ved den tradisjonelle opportunistmodellene, nemlig det at aktørene i økonomien (velgerne) ikke er rasjonelle, er det rettet noe kritikk også mot de rasjonelle opportunistmodellene:

For det første påpekes det at modellen impliserer at det er de dyktigste politikerne som skaper de største forstyrrelsene i økonomien, i form av å skape økt vekst i valgår for å signalisere sin kompetanse til velgerne. Dette er et paradoks, da man skulle vente seg at de dyktigste politikerne så kostnadene knyttet til økonomisk ustabilitet⁶³.

For det andre er modellens resultater følsom for mot tidsantakelsene i modellen.

Eksempelvis er modellen kritisk avhengig av at inflasjonen blir kjent for velgerne med en periodes lag for å forklare eksistensen av politiske konjunktursyklus.

⁶³ Påpekt av Drazen (2000), selv om Drazen selv mener at dette nødvendigvis ikke er et svakt punkt i den rasjonelle opportunistmodellen

2.3. Partisanmodeller

Partisanmodeller er modeller som forklarer politiske konjunktursykler med ulike økonomisk-politiske *preferanser* hos ulike politiske partier, og er den andre hovedtypen av økonomiske teorier knyttet til politiske konjunktursykler.

I og med at det er de politiske partienes *preferanser* som skaper syklene, postulerer *partisanmodellene* at det er *etter* politiske valg man opplever svingninger i den aggregerte økonomien, i motsetning til ved tilfellet opportunistmemodeller, hvor det er i *forkant* av politiske valg man ser begynnelsen på de politiske konjunktursyklene.

Slik sett kan man på mange måter si at *partisanmodellene* er mer optimistiske på politikernes vegne, da det faktisk er politikernes *ønske om å føre en viss politikk* (det vil *preferanser* for verdien på sentrale økonomiske variable) som skaper syklene, og ikke politikernes maktorientering og det overordnede ønske om å bli gjenvalgt som ved tilfellet opportunistmemodeller.

De *generelle fellestrekkene* ved *partisanmodellene* er at de bygger på følgende hovedbestanddeler:

1. Man analyserer økonomien i et politisk topartisystem hvor de to politiske partiene har ulike preferanser med tanke på utfallet av sentrale økonomiske variable.
På bakgrunn av dette, har naturlig nok de fleste av *partisanmodellene* vært utviklet med tanke på å studere politiske samfunn hvor et topartissystem gjør seg gjeldene i praksis, og et spesielt fokus har da vært rettet mot USA og den amerikanske økonomien, hvor de to partienes ulike preferanser har vært uttrykt i form av at republikanerne har preferanser for lav inflasjon, mens demokratene har preferanser for lav arbeidsledighet
2. Som ved tilfellet opportunistmemodeller, bygger man på at økonomien kan beskrives ved en forventningsaugmentert kortsiktig Phillips-kuve som uttrykker at det er en negativ sammenheng mellom arbeidsledighet og inflasjon i økonomien, at de politiske partiene har en målfunksjon de ønsker å maksimere, og at velgerne danner seg forventinger om fremtidige verdier på sentrale økonomiske variable

3. Fluktuasjonene som skapes på grunn av de ulike politikernes ulike preferanser, skapes med grunnlag i partienes preferanser for å befinne seg på ulike deler av den kortsiktige augmenterte Phillips-kurven
4. Ved valg stemmer hver velger på det partiet som best faller sammen med velgerens politiske preferanser for verdien på økonomiske variable

Som ved tilfellet opportunistmodeller, har det siden de første *partisanmodellene* ble formulert på siste halvdel av 1970-tallet, vært et spesielt fokus rettet mot punkt 2 ovenfor og spesielt mot hvordan aktørenes (velgernes) forventinger om fremtiden dannes.

På bakgrunn av dette skiller man da også mellom *to hovedtyper av partisanmodeller*; den *tradisjonelle* partisanmodellen og den *rasjonelle* partisanmodellen⁶⁴.

Jeg vil i det følgende gi en oversikt over disse to, og igjen fokuseres det på hovedmekanismene i de ulike modelltypene i fremstillingen.

2.3.1. Den tradisjonelle partisanmodellen

Ideen om at ulike politiske partiers *preferanser* kunne skape fluktuasjoner i makroøkonomiske størrelser, ble formulert av Hibbs i 1977, og markerte i så måte en ny retning innen den økonomiske teorien knyttet til politiske konjunktursyklus, bare to år etter at Nordhaus formulerte sin banebrytende opportunistmodell.

Hibbs (1977) argumenterte i sin artikkel for at den politiske høyresiden i OECD-land valgte en økonomisk politikk på bakgrunn av preferanser for kombinasjoner av inflasjon, arbeidsledighet og økonomisk vekst som var systematisk forskjellig fra den politiske venstresiden. Mer konkret mente Hibbs eksempelvis at venstresiden i større grad enn høyresiden var villig til å bære en større kostnad i form av økt inflasjon for å få redusert arbeidsledigheten.

Dette mente Hibbs ville gi seg utslag i praktisk politikk etter politiske valg, slik at man ville få se fluktuasjoner i arbeidsledigheten og inflasjonen alt etter om høyre- eller venstresiden satt med regjeringmakten.

⁶⁴ Jf. utredningens *tabell 2.2.1*.

Nå var Hibbs artikkel av utpreget empirisk og verbal resonnerende natur, og han formulerte således ikke en formell økonomisk-teoretisk modell for å underbygge sine empiriske betraktninger.

Dette har imidlertid blitt gjort av andre i etterkant, med det mål for øyet å gjøre Hibbs resonnementer mer slagkraftige ved å underbygge dem med teoretiske resonnementer, og ikke minst gjøre dem sammenlignbare med andre formelle teorier knyttet til politiske konjunktursyklusler.

I den formelle tradisjonelle partisanmodellen som er gjengitt nedenfor, bygger jeg igjen på Alesina et. al (1997) sin fremstilling, da denne fremstillingen er oversiktlig, presis og gjør teorien lett sammenlignbar med den fremstillingen som er gitt av opportunistmemodellene tidligere i utredningen⁶⁵.

En formell tradisjonell partisanmodell

Modellen bygger på følgende underliggende forutsetninger:

ATP1: Makroøkonomien kan beskrives ved en forventningsaugmentert Phillips-kurve, gitt ved

$$(i) \quad y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e)$$

hvor variablene som er som tidligere; y_t er vekstraten i produksjonen, \bar{y} er den *naturlige* vekstraten i produksjonen, π_t er den *faktiske* inflasjonen i økonomien, π_t^e er den *forventede* inflasjonen og γ er en positiv konstant > 0

ATP2: Inflasjonsforventningene er *adaptive bakoverskuende*, det vil si at forventet inflasjon for et gitt tidspunkt er bestemt av historiske verdier på den realiserde inflasjonen

$$(ii) \quad \pi_t^e = \pi_{t-1} + \lambda(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); \quad 0 < \lambda < 1$$

⁶⁵ Se utredningens avsnitt 2.2.1. og 2.2.2

hvor λ er en konstant som fanger opp i hvor stor grad tidligere avvik mellom faktisk og forventet inflasjon har betydning for dagens forventninger.

Små (store) verdier på λ betyr at man i liten (stor) grad tar hensyn til tidligere års feilforventninger om den reelle inflasjonen når danner seg forventninger om et gitt års inflasjon.

Kombinerer man likning (i) og likning (ii) får man den forventningsaugmenterte Phillips-kurven, under forutsetning av adaptive forventninger.

$$(iii) \quad y_t = \bar{y} + \gamma \left(\pi_t - (1 - \lambda) \sum_{i=0}^{\infty} \lambda^i \pi_{t-1-i} \right)$$

ATP3: Politikerne er *ikke* identiske, i den forstand at den politiske venstresiden har preferanser for lav arbeidsledighet og er relativt mindre opptatt av lav inflasjon, mens den politiske høyresiden har preferanser for lav inflasjon og er relativt mindre opptatt av å få redusert arbeidsledigheten

ATP4: Ved hvert politiske valg, er det bare to politiske kandidater; den sittende regjeringen og den politiske utfordreren

ATP5: Velgerne har ulike preferanser for nivået på inflasjonen og arbeidsledighet, og stemmer på den politiske høyre- eller venstresiden i samsvar med disse

ATP6: Den sittende regjeringen kan påvirke den samlede etterspørselen i økonomien gjennom et politisk instrument

ATP7: Det er politiske valg med faste, jevne mellomrom som antas gitt eksogent i modellen

Sett i forhold til Hibbs (1977) resonnerer og empiriske betraktninger, er det forutsetningene ATP1 – ATP7 som danner det teoretiske grunnlaget for de resonnementene Hibbs bygger sine resultater på.

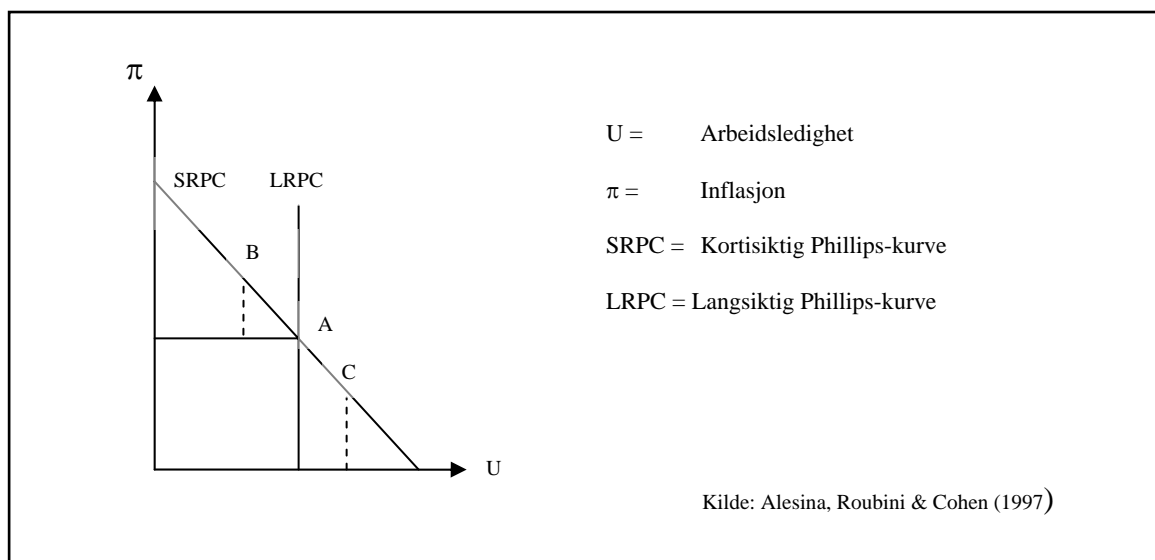
Den avgjørende faktoren i *den tradisjonelle partisanmodellen* er at de to politiske partiene faktisk fører ulik økonomisk politikk i tråd med sine ulike preferanser, når de kommer i regjeringsposisjon. For at dette skal skje, er ATP3 en nødvendig, men *ikke tilstrekkelig* forutsetning, da politikerne kan bevege seg mot medianvelgeren fra begge sider for å få nok stemmer til å vinne valget (jmf. *medianvelgerteoremet*).

Så lenge utfallet av valget derimot er *usikkert*, vil de to partiene faktisk føre en ulik økonomisk politikk i regjering, og i valgkampen hvor de kommuniserer hvilken politikk de ønsker å føre, gjør de en trade-off mellom sannsynligheten for å vinne hvis de fører en politikk som konvergerer mot medianvelgerens preferanser, og det potensielle tapet knyttet til deres preferanser når de beveger seg bort fra deres egne politiske preferanser.

Generelt vil dette sikre at de to partiene faktisk fører en ulik politikk når de sitter i regjeringsposisjon⁶⁶.

Modellens dynamikk

Med bakgrunn av den modellrammen som er gitt i forutsetningene ovenfor, er dynamikken i den tradisjonelle partisanmodellen relativt enkel, og kan illustreres i følgende figur:

Figur 2.3.1.1. Den tradisjonelle partisanmodellens dynamikk

For å rendyrke mekanismene i modellen, kan man tenke seg at økonomien initialt rett før et valg befinner seg i punkt A i figur 2.3.1.

⁶⁶ Alesina et. al (1997), side 49

Vinner partiet på den politiske *venstresiden* valget, vil økonomien bevege seg på den kortsiktige Phillips-kurven til eksempelvis punkt B, da den politiske venstresiden har preferanser for å redusere arbeidsledigheten til en kostnad av høyere inflasjon.

I motsatt fall, hvis den politiske *høyresiden* vinner valget, vil man bevege seg fra punkt A til punkt C, da høyresiden har preferanser for lav inflasjon, med dertil høyere arbeidsledighet som resultat.

Jmfr forutsetning ATP2, var ikke Hibbs (1977) i sine resonneringer spesielt opptatt av *skiftene* i den kortsiktige Phillips-kurven som følge av at velgernes inflasjonsforventninger ble endret. Hibbs analyse tilsa at den kortsiktige Phillips-kurven lå forholdsvis stabilt i ro over tid, hvis man ser bort fra andre eksogene sjokk i økonomien⁶⁷, slik at inflasjonsforventningene var tilnærmet statiske, det vi si tilnærmet konstante; $\pi_t^e \approx \bar{\pi}$.

På bakgrunn av dette argumenter Hibbs for at en venstreorientert regjering kan holde økonomien i punkt B i figur 2.3.1. gjennom hele sin regjeringstid, og for at en høyreorientert regjering kan holde økonomien i punkt C i samme figur i hele sin regjeringstid., da velgernes inflasjonsforventninger er konstante slik at den kortsiktige Phillips-kurven *ikke* skifter over tid.

Videre presiserer Hibbs i sin artikkel at det dog kan ta noe tid, eksempelvis noen år, å bringe økonomien fra punkt A til punkt B eller C, alt etter hvilket av de to partiene som vinner valget, da det er knyttet et *tidslag* til det å implementere økonomisk politikk; det vil si at det tar tid før valget av økonomisk politikk slår ut i realstørrelser i økonomien.

Det som altså skaper politiske konjunktursykler ut fra Hibbs tradisjonelle partisanmodell er at man får endringer i økonomien ved skifte av regjeringsmakten mellom de to partiene.

Kritikk av den tradisjonelle partisanmodellen

Når det gjelder den mer konseptuelle kritikken som er rettet mot den tradisjonelle partisanmodellen, knytter denne seg i hovedsak til de forholdene som den tradisjonelle opportunistmodellen kritiseres for og spesielt til det punktet som omhandler velgernes inflasjonsforventninger som *bakoverskuende* eller i ekstremtilfellet statiske.

⁶⁷ Eksempelvis oljeprissjokk

Jeg ser ikke noe poeng i å repetere disse punktene her, men henviser til utredningens behandling av den tradisjonelle opportunistmodellen under overskriften *Kritikk av den tradisjonelle opportunistmodellen*.

I tillegg er det blitt hevdet at modellen har et noe begrenset anvendelsesområde, da den bygger på et topartisystem, med to klare politiske motstandere med ulike preferanser.

2.3.2. Den rasjonelle partisanmodellen

Analogt med *den rasjonelle opportunistmodellen* som oppstod som et korrektiv til de konseptuelle svakhetene som var knyttet til *den tradisjonelle opportunistmodellen*, ble *den rasjonelle partisanmodellen* formulert mot slutten av 1980-tallet som et svar på den kritikken som var knyttet til *den tradisjonelle partisanmodellen*.

Igjen var det spesielt modelleringen av aktørene i økonomien sin forventningsdannelse som bakoverskuende i de tidligste teoriene, den nye teorien mot slutten av 1980-tallet ønsket å gjøre mer realistisk, og slik sett var også *den rasjonelle partisanmodellen* inspirert og et resultat av den mer *generelle* utviklingen i den makroøkonomiske teorien utover på 1970- og 1980-tallet, med et økende fokus på aktørene i økonomien som *rasjonelle* individer.

Mye av det akademiske arbeidet som er gjort i forbindelse med *rasjonelle partisanmodeller*, knytter seg til den italienske økonomen Alesina sine studier og artikler:

Alesina formulerte den banebrytende rasjonelle partisanmodellen i 1987, og har senere kommet med viktige bidrag, eksempelvis sammen med Sachs (Alesina & Sachs 1988) og i flere arbeider sammen med Cohen & Roubini (eksempelvis Alesina, Cohen & Roubini 1997).

For å gi en presis og god oversikt over *dynamikken* og *hovedmekanismene* i *den rasjonelle partisanmodellen* gjengis en konkret rasjonell partisanmodell med utgangspunkt i den modellen som formuleres i Alesina et al. (1997).

En formell rasjonell partisanmodell

Modellen bygger på syv grunnleggende forutsetninger hvor ARP1 – ARP4 og ARP7 er identisk med henholdsvis ATP1- ATP4 og ATP7 i den tradisjonelle partisanmodellen gjengitt ovenfor, og hvor:

ARP5: Velgerne har ulike preferanser for nivået på arbeidsledigheten og inflasjonen i økonomien, og basert på deres preferanser, stemmer hver enkelt velger på det politiske partiet som gir velgeren høyest forventet nytte

ARP6: Den enhver tid sittende regjering kontrollerer inflasjonen direkte
Dette er en enklere, spesialisert versjon av ATP6

For å konkretisere modellen ytterligere, antas det at

$$(i) \quad y_t = \bar{y} + \pi_t - \omega_t$$

hvor ω_t er vekstraten i de nominelle lønningene på tidspunkt t og de andre størrelsene er som spesifisert tidligere.

Likning (i) uttrykker at veksten i den reelle produksjonen er negativt inverst relatert til veksten i den reelle produksjonen⁶⁸. Intuisjonen er at lønnskontraktene som fastsetter de nominelle lønningene blir vedtatt i begynnelsen av hver periode og gjelder for en hel periode, slik at de nominelle lønningene i en periode er konstante.

I arbeidsmarkedet har man at

$$(ii) \quad \omega_t = \pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1})$$

slik at arbeidstakerne i sine lønnsavtaler krever å bli kompensert for inflasjonen for å opprettholde sin kjøpekraft⁶⁹.

Substituerer man likning (ii) inne i likning (i) får man

⁶⁸ Fremstillingen ser bort fra fysisk kapital og produktivitetsvekst

⁶⁹ Likning (ii) gjelder både i et arbeidsmarkedet preget av konkurranse og fri lønnsdannelse, og i et arbeidsmarked hvor fagforeningene krever den lønnen som maksimerer medlemmenes velferd

$$(iii) \quad y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e$$

For den videre fremstilling betegnes de to politiske partiene betegnes som henholdsvis L (det venstreorienterte partiet) og R (det høyreorienterte partiet).

L og R har preferanser representert med følgende nyttefunksjoner:

$$(iv) \quad u^L = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \left[-(\pi_t - \bar{\pi}^L)^2 + b^L y_t \right]$$

$$(v) \quad u^R = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \left[-(\pi_t - \bar{\pi}^R)^2 + b^R y_t \right]$$

hvor

$$(vi) \quad \bar{\pi}^L \geq \bar{\pi}^R \geq 0$$

$$(vii) \quad b^L \geq b^R \geq 0$$

Den første delen av likning (iv) og (v) uttrykker at partienes nyttenivå er lavere jo større avstand det er mellom den faktiske inflasjonen og det foretrukne nivået på inflasjonen $\bar{\pi}$, mens det andre leddet uttrykker at begge partiene isolert sett foretrekker høyest mulig vekst. Likningen (iv) og (v) er derimot i tråd med *ATP3/ARP3*, det vil si at L og R har ulike politiske preferanser, da L kan tåle en høyere målsatt inflasjon mot at grensenytten av høyere vekst er større enn for R.

Videre antas det at en vilkårlig velger *i*, har analoge preferanser som de politiske partiene, slik at

$$(viii) \quad u^i = \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t \left[-(\pi_t - \bar{\pi}^i)^2 + b^i y_t \right]$$

hvor velgernes verdier på den foretrukne inflasjonen og på grensenytten av høyere vekst kan variere fra individ til individ.

Det forutsettes dessuten at ingen, heller ikke politikerne, vet fordelingen av parametrene i hver enkelt velgers nyttefunksjon med sikkerhet.

Det forutsettes derimot at velgerne er rasjonelle og fremoverskuende, og at de kjenner de to partienes nyttefunksjon.

Det forutsettes videre at politiske valg finner sted annenhver periode og i begynnelsen av periode t , slik at en periode i regjering omfatter to perioder, eksempelvis t og $t+1$.

Det antas til slutt at det er usikkerhet knyttet til hvem som vinner valget, og at det før valget er en sannsynlighet på p for at L vinner og $1-p$ for at R vinner.

Modellens dynamikk

For å forklare hovedmekanismene i den rasjonelle partisanmodellen og forklare modellens dynamikk, løses modellen gitt ved forutsetningene ovenfor med baklengs induksjon for å sikre konsistens over tid.

Hvis L vinner valget i begynnelsen av periode t , vil det føre en økonomisk politikk som innebærer at

$$(ix) \quad \pi_t = \pi_{t+1} = \bar{\pi}^L + \frac{b^L}{2} \equiv \hat{\pi}^L$$

og analogt, hvis R vinner valget i begynnelsen av periode t , vil det føre en økonomisk politikk som innebærer at

$$(x) \quad \pi_t = \pi_{t+1} = \bar{\pi}^R + \frac{b^R}{2} \equiv \hat{\pi}^R$$

Likningene (ix) og (x) fremkommer enkelt ved å substituere likning (iii) inn i likning (iv) og (v) maksimere disse med hensyn på π_t , gitt π^e .

Det poengteres at det i modellen er fornuftig å betrakte inflasjonsforventningene som gitt, fordi de er formet før vinneren av valget faktisk beslutter sin økonomiske politikk.

Gitt restriksjonene i likning (vi) og (viii) har man da at

$$(xi) \quad \hat{\pi}^L > \hat{\pi}^R$$

Med andre ord vil inflasjonen være permanent høyere i hele regjeringsperioden (t og t+1) med en venstreorientert regjering enn det den er med en høyreorientert regjering.

Velgerne, som er rasjonelle og som kjenner partienes nyttefunksjoner, kan da løse L og R sine maksimeringsproblem, og således vite hvilken økonomisk politikk som blir ført hvis L eller R blir vinner valget.

Nå er det imidlertid usikkerhet knyttet til selve valget, og velgerne vet ikke når de danner seg sine forventinger om R og L vinner valget.

Det eneste de vet, er at det er P sannsynlighet for at L vinner og 1-P for at R vinner.

Velgernes forventede inflasjon blir da

$$(xii) \quad \pi_t^e = p\hat{\pi}^R + (1-p)\hat{\pi}^L$$

altså et veid gjennomsnitt av den inflasjonen som vil realiseres hvis henholdsvis R og L skulle vinne valget.

I slutten av periode t vet velgerne naturlig nok hvem som sitter i regjering med sikkerhet, slik at usikkerheten knyttet til utfallet av valget er oppløst og man har at

$$(xii) \quad \pi_{t+1}^e = \hat{\pi}^R \quad \text{hvis R vinner valget i begynnelsen av periode t}$$

$$(xiii) \quad \pi_{t+1}^e = \hat{\pi}^L \quad \text{hvis L vinner valget i begynnelsen av periode t}$$

Ser man på veksten i produksjonen, så kan man i modellen finne et uttrykk for dette ved å kombinere likning (iii) og likning (xii).

Dette gir:

$$(xiv) \quad y_t^L = \bar{y} + p(\hat{\pi}^L - \hat{\pi}^R)$$

$$(xv) \quad y_t^L = \bar{y} - (1-p)(\hat{\pi}^L - \hat{\pi}^R)$$

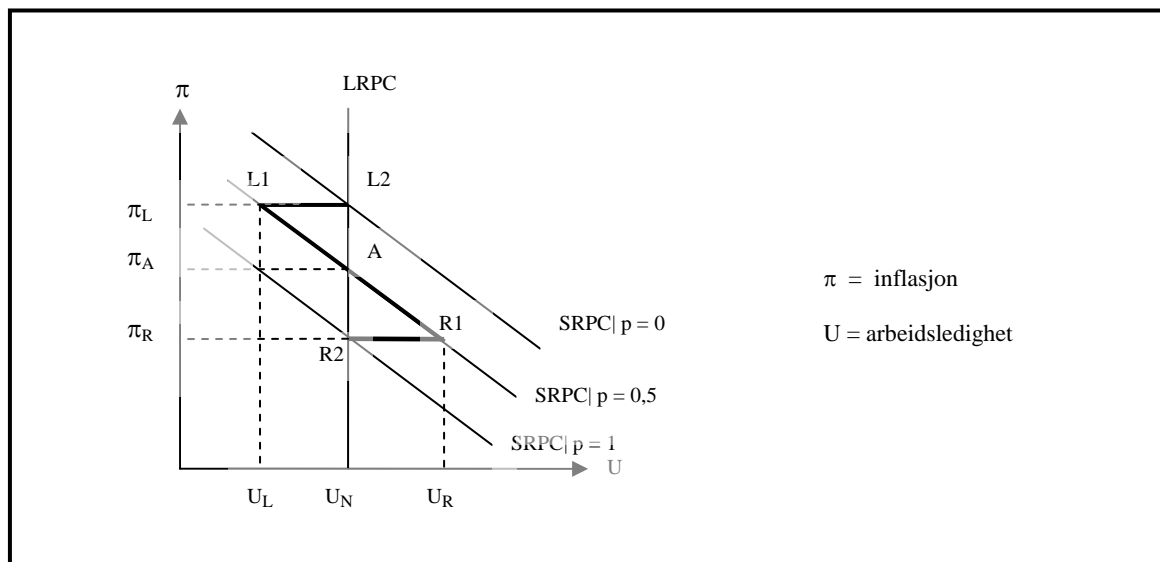
$$(xvi) \quad y_{t+1}^L = y_{t+1}^R = \bar{y}$$

Den rasjonelle partisanmodellen impliserer altså at man vil erfare en høyere vekstrate i økonomien enn den naturlige i den første perioden av en regjeringsperiode hvis et venstreorientert parti, slik det er definert her, vinner valget, mens man vil erfare en lavere vekstrate i økonomien enn den naturlige i den første perioden av en regjeringsperiode hvis et høyreorientert parti danner regjering.

I den andre, og siste delen av regjeringsperioden, vil man erfare en vekst i produksjonen *lik* den naturlige uavhengig av hvem som sitter i regjering.

Resonnementene knyttet til utvikling i produksjon og inflasjon i en regjeringsperiode, kan illustreres slik som i figur 2.2.3.1. nedenfor.

For å kunne tegne en hensiktsmessig figur, forenkles nå partienes målsetning til at L ønsker å minimere arbeidsledigheten, men ikke skape mer inflasjon enn π_L , mens R ønsker å bringe inflasjonen ned til π_R :

Figur 2.3.2.1. Den rasjonelle partisanmodellens dynamikk

I den første perioden av en regjeringstermin, eksempelvis de to første årene, vil velgernes forventinger være representert med en kortsiktig Phillips-kurve som er vektet gjennomsnitt av de kortsiktige Phillips-kurvene gitt et 100% sikkert utfall av valget.

Er eksempelvis sannsynligheten for at R vinner valget lik $p = 0,5$, vil den kortsiktige Phillips-kurven være den midterste kortsiktige Phillips-kurven i figuren over.

Gitt de politiske partienes forenklete preferanser knyttet til arbeidsledighet og inflasjon, vil en seier for den politiske venstresiden bringe økonomien til punkt L1 i figuren over med relativt høy inflasjon og lav arbeidsledighet, i tråd med L sine preferanser.

Vinner så det høyreorienterte partiet, vil økonomien i den første perioden av regjeringsterminen bevege seg til R1, med relativt lav inflasjon og høy arbeidsledighet, i tråd med R sine preferanser.

Etter den første perioden i regjeringsterminen, vil lønnskontraktene reforhandles og velgerne vet nå hvilken kompensasjon de skal kreve for å opprettholde reallønnen, da de vet hvem som vant valget og sitter i regjering.

Velgernes inflasjonsforventinger blir således oppdatert, og man vil bevege seg til en ny generell likevekt på den langsiktige Phillips-kurven.

Man ser da at hovedresultatene i modellen kommer tydelig frem: Vinner L valget vil man få en økning i veksten i produksjonen over den naturlige og høy inflasjon (L1) på kort sikt (i den første perioden av en regjeringstermin) og vinner R valget vil man tilsvarende få en mindre vekst i økonomien enn den naturlige og lavere inflasjon.

På lang sikt, som i modellen er i den andre perioden av regjeringsterminen, vil man befinne seg på den langsiktige Phillips-kurven og erfare relativ høy inflasjon hvis L sitter i regjering (punkt L2 i figuren over), og erfare relativ lav inflasjon hvis R sitter i regjering.

Man kan da trekke følgende implikasjoner av den rasjonelle partisanmodellen:

1. De politiske konjunktursyklusene etter valg, vil være større jo større politisk polarisering man her mellom de to partiene
2. Jo mer overraskende et valgresultat er, jo større vil de politiske konjunktursyklusene bli, det vil si endringen i produksjonsveksten i økonomien fra periode t til $t+1$.
De største politiske konjunktursyklusene vil oppstå når man nærmer seg grensetilfellene $p \rightarrow 0$ (det vil si tilnærmet sikker valgseier for L) og $p \rightarrow 1$ (tilnærmet sikker valgseier for R og det faktiske valgresultatet blir henholdsvis seier til R og L)

3. Gitt at valgresultatet ikke blir overraskende, det vil at det partiet som har størst sannsynlighet for å vinne før valget, faktisk vinner, vil større usikkerhet knyttet til utfallet av valget i begynnelsen av periode t , isolert sett skape større politiske konjunktursykler. I det tilfellet som er skissert i figur 2.3.3.2. er det maksimal usikkerhet knyttet til valgresultatet som uttrykkes gjennom at $p = 0,5$, gitt at favoritten faktisk vinner valget

4. Det høyreorienterte politiske partiet, R, vil skape resesjon i den første perioden (t) av regjeringsterminen, hvis den kommer i regjering, selv om $b^R > 0$, det vil si selv om den har preferanser for en veksttakt i produksjonen over den naturlige. Årsaken til dette, er usikkerheten knyttet til valgutfallet før valget, og muligheten for at den politiske venstresiden vil kunne vinne, noe som gjør at velgernes forventede inflasjon øker

Kritikk mot den rasjonelle partisanmodellen

Den kritikken som har kommet mot den rasjonelle partisanmodellen knytter seg i hovedsak til følgende forhold:

1. Konseptuelt kan det være vanskelig å forstå hvorfor lønnsavtalene ikke fastsettes rett i etterkant av valget, da den politiske usikkerheten er oppløst
2. I praksis er lønnsoppgjørene mer komplekse og mindre strukturelle enn den modelleringen som gjøres i den rasjonelle partisanmodellen, nemlig at de reforhandles annethvert år, og at de i valgår reforhandles før valget⁷⁰
3. Modellen *kan* ha et begrenset anvendelsesområde, da dens implikasjoner bygger på analyser av et topartisystem

⁷⁰ Garfinkel & Glaser (1994), gjengitt i Drazen (2000)

2.4. Nyere, moderne teorier om politiske konjunktursykler

- Fra politiske konjunktursykler til politiske budsjettysykler

Mot slutten av 1990-tallet oppstod det en ny type teorier knyttet til begrepet politiske konjunktursykler som skilte seg så klart fra de tradisjonelle teoriene som er omtalt tidligere i utredningen, at de av flere etter hvert er blitt omtalt som et eget fagområde som en slags videreføring av fagfeltet politiske konjunktursykler.

Som jeg var inne på i begrepsavklaringene innledningsvis i denne utredningen, har jeg valgt å definere begrepet politiske konjunktursykler såpass bredt, at den definisjonen som ligger til grunn for denne utredningen inkluderer disse nye teoriene⁷¹, og årsaken til dette er at de nye teoriene er formulert med det grunnleggende mål for øyet å studere hvordan eksistensen av politiske valg påvirker sentrale økonomiske variabler, og slik sett har det samme fundamentale utgangspunktet som de tradisjonelle modellene for politiske konjunktursykler. I tillegg bygger de nye, moderne teoriene på mye av de grunnmekanismene og det begrepsapparatet som ble formulert i opportuniste- og partisanmodellene.

Felles for de nye modellene som ble formulert på slutten av 1990-tallet var at de skiftet fra å fokusere på virkningen på realstørrelser som BNP-vekst og arbeidsledighet som følge av eksistensen av politiske valg, til å fokusere på virkningen av valg på verdien på de økonomisk-politiske instrumentene politikere benytter seg av for å drive økonomisk politikk. Bakgrunnen for denne nyorienteringen var dels de begrensede empiriske bevisene testingen av opportuniste- og partisanmodeller hadde frembrakt⁷², og dels en økt forståelse for at politikerne i praksis ikke påvirket de realøkonomiske størrelsene direkte i sin økonomiske politikk.

Det endrede fokuset mot de politiske instrumentene, medførte at finanspolitikken fikk en mye mer fremtredende og betydelig rolle enn det den hadde fått i de tradisjonelle modellene, og formuleringen av de nye moderne teoriene innebar at man gikk fra å snakke om tradisjonelle politiske *konjunktursykler* til å snakke om de mer spesialiserte politiske *budsjettysyklene*, det vil si fluktuasjoner i verdien på politiske instrumenter som følge av eksistensen av valg.

⁷¹ Se utredningens avsnitt 1.1. *Begrepsavklaringer*

⁷² Se utredningens avsnitt 2.5. *Kort om tidligere empiriske studier av politiske konjunktursykler*

I både Nordhaus (1975) tradisjonelle opportunistmodell, Hibbs' (1977) tradisjonelle partisanmodell og Alesinas (1987) rasjonelle partisanmodell var finanspolitikken utelatt i analysen, da disse kun fokuserte på pengepolitikken som det politiske instrumentet av betydning, og således er rene *monetære* modeller.

I de rasjonelle opportunistmodellene formulert av Rogoff & Sibert, (1988) og av Rogoff (1990), danner imidlertid finanspolitikken rammen for analysen og oppbyggingen av modellene.

Det skulle imidlertid gå noe tid før man for alvor *fokuserte* på finanspolitikken rolle som det *viktigste* politiske instrumentet på et bredt grunnlag, og oppmerksomheten knyttet til Rogoff & Sibert (1988) og Rogoff(1990) sine modeller dreide seg i første rekke om den rasjonelle forventningsdannelsen hos velgerne og informasjonsasymmetriene i økonomien.

Det er særlig langs seks dimensjoner utviklingen av den nye teorien knyttet til de politiske instrumentene har bidratt til en økt forståelse for hvordan eksistensen av politiske valg påvirker sentrale økonomiske størrelser.

Disse seks dimensjonene er *økt fokus på sammenhengen mellom valgår og budsjettunderskudd, moralsk hasard som forklaring på budsjett sykler, empirisk testing av politisk-økonomiske sykler i alle typer demokratier, empirisk testing av typen finanspolitikk som skaper politiske konjunktursykler, hvordan politisk institusjonelle forhold påvirker politisk-økonomiske sykler* og man har *gjort forsøk på å integrere opportunist- og partisanmodeller i en og samme modell.*

Det kan i tillegg nevnes at utviklingen på den rent økonometrisk-tekniske siden har bidratt til å gjøre det enklere å teste de nyere moderne modellene empirisk⁷³.

Jeg vil i det følgende gi en oversikt over de 6 retningene innen den nye teorien, og poengtere hvilke mekanismer som ligger til grunn for disse.

Fremstillingen som følger er av intuitiv, resonnerende og verbal karakter.

For utledning av konkrete teoretiske modeller, henvises det til de relevante refererte artiklene.

⁷³ Shi & Svensson (2003)

2.4.1. Økt fokus på sammenhengen mellom valgår og budsjettunderskudd

Denne retningen innen teorien representerer for så vidt bare en *erkjennelse* av oppfatningen av at finanspolitikken er det *avgjørende* politiske instrumentet politikerne har i sin utøvelse av den økonomiske politikken. Slik sett representer denne dimensjonen en konseptuel utvidelse av de tradisjonelle modellene, da man i betydelig økt grad ønsker å inkludere finanspolitikken eksplisitt i analysen og ofte på bekostning av pengepolitiske instrumenter, og studere hvordan fiskale størrelser endres som følge av eksistensen av politiske valg⁷⁴.

Utviklingen faller sammen med og med sees i sammenheng med delegeringen av pengepolitikken til en uavhengig sentralbank i mange land på 1990-tallet⁷⁵.

Av sentrale bidrag nevnes Drazen (2000) som i sin artikkel formuler en såkalt AFMP-modell, det vil si aktiv finanspolitikk - passiv pengepolitikk (active fiscal, passive monetary policy) modell for i sin studie av politiske konjunktursyklus⁷⁶.

2.4.2. Moralsk hasard som forklaring på budsjett sykler

Denne retningen innen teorien oppstod nærmest som en reaksjon på den rasjonelle opportunistmemodellen formulert av blant annet Rogoff & Sibert (1988).

Jf. utredningens avsnitt 2.2.2. *Den rasjonelle opportunistmemodellen*, impliserte Rogoff & Siberts modell at bare kompetente politikere ville skape underskudd på de offentlige budsjettene i et valgår, da dette ville være mindre kostbart å gjøre for en kompetent politikere enn for en politiker med dårlig kompetanse.

Denne mekanismen gjorde at politikerne ville signalisere og avsløre sin kompetanse (som ble antatt å være ukjent for velgerne) gjennom den økonomiske politikken som ble ført i forkant av politiske valg, og at bare kompetente regjeringer ville klare å skape høykonjunktur i et valgår og således bli gjenvalgt.

⁷⁴ Igjen poengteres det at Rogoff (1990) var tidlig ute, men fokuset lå på informasjonsasymetriene knyttet til politikernes kompetansefaktor, og ikke i selve *erkjennelsen* av finanspolitikken som det avgjørende politiske virkemiddelet

⁷⁵ Se utredningens avsnitt 1.5. og 1.6.

⁷⁶ Se Drazen (2000) for detaljer

Problemet med disse typene *adverse-selection* (skjevt utvalg)- modeller, som man satte et økt fokus på utover på 1990-tallet, er at det er vanskelig å teste modellene empirisk da man ikke kan observere politikernes dyktighet i praksis, og da det ikke er noe godt svar på hvordan kompetanse skal måles empirisk.

I 2000 og i 2002 formulerte derfor henholdsvis Persson & Tabellini og Shi & Svensson alternative modeller, hvor antakelsen om at bare kompetente politikere ville skape politiske konjunktursyklus, ble erstattet med en antakelse om at politikernes kompetanse ikke kunne signaliseres direkte til velgerne i forkant av valg.

I de nye modellene argumenterte man for at politikere opererte i et komplisert økonomisk landskap, hvor verken politikere eller velgerne kjente politikernes kompetansenivå med sikkerhet, i motsetning til Rogoffs (1990) modell hvor politikere var fullstendig klar over sin egen kompetanse.

Intuisjonen bak den nye antakelsen er at det å drive økonomisk politikk er så komplekst og uforutsigbart at politikere er selv usikre på om de er kompetente til å takle økonomiske problemer i fremtiden.

Velgerne antas fortsatt å være rasjonelle, da de fortsatt ønsker å stemme på de politikere som er mest kompetente.

Det som imidlertid gjør det vanskelig for velgerne å finne ut hvem av politikere som er mest kompetente i de nye modellene, er at det antas å eksistere politiske instrumenter som ikke er observerbare for velgerne på valgtidspunktet og som den sittende regjeringen kan bruke som et substitutt for kompetanse.

Hvis kompetanse eksempelvis defineres som i hvor stor grad politikere kan omskape offentlige inntekter til produksjon av offentlige tjenester, kan det ovennevnte substituttet for kompetanse være kortsiktige lån tatt opp av regjeringen⁷⁷. Ved å øke opplåningen før et valg mer enn normalt kan dermed alle sittende regjeringer, både kompetente og ikke-kompetente, uttrykke kompetanse i den hensikt å bli gjenvalgt.

⁷⁷ Det påpekes av Shi & Svensson (2002), side 8, at dette kan være et plausibelt substitutt, da regjeringen kan tilsløre sine reelle lånebehov gjennom kreative regnskaps- og rapporteringsrutiner

I de nye modellene kan altså alle typer regjeringer, kompetente eller inkompetente, skape høykonjunktur før et valg, og man har beveget seg fra et adverse selection - perspektiv til å analysere politiske konjunktursykler i lys av et moralsk hasard - perspektiv⁷⁸.

2.4.3. Empirisk testing av politisk-økonomiske sykler i alle typer demokratier (ikke bare OECD- land)

Den økte fokuseringen på politiske instrumenter i analysene for hvordan eksistensen av politiske valg påvirket sentrale økonomiske størrelser, medførte at perspektivet for de empiriske analysene mot slutten av 1990-tallet ble utvidet til også å innbefatte fattige demokratier.

Tradisjonelt hadde fokuset for de empiriske analysene vært på OECD-land, og spesielt på USA, hvor eksempelvis partisanmodellen passet godt med det amerikanske topartisystemet. Med den økte fokuseringen på finanspolitikken og de politiske instrumentene ble det lettere å mer hensiktsmessig å også å teste for politisk skapte fluktasjoner i sentrale størrelser i økonomien i fattige demokratier. Dette fordi fattigdommen i disse landene kunne tilsløre de politiske konjunktursyklene da de store strukturelle og institusjonelle forholdene som skaper denne fattigdommen gjør det vanskelig i det hele tatt for politikerne i disse landene å påvirke realsiden nevneverdig i forbindelse med valg.

Å påvirke verdien på de politiske instrumentene, kan derimot også politikere i fattige demokratier gjøre per definisjon, og dermed kan man studere flere typer demokratier ved å fokusere på de politiske instrumentene i analysen.

Av viktige studier nevnes Ames (1987), Schuknecht (1996), Block (2000), Schuknecht og ikke minst Shi & Svensson (2002).

⁷⁸ I likevekt på lang sikt kan imidlertid ikke velgerne lures til å tro at inkompetente regjeringer er kompetente, da velgerne er rasjonelle og på lang sikt gjennomskuer den inkompetente regjeringens intensjoner

2.4.4. Empirisk testing av typen finanspolitikk og politisk-økonomiske sykler

Dette er en retning innen den økonomiske forskningen som tar opp tråden etter Rogoff (1990) og som studerer deler av finanspolitikken som brukes for å skape politiske konjunktursykler. Fokuset er på om det er markante endringer i bruken av type finanspolitiske virkemidler i forbindelse med et valg, og om man i forkant av politiske valg ser et skifte av prioriteringer den økonomiske politikken fra langsiktige offentlige investeringer til mer kortsiktige virkemidler som offentlig konsum, overføringer til private og andre direkte virkemidler. Av sentrale studier nevnes Block (2002) og Shi & Svensson (2002).

2.4.5. Hvordan politiske institusjonelle forhold påvirker politisk-økonomiske sykler

Noen nyere studier har også fokusert på om politiske institusjonelle forhold som typen regjering, det vil si flertalls- eller mindretallsregjering, og typen demokrati, det vil si presidentstyre eller parlamentarisme, er utslagsgivende for eksistensen og omfanget av politiske konjunktursykler.

Den mest sentrale studien så langt, er gjort av Persson & Tabellini (2002).

2.4.6. Integrering av opportuniste- og partisanmodeller i en modell

Tanken bak å integrere mekanismene i opportuniste- og partisanmodellene i en modell, knytter seg til ønsket om å hensynta at begge mekanismene kan gjøre seg gjeldene. Dette skulle tale for at en analyse bør inkludere begge perspektivene i en og samme modell. Feltet har fått en økt oppmerksomhet de siste årene, selv om Alesina et. al (1997) allerede i 1997 gjorde et forsøk på å integrere de to perspektivene i en analyse.

2.5. En oversikt over tidligere empiriske studier av politiske konjunktursykler

Jeg vil i det følgende gi en kort generell oversikt over de empiriske studiene som er gjort av politiske konjunktursykler, og spesielt knytte noen kommentarer til tidligere studier av politiske konjunktursykler i Norge.

Jeg vil i det følgende ikke konkret gå inn på de beregningene som ligger til grunn for resultatene, men nøye meg med å gjengi hovedkonklusjonene⁷⁹.

2.5.1. En generell oversikt

Som jeg var inne på tidligere er politiske konjunktursykler et relativt nytt fenomen innen den fagøkonomiske litteraturen. Etter tidlige studier av Schumpeter (1939), Kalecki (1943) og Kramer (1971) som fokuserte på selve eksistensen av politiske konjunktursykler og den politiske naturen til svingninger i makroøkonomiske størrelser, konsentrerte man seg i den neste fasen om den grunnleggende forutsetningen som lå til grunn for de nye økonomiske teoriene om politiske konjunktursykler, som ble formulert rundt midten av 1970-tallet; spiller verdien på økonomiske variable noen rolle for velgerne når de stemmer ved politiske valg?

Kramer (1971) fant at realinntektsveksten per capita og inflasjonen i et valgår hadde signifikant betydning for hvordan amerikanske borgere stemte ved valg til kongressen, noe som ble bekreftet av Tufte (1975).

Videre fant Fair (1978) i sin studie av amerikanske presidentvalg mellom 1916 og 1976 at endringen i realøkonomien (reelt BNP per capita eller arbeidsledigheten) syntes å ha en viktig rolle for om man stemmer på den sittende presidenten eller ikke.

Man har videre prøvd å estimere popularitetsfunksjoner direkte, og Lewis-Beck (1988) finner at verdien på økonomiske variable spiller en viktig rolle for et partis oppslutning i land som Storbritannia, Frankrike, Vest-Tyskland, Italia og Spania.

Tilsvarende resultater finnes av Madsen (1980) for Norge, Danmark og Sverige.

⁷⁹ Hovedkonklusjonene bygger på Drazen (2000) og Shi & Svensson (2002)

Selv om man er enig om at økonomiske variable spiller en viktig rolle for hvordan velgerne stemmer ved valg, finnes det også studier som avkrefter denne hypotesen, eksempelvis Stigler (1973), men disse er da i klart mindretall.

Videre finner man empirisk støtte til at velgerne har en høy diskonteringsfaktor for utfallet av økonomiske variable når de avgjør hvilke politikere de skal stemme på; de ser seg ikke tilbake mer enn et eller to år når de skal vurdere hvilken jobb politikerne har gjort.

Går man over til å se på de konkrete teoriene om politiske konjunktursyklus og empiriske analyser av disse, finner man følgende hovedresultater:

- Det gis *lite* empirisk støtte for en politisk sykel i den økonomiske aktiviteten og arbeidsledigheten, slik Nordhaus tradisjonelle opportunistmemodell predikerer. Dette gjelder både for USA (McCallum (1978), Alt & Chrystal (1983), Alesina, Roubini & Cohen (1997), Faust & Irons (1999)) og for 17 andre OECD-land (Alesina, Roubini & Cohen (1997))
- Det gis *blandet* empirisk støtte til økende inflasjon i etterkant av politiske valg, slik Nordhaus tradisjonelle opportunistmemodell også predikerer. For en del OECD-land støttes Nordhaus hypotese av Alesina, Cohen & Roubini (1992) og Alesina, Roubini & Cohen (1997), mens hypotesen støttes i USA før 1979, men ikke etter 1979
- Det er en klar økning i veksten i pengemengden i mange land før politiske valg. I USA finner man denne effekten fra 1960 til 1980, og ikke deretter. Det finnes ikke støtte for en politisk sykel i rentenivået (Fed Funds Rate)
- Når det gjelder partisanmodeller, er disse *mindre* testet enn opportunistmemodellene. Likevel finner man en klar partisaneffekt per se, men man strides noe om hva effekten egentlig skyldes. Partisaneffekten i den økonomiske aktiviteten ble først poengtert av Alesina (1988) og bekreftet av blant annet Faust & Irons (1999). I den amerikanske økonomien, som er gjenstand for det meste av de empiriske studiene av partisanmodellene, synes det synes å være større empirisk støtte for den rasjonelle partisanmodellen enn for den tradisjonelle, da forskjellene mellom veksten

(og arbeidsledigheten) i økonomien synes å være ulik kun i den første delen av en regjeringsperiode (Alesina, Roubini & Cohen (1997))

Man finner også støtte til den rasjonelle partisanmodellen i en studie av 18 OECD-land i perioden 1960-93 (Alesina, Roubini & Cohen (1997))

- Det synes *ikke* å være noen enighet om hvorvidt empirien støtter en partisaneffekt i inflasjonen og i pengepolitiske størrelser.
Eksempelvis finner Alesina et. al (1997) for USA at gjennomsnittsinflasjonen under demokratiske administrasjoner er lavere enn gjennomsnittinflasjonen under republikanske administrasjoner i den første delen av deres regjeringsterminer, i motsetning til den rasjonelle partisanmodellen som impliserer det motsatte.
Man finner derimot at inflasjonen er *økende* under demokratiske administrasjoner og *fallende* under republikanske, noe som også bekreftes av Faus & Irons (1999).
Hvordan man skal tolke dette resultatet er det imidlertid ulike synspunkter på, og Drazen (2002) summerer opp sin oversikt over resultatene av de empiriske testene som er gjort av partisanmodeller, ved å slå fast at det ikke er noen enighet om hvorvidt empirien støtter en partisaneffekt i inflasjonen og i pengepolitiske størrelser, og at det er veldig sprikende synspunkter på dette
- Når det gjelder empiriske studier av *finanspolitikken*, så finner tidlige studier som Alesina, & Roubini (1990) og Alesina, Cohen & Roubini (1992) støtte for en opportunistisk sykel i det offentlige overføringer til private i den amerikanske økonomien.
Alesina, Cohen & Roubini (1992, 1887) finner videre i sin analyse av 13 OECD land i perioden 1961 – 1993 at det offentlige budsjettunderskuddet som andel av BNP er 0,6% høyere i valgår enn i andre år, etter å ha kontrollert for andre forhold som påvirker den offentlige budsjettbalansen.
- Av viktige empiriske studier knyttet til de nyere, moderne teoriene om politiske konjunktursyklusler nevnes Ames (1987) som påpekte i en panelstudie av 17 Latin-Amerikanske land i perioden 1947-1982 en økning på 6,3% i offentlige utgifter i et valgår og en reduksjon på 7,6% året etter et valg, Block (2000) som i sin analyse av av 44 land sør for Sahars finner bevis for en politisk syklisk utvikling i både finanspolitiske og pengepolitiske størrelser og Schuknecht (1996) som i sin studie av

35 mindre utviklede land i perioden 1970- 95 argumenterer for at det er rom for større politisk-økonomisk sykler i mindre utviklede land enn i rike vestlige land, og han finner da også en klar signifikant effekt av politiske valg på den offentlige budsjettbalansen.

Dette skyldes i følge Schuknecht blant annet at regjeringen i fattige land ofte har større fullmakter enn det den har i OECD-land.

Shi & Svensson (2000 og 2002) finner også at de politiske budsjettssyklene er betydelig større i mindre utviklede land enn det de er i vestlige land, men at de dog er tilstede i begge typer land.

Brender & Drazen (2004) finner videre at de politiske budsjettssyklene er større i såkalte nye demokratier, det vil si land som nylig har blitt demokratiske.

Perrson & Tabellini (2002) finner at politiske sykler i de politiske instrumentene er avhengig av valgsystem og hvorvidt man har parlamentarisme eller presidentstyre, og basert på et datasett som inkluderer 60 demokratiske land i perioden 1960-1998 finner de at land med flertallsvalg kutter offentlige budsjetter når det er valg, mens land med et proporsjonalt valgsystem øker utgiftene til velferd når det er valg.

2.5.2. Tidligere studier av politiske konjunktursykler i Norge

På bakgrunn av problemstillingene som ligger til grunn for denne utredningen er det også av interesse å nevne hvilke resultater tidligere empiriske undersøkelser av politiske konjunktursykler i Norge har frembringt.

Generelt er det gjort relativt få undersøkelser av politiske konjunktursykler i Norge, og jeg vil i det følgende kort omtale tre av de studiene som tross alt er gjort:

Madsen (1980) analyserte i sin studie de skandinaviske landene for perioden 1920-73, og fant følgende resultater: I sin estimering av popularitetsfunksjoner, det vil si en regjerings oppslutning som følge verdien på økonomiske variabler, fant Madsen for Norge ingen statistisk signifikant effekt av nivået på arbeidsledigheten på oppslutningsfunksjonen, selv om denne dog var svak negativ. For reell BNP-vekst finner imidlertid Madsen at denne er svak

negativ, dog ikke signifikant. Dette er ikke i tråd med det man skulle vente å finne, da det er plausibelt å tro økt økonomisk vekst fører til økt oppslutning om den sittende regjeringen. I sin estimering av modeller som skal fange opp hvorvidt man ser en syklisk bevegelse i arbeidsledigheten, sysselsettingen, og offentlige utgifter i forkant av valg, jf, opportunistmemodellen, finner Madsen ingen statistisk signifikant effekt på arbeidsledigheten, men dog finner han en positiv signifikant effekt i sysselsettingen og offentlige utgifter i forkant av valget. De estimerte modellene er estimert på bakgrunn av data for perioden 1951-76 og 1955-1974.

Gjølberg (1981) finner i sin noe mer enkle og resonnerende analyse av valgene i Norge i perioden 1947-80, at *"...data tyder på at de sittende regjeringer i Norge siden 1945 bevisst og stort sett med hell har skapt populære økonomiske sykler før stortingsvalgene på det område som synes å ligge nærmest hjertet til de fleste av oss: privat konsum og investering i bolig"*.

I Alesina et. al (1997) sin studie av 18 OECD-land, og deriblant Norge, i perioden 1960-1993 finner man ingen tegn på en opportunistisk sykkel etter mønster av Nordhaus (1975) i den økonomiske veksten eller arbeidsledigheten, men derimot en syklisk utvikling i inflasjonen i tråd med modellen til Rogoff & Sibert (1988).

Man finner også en tydelig partisaneffekt etter mønster av den rasjonelle partisanmodellen når det gjelder økonomisk vekst, arbeidsledighet og inflasjon for landene med topartisystem, mens denne effekten tenderer til å forsvinne når man kun ser på land som ikke har et topartisystem, hvor Norge er med.

Man finner heller ingen støtte for den tradisjonelle partisaneffekten i form av permanente forskjeller i vekst og arbeidsledighet.

DEL III:

**EMPIRISK ANALYSE AV POLITISKE
KONJUNKTURSÝKLER I
ETTERKRIGSTIDENS NORGE**

3.1. Generelt om den empiriske analysen

Hensikten med den empiriske analysen, er som tidligere nevnt, å bidra til å gi *velkvalifiserte* svar på utredningens to hovedspørsmål.

Dette vil jeg oppnå ved å følge et todimensjonalt fokus i den kommende analysen:

Jeg vil utarbeide en empirisk analyse som er *omfattende* og som samtidig er *nyansert og presis*.

Med en *omfattende* analyse mener jeg en analyse som er bred i sin tilnærming, både når det gjelder tidsperspektivet (som her da er etterkrigstiden, og ikke kun noen enkelte stortingsvalg), og når det gjelder omfanget av de økonomiske størrelsene og de politiske instrumentene som studeres.

Med en *nyansert og presis* analyse mener jeg en analyse som fundamentalt sett behandler Norge som et enkeltland om som i så stor grad som mulig hensyntar spesielle norske forhold i analysen. Slike forhold kan eksempelvis være generelle utviklingstrekk i den norske økonomisk-politiske styringsmodellen, økonomisk historie, og politisk utvikling. Et slikt perspektiv vil kunne bidra til å gi mer presise svar på utredningens hovedspørsmål og gi en mer poengtert analyse.

Den følgende empiriske analysen vil med andre ord generelt sett være både en *bredde* (omfattende) - og *dybde* (nyansert og presis) –analyse, og vil slik sett skille seg noe fra tidligere studier av politiske konjunktursykler i Norge, som har hatt en tendens til å ha hatt et noe for smalt perspektiv og til dels vært for lite nyanserte (jf. Alesina et. al 1997, hvor et lite antall økonomiske variabler studeres og hvor Norge er gjenstand for en generell analyse sammen med 17 andre OECD-land)⁸⁰.

Hensikten bak det todimensjonale fokuset er da som sagt og frembringe så poengterte og velkvalifiserte svar på utredningens to hovedspørsmål som mulig.

⁸⁰ Nå skal man vokte seg vel for å kritisere Alesina et al (1997) sine analyser, da disse har en noe annen målsetning enn denne utredningen, nemlig å si noe om politiske konjunktursykler i OECD-området. Poenget mitt er imidlertid at ved å studere så mange land ut fra en felles økonometrisk modell, så kan man risikere å overse politiske og økonomiske særtrekk ved hvert enkelt land, og således utelate viktige mekanismer som kan være avgjørende for eksistensen av politiske konjunktursykler. Dette ønsker jeg å unngå i den foreliggende utredningen.

Den empiriske analysen er inndelt på følgende måte: I *Del 3.2 Generelle metodevalg*, gjøres det rede for de overordnede generelle metodevalg som er gjort og som ligger til grunn for den konkrete analysen. I *Del 3.3 Den konkrete empiriske analysen*, utarbeides de konkrete empiriske analysene, i *Del 3.4 Resultater* gjøres det rede for resultatene av de beregningene som gjøres i den empiriske analysen og i *Del 3.5 Tolkning av resultatene* gis det en utfyllende tolkning av de resultatene jeg har kommet frem til i *avsnitt 3.4*.

3.2. Generelle metodevalg

Til grunn for den kommende empiriske analysen er ligger følgende *generelle* metodevalg:

I. Å sikre en omfattende analyse

Å sikre en *omfattende* analyse, konkretiseres gjennom å studere et bredt sett av *økonomiske størrelser* og *politiske instrumenter* i analysen.

Jeg minner i denne sammenheng om definisjonen gjort i utredningens *Del I*, under overskriften *1.1. Begrepsvklaringer*, hvor *økonomiske størrelser* er definert som sentrale makroøkonomiske variabler som indirekte kan tenkes å påvirkes av politikere gjennom økonomisk politikk og som politikere i utgangspunktet ikke har noen direkte kontroll over. *Politiske instrumenter* er tilsvarende definert som økonomiske variabler som politikerne i betydelig grad kan påvirker direkte, og således i betydelig grad kan kontrolleres direkte gjennom valg av økonomisk politikk.

For en konkret oversikt over hvilke økonomiske variabler som studeres og hvordan disse måles, vises det til utredningens avsnitt 3.3 og til vedlegg 2.

II. Å sikre en nyansert og presis analyse

En *nyansert* og *presis* analyse sikres ved å hensynta *når* de økonomiske variablene som er gjenstand for analysen (se tabell 3.2.1), kan klassifiseres som henholdsvis *økonomiske størrelser* og *politiske instrumenter*. Dette er viktig av to grunner:

For det første er det plausibelt å tro at de økonomiske mekanismene knyttet til en økonomisk størrelse i utgangspunktet er forskjellig fra de økonomiske mekanismene knyttet til et politisk instrument, da en økonomisk størrelse i liten grad kan kontrolleres direkte av politikerne og et politisk instrument i betydelig grad kan kontrolleres direkte av politikerne, jf. definisjonene i *Del I*. Dette bør hensyntas i analysen.

For det andre er det viktig i forhold til utredningens andre hovedspørsmål, det vil si hvorvidt det på grunnlag av empiri er tegn til at de eventuelle politiske konjunktursyklene har endret struktur og omfang i løpet av de siste knappe 60 årene og hvordan dette kan forklares av økonomisk teori. Dette fordi det har noe å si både for strukturen og omfanget til politiske konjunktursykler hvorvidt man finner sykliske bevegelser i økonomiske størrelser eller

politiske instrumenter eller i begge. Jeg kommer tilbake til dette i utredningens avsnitt 3.5.

Tolkning av resultatene.

For den konkrete klassifiseringen av *når* de økonomiske størrelsene som er gjenstand for den empiriske analysen, er henholdsvis økonomiske størrelser og *når* de er politiske instrumenter, vises det til utredningens avsnitt 3.3, tabell 3.3.2. og vedlegg 2.

Klassifiseringen er gjort på bakgrunn av en forståelse av den norske økonomisk-politiske styringsmodellen i etterkrigstiden, jf. avsnitt 1.6.

III. Målingen av de økonomiske variablene

Ved målingen av de økonomiske variablene er det generelt ønskelig å studere utviklingen i tidsserien isolert sett i forhold til en underliggende trend, og for de størrelsene som kan forventes å påvirkes sterkt av utviklingen i BNP, er det også ønskelig å studere størrelsens andel av BNP og utviklingen i denne sett i forhold til en underliggende trend.

Å studere de økonomiske variablene i forhold til en underliggende trend gjøres fordi jeg ønsker å rendyrke den effekten *eksistensen av politiske valg* kan ha på variablene, og som ikke kan forklares med elementære utenforliggende forhold som eksempelvis internasjonale forhold, *økonomiske* konjunktursykler og produktivitet.

Igjen vises det til *vedlegg 2* for en oversikt over hvordan de økonomiske variablene konkret måles.

IV. Tidsperiode for analysen

Som det fremgår av begrepsavklaringen i utredningens *Del I*, er det den eventuelle eksistensen av politiske konjunktursykler i perioden 1949-2003 som studeres.

I tillegg analyseres tre *underperioder*; periodene 1949-1965, 1966-1981 og 1982-2003.

Bakgrunnen for inndelingen i de tre underperiodene er primært knyttet til to forhold; utredningens andre hovedspørsmål om hvorvidt det er tegn til at de politiske konjunktursyklene har endret struktur og karakter i løpet av de siste 60 årene og hvordan økonomisk teori eventuelt kan bidra til å forklare dette (i), og til det faktum at kun en analyse av hele perioden vil *kunne* frembringe noe upresise resultater da viktige politiske, økonomiske og andre institusjonelle forhold har endret seg, og således endret det norske samfunnet betydelig i løpet av etterkrigstiden (ii).

Det er da nærliggende å tro at de ovennevnte institusjonelle endringene i etterkrigstiden også har endret de politisk-økonomiske mekanismene betydelig i etterkrigstiden, og således bør den empiriske analysen hensynta dette.

Når det gjelder valg av de ulike underperiodene, så er intensjonen bak inndelingen at jeg har ønsket å komme frem til underperioder hvor de norske politiske, økonomiske og samfunnsmessige institusjonene og mekanismene, har vært så ensartet som mulig innad i hver periode. Dette for å kunne fange opp at mekanismene knyttet til ulike økonomiske variable i forhold til eksistensen av politiske konjunktursyklus, vil kunne være forskjellig gitt ulike samfunnsstrukturer.

Det konkrete valget av underperioder er gjort med utgangspunkt i utredningens *Del I*, og spesielt avsnitt 1.6. *Om virkemidler i den økonomiske politikken*, samt på bakgrunn av den politiske utviklingen i etterkrigstidens Norge.

På bakgrunn av ovennevnte har jeg da valgt å dele inn årene 1949-2004 i følgende tre politisk-økonomiske paradigmer:

- i) 1949-65 Arbeiderpartiets storhetstid og ”ettpartistaten”
- ii) 1966-81 Velferdsstatens fremvekst og starten på oljeeventyret
- iii) 1982-2003 Moderniseringen av Norge

For detaljer om de tre underperiodene vises det til utredningens avsnitt 1.6, og til generell litteratur om den norske samfunnsutviklingen i etterkrigstiden.

V. Analyseteknikk

Etter grundige overveielser, har jeg valgt å bruke deskriptiv statistikk som analyseverktøy i den empiriske analysen i avsnitt 3.3.

Generelt er deskriptiv statistikk en beskrivelse av en eller flere variablers statistiske egenskaper, slik som gjennomsnittsverdi, standardavvik, osv.

Valget av analyseteknikk er gjort på bakgrunn av følgende overveielser:

Deskriptiv statistikk er et anvendelig verktøy som gjør det lett å sammenligne resultater både mellom ulike økonomiske variabler og mellom ulike tidsperioder, og slik sett passer det godt for å gi velkvalifiserte svar på utredningens to hovedspørsmål.

Det går imidlertid an å spørre seg om hvor velkvalifiserte svar en forholdsvis grunnleggende analyseteknikk som deskriptiv statistikk faktisk klarer å frembringe, da den i noe begrenset grad sier noe om utsagnskraftigheten i de resultatene den frembringer. Slik sett hadde det vært ønskelig å ta i bruk mer sofistikerte økonometriske modeller og testing av disse, da disse sier mer om hvor statistisk signifikante resultatene er.

Når jeg likevel har valgt å *ikke* benytte meg av økonometriske modeller i denne utredningen, så skyldes dette følgende forhold:

- Det er særdeles utfordrende å formulere fornuftige hensiktsmessige økonometriske modeller som ikke gir *misvisende* resultater. Dette knytter seg til at det er en del forutsetninger som må være oppfylt i antakelsene i de økonometriske modellene for at de skal kunne estimeres og frembringe fornuftige resultater. Er ikke disse forutsetningene oppfylt vil estimeringen av modellene kunne gi misvisende resultater, og man kan komme i skade for å trekke direkte gale konklusjoner.

Merikas & Merika (2005) påpeker eksempelvis i sin studie av politiske konjunktursykler i Hellas i perioden 1964-2004 særlig to problemer knyttet til estimeringen av relativt enkle OLS-regresjoner⁸¹, tilsvarende de man finner i Alesina et. al (1997). Disse er forutsetningene om at variablene som inngår i modellen må være *stasjonære* og *eksogene*. Merikas & Merika påpeker at *stasjonaritet* innebærer at variablenes forventning og varians må være lik over tid, noe som konjunkturbølgenes natur strider mot. Problemet med ikke-stasjonære variabler kan dog løses ved å differensiere variablene, men dette kan gjøre tolkningen av de estimerte modellene noe mer krevende.

Et langt mer alvorlig problem er derimot *endogenitet* i modellene, det vil si at variablene som inngår i de økonometriske modellene er korrelerte med hverandre. Dette gjør at OLS-estimatene ville være forventingsskjeve og således være dårlige estimater på de virkelige koeffisientverdiene i en økonometrisk modell.

Mye av den empiriske testingen som er blitt gjort av politiske konjunktursykler har imidlertid hatt et problematisk forhold til endogenitet, da de har tatt for gitt at politiske

⁸¹OLS = Ordinary Least Squares. Regresjon beregnet ved minste kvadraters metode. Se eksempelvis Wooldridge (2003)

valg ikke har vært korrelert med de andre forklaringsvariablene i modellen, og slik sett forutsatt noe om det modellen faktisk prøver å avgjøre, nemlig hvorvidt økonomiske variabler *er* korrelert med politiske valg.

Nå må det påpekes at problemene knyttet til stasjonærhet og endogenitet kan la seg løse ved bruk av avanserte økonometriske analyseteknikker, slik som i tilfellet Merikas og Merika (2005).

Dette er imidlertid teknikker som er såpass avanserte og krevende, at jeg oppfatter de til å ligge utenfor rammen av den foreliggende utredning, som ikke er en ren økonometri-utredning

- Jf. punktet ovenfor, ville det blitt særdeles omfattende og økonometrisk-teknisk krevende å formulere fornuftige hensiktsmessige økonometriske modeller for variablene i denne utredningen, da dette er en dybdeutredning som bruker en rekke ulike avhengige variabler og da mange av variablene skifter mellom å være økonomiske størrelser og politiske instrumenter, og således kan tenke seg å ha ulik påvirkning på den avhengige variabelen til ulike tider
- Et ytterligere argument for å utelate økonometriske analyser i denne utredningen, er at en sentral del av analysen knytter seg til underperioder av årene 1949-2003, hvor den korteste er på 16 år. Med så få data (få valgssykluser) som en 16-årsperiode frembringer, vil det være vanskelig å frembringe nok variasjon i dataene til å beregne pålitelige estimater i en økonometrisk modell

På bakgrunn av resonnementene ovenfor, har jeg derfor valgt å holde meg til bruk av deskriptiv statistikk i den konkrete empiriske analysen, og overlater til økonometriske spesialister å etterprøve de resultatene utredningen frembringer med bruk av mer formelle økonometriske tester.

VI. Data

Datagrunnlaget som den empiriske analysen bygger på er hentet fra *Statistisk Sentralbyrå*, *Norges Bank*, *Aetat* og fra de årlige *Stats-* og *Nasjonaltbudsjettene* lagt frem av de norske regjeringene for Stortinget for budsjett-terminene 1949/50-2003 (henholdsvis St.prp. nr. 1 (Gul bok) og St.meld. nr. 1).

Valget om å bruke de ovennevnte som kilder for datagrunnlaget knytter seg til følgende to forhold:

1. For å studere en så omfattende periode som 1949-2003 behøver man for det første data som i utgangspunktet naturlig nok dekker perioden, og dernest som er konsistente over tid, slik at innholdet i en dataserie er likt begrepsmessig og kan sammenlignes gjennom hele perioden. Førstnevnte krav tilfredsstilles eksempelvis ikke av kilder som IMF og OECD⁸². Det andre kravet har gjort det nødvendig å bruke *årlige* data i analysen, og ikke kvartalsdata, da kvartalsdata ikke foreligger for en del størrelser helt tilbake til 1949.
2. For å få en så presis analyse som mulig, er det hensiktsmessig å bruke data som er så tilpasset *norske* økonomiske og politiske forhold som mulig. Dette for å sikre at de dataene som brukes faktisk representerer det de faktisk skal måle og ikke i mindre eller større grad tilpasses en felles definisjon for å gjøre tallene sammenlignbare mellom ulike land, slik det kan være tilfelle i internasjonale databaser.

For de konkrete kildene for de enkelte dataseriene og hvordan disse måles, vises det til *vedlegg 2*.

⁸² Flere av IMF og OECD sine databaser starter først i 1960

3.3. Den konkrete empiriske analysen

I. Valg av økonomiske variable

Med bakgrunn i økonomisk teori (se utredningens *Del II*) og utviklingen i den norske politisk-økonomiske styringsmodellen i etterkrigstiden (se utredningens *Del I*) og de generelle metodevalgene gitt i avsnitt 3.2, har jeg valgt følgende økonomiske *variabler* som gjenstand for den empiriske analysen:

Tabell 3.3.1. Økonomiske variable som er gjenstand for den empiriske analysen

Økonomisk vekst	Privat konsum	Bruk av oljepenger	Skattenivå	Boligbygging
Arbeidsledighet	Bruttoinvesteringer	Offentlig konsum	Offentlige overføringer til private	Kredittvekst
Inflasjon	Offentlig Budsjettbalanse	Offentlige investeringer	Industriproduksjon	

Det poengteres her at *tabell 3.3.1.* ovenfor, er en omfattende tabell som inkluderer både klassiske økonomiske størrelser som man har fokusert på i de tradisjonelle teoretiske tilnærmingene til begrepet politiske konjunktursykler (økonomisk vekst, arbeidsledighet og inflasjon), og også politiske instrumenter som det fokuseres på i mer moderne teorier om politiske konjunktursykler⁸³.

Jf. hensynet til å frembringe en omfattende analyse, er det i tillegg tatt med variabler som det kan være av spesiell interesse å studere i tilfellet Norge, gitt den norske politisk-økonomiske styringsmodellen og utviklingen av denne gjennom etterkrigstiden⁸⁴. Dette gjelder eksempelvis boligbygging, som beveger seg mot yttergrensene for hva man tradisjonelt kan omtale som en økonomisk variabel, men som har vært et viktig politisk instrument i Norge frem til begynnelsen av 1980-tallet, og som også er viet betydelig omtale i Gjølbørgs studie av politiske konjunktursykler i Norge fra 1981.

⁸³ Se utredningens *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursykler* for detaljer

⁸⁴ Se utredningens avsnitt 1.6. for detaljer

II. Klassifisering av de økonomiske variablene som henholdsvis økonomiske størrelser og politiske instrumenter

Jf. generelle metodevalg gitt i avsnitt 3.2, har jeg utarbeidet følgende klassifisering av de økonomiske variablene som er med i analysen (se tabell 3.3.1), som henholdsvis økonomiske størrelser og politiske instrumenter:

Tabell 3.3.2. Klassifisering av de økonomiske variablene i den empiriske analysen

Økonomisk variabel	Økonomisk størrelse	Politisk instrument
Økonomisk vekst	1949-2003	
Inflasjon	1949-2003	
Arbeidsledighet	1949-2003	
Privat konsum	1982-2003	1949-1981
Bruttoinvesteringer	1982-2003	1949-1981
Offentlig budsjettbalanse		1961-1995
Bruk av oljepenger		1996-2003
Offentlige konsum		1949-2003
Skattenivå		1949-2003
Offentlige overføringer til private		1949-2003
Industriproduksjon		1949-1981
Boligbygging		1949-1981
Kredittvekst		1949-1981

Jeg henviser til utredningens *Del I*, og spesielt avsnitt *1.6*. for detaljer angående bakgrunnen for *klassifiseringen* av de økonomiske variablene, og nøyer meg her med følgende presiseringer knyttet til klassifiseringen:

For det første må det påpekes årstallene i *tabell 3.3.2*. ikke må betraktes som eksakte skiller mellom de økonomiske variablene som henholdsvis økonomiske størrelser og politiske instrumenter i praksis. Virkeligheten er naturlig nok mer komplisert enn som så, og utformingen av en politisk-økonomisk styringsmodell er en prosess som tar tid. Dette gjør det

i utgangspunktet vanskelig å fastslå det eksakte skillet for når en økonomisk variabel har vært/ikke har vært under direkte kontroll av politiske myndigheter.

Når jeg likevel har valgt den inndelingen jeg har gjort, så bygger denne på at den etter mitt syn er den best tilnærmede inndelingen til en historisk politisk-økonomisk virkelighet gitt et *defensivt utgangspunkt*. Med et defensivt utgangspunkt mener jeg en inndeling som ivaretar et prinsipp om at i tvilstilfeller/overgangsperioder for en variabel som henholdsvis politisk instrument og økonomisk størrelse, klassifiseres den økonomiske variabelen som en økonomisk størrelse. Dette gjøres fordi det i en åpen og kompleks økonomi som den norske, er et betydelig sterkere krav for å klassifisere økonomiske variabler som politiske instrumenter (kan i betydelig grad *direkte* kontrolleres av politikerne), enn det det er for å klassifisere dem som økonomiske størrelser (*kan ikke kontrolleres direkte* av politikerne).

Resonnementet over ligger til grunn for klassifiseringen av eksempelvis boligbygging og kredittvekst, som før og etter 1981 er klassifisert som henholdsvis politisk instrument og økonomisk størrelse. Et defensivt utgangspunkt for klassifiseringen innebærer at de to variablene klassifiseres som økonomiske størrelser fra og med 1982 i analysen, selv om bolig- og kredittmarkedet ikke fullt ut ble liberalisert før rundt midten av 1980-tallet på bakgrunn av de reformene som ble satt i verk av Willoch-regjeringen som tiltrådte høsten 1981.

For det andre; den offentlige budsjettbalansen klassifiseres som *politisk instrument* i årene 1961-1995. Avgrensningen nedenfra bygger på at statsbudsjettet ikke ble ansett som et helhetlig redskap i den norske politisk-økonomiske styringsmodellen på 1950-tallet og at dette endret seg ved reformene knyttet til statsbudsjettet på slutten av 1950-tallet, samt at statsbudsjettene frem til budsjettåret 1961 ble vedtatt i Stortingets vårsesjon og gjaldt for kommende høst og vår⁸⁵. Sistnevnte innebærer at det er vanskelig å få til en hensiktsmessig periodisering av budsjett-tallene på 1950-tallet, gitt at andre data som brukes i analysen er periodisert i henhold til kalenderåret.

Avgrensningen ovenfra bygger på at det blir misvisende å sin noe om hvordan statsbudsjettene varierer med tanke på politiske valg ved å se på budsjettbalansen som sådan,

⁸⁵ Se utredningens avsnitt 1.6. *Om virkemidler i den økonomiske politikken*

da Norge fra midten av 1990-tallet fikk betydelige oljeinntekter som delvis er satt til side i Statens Petroleumsfond, nå Statens Pensjonsfond - Utland⁸⁶.

Et mer reelt uttrykk for hvor mye penger som brukes over statsbudsjettet er derfor hvor mye av oljepengene som brukes over budsjettet (benevnes som *Overført fra Statens Petroleumsfond*) og ikke avsettes til Petroleumsfondet/Pensjonsfondet Utland. Derfor er denne brukt som et mål på statsbudsjettets ekspansivitet i årene 1996-2004.

For det tredje; noen variabler er kun tatt med som økonomiske størrelser i en del av hele perioden, noe som i utgangspunktet kan virke noe eiendommelig. Dette gjelder industriproduksjon, boligbygging og kredittvekst i årene 1949-81. Bakgrunnen for dette er at disse på grunn av politiske og ideologiske årsaker hadde en spesiell plass i utviklingen av den norske politisk-økonomiske styringsmodellen, og at de derfor i stor grad var under politisk kontroll i den angitte perioden (1949-81), jf. avsnitt 1.5. Når det norske samfunnet ble modernisert og liberalisert og de politisk-økonomiske strukturene endret seg som følge av dette på begynnelsen av 1980-tallet, mistet disse variablene sin sentrale plass som politiske instrumenter i den norske politisk-økonomiske styringsmodellen og de ble i så måte det jeg i denne utredningen omtaler som økonomiske størrelser. Når de da ikke er tatt med i analysen som økonomiske størrelser i perioden 1982-2003, skyldes dette at det på bakgrunn av økonomisk teori ikke er grunn til å tro at det er noen økonomisk-politiske mekanismer knyttet til disse variablene som skulle tilsi at de skulle endre seg syklisk i forhold til tidspunktene for politiske valg, når de opptrer som så og si rene økonomiske størrelser

III. Målingen av de økonomiske variablene

Jf. avsnitt 3.2, vises det til vedlegg 2 for en oversikt over hvordan de ulike variablene konkret måles i analysen.

IV. Beregningene

Med utgangspunkt i utredningens to hovedspørsmål og utdypingen av disse (avsnitt 1.3), definisjonen av begrepet politiske konjunktursykler (avsnitt 1.2), teorien knyttet til politiske konjunktursykler (*Del II*) og klassifiseringen av de økonomiske variablene som henholdsvis økonomiske størrelser og politiske instrumenter (utredningens *avsnitt 3.2.*), har jeg utarbeidet 19 tabeller som utgjør den empiriske analysen i denne utredningen.

⁸⁶ Se utredningens avsnitt 1.6. *Om virkemidler i den økonomiske politikken*

Tabellene er utarbeidet i STATA og vedlagt i utredningens *vedlegg 3*, og jeg henviser til disse for de konkrete beregningene.

Beregningene vedlegges slik at den empiriske analysen er etterprøvable og slik at det er mulig å se hvilket grunnlag jeg har bygd mine tolkninger på.

For resultater av beregningene og tolkningen av disse vises det til utredningens avsnitt 3.4. og 3.5.

Noen generelle kommentarer knyttet til utarbeidelsen av statistikken kan imidlertid være klargjørende for de foreliggende beregningene:

I henhold til utredningens hovedspørsmål er det utarbeidet følgende tabeller (tabellnr. i vedlegget er angitt i tabellen og ØS og PI angir henholdsvis tabell for økonomiske størrelser og politiske instrumenter)⁸⁷:

Tabell 3.3.3. Tabellnumre i den empiriske analysen

Teoretisk tilnærming	ØS/PI	1949-2003	1949-1965	1966-1981	1982-2003
Tradisjonell opportuniste-modell (TOM)	ØS	1	10	12	16
TOM	PI	2	11	13	17
Rasjonell OM (ROM)	ØS	3			
ROM	PI	4			
Tradisjonell Partisanmodell (TPM)	ØS	5		14	18
TPM	PI	6		15	19
Rasjonell Partisanmodell (RPM)	ØS	7			
RPM	PI				
Moderne teorier (MT)	ØS	8			
MT	PI	9			

⁸⁷ Tabell 3.3.1. er ment som hjelp til å holde de ulike tabellene fra hverandre, og derfor lages det så mange tabellnumre. Rent beregningsmessig hadde det ikke vært noe problem å utarbeide alle tallene i et færre antall tabeller, men det hadde vært vanskeligere for den utenforstående leseren å følge med i tolkningen av resultatene i utredningens avsnitt 3.5..

Tabell 3.3.3. må forstås som følger:

Det er beregnet statistikk for fire ulike perioder; dette er periodene 1949-2003 (hele perioden), 1949-1965, 1966-1981 og 1982-2003 (*underperiodene*).

Venstre kolonne i *tabell 3.3.3.*, angir hvilken teoretisk tilnærming som er brukt i beregningene av de ulike tabellene.

Tallet ved siden av hver modell angir en spesiell konkret modell, slik at eksempelvis OM er en modell som beregnes for både de økonomiske størrelsene (ØS, tabell nr. 1) og de politiske instrumentene (PI, tabell nr. 2).

De ulike modellene representerer ulike teoretiske tilnærminger til begrepet politiske konjunktursyklus, og for alle modellene beregnes det gjennomsnittsverdi, standardavvik og antall observasjoner for de variablene som inngår i modellene, i forhold til en stokastisk underliggende trend.⁸⁸

De ulike modellene er som følger:

TOM: Jf. den *tradisjonelle opportunistmodellene* om politiske konjunktursyklus beregnes det statistikk for de ulike variablene for hvert år i valgcyklusen i forhold til når det er avholdt stortingsvalg. Med *valgcyklus* mener jeg en klassifisering av år i henhold til når det har vært stortingsvalg, slik at år 1 er året etter det har vært stortingsvalg, år 2 er det andre året etter det har vært stortingsvalg, år 3 er det tredje året etter det har vært stortingsvalg, og år 4 er valgåret.

Til orientering er det da verdt å presisere at norske stortingsvalg fra og med 1949 har vært avholdt i september hvert 4. år.

Modellen beregnes for alle perioder, og for både økonomiske størrelser og politiske instrumenter

ROM: Jf. den *rasjonelle opportunistmodellene* om politiske konjunktursyklus beregnes det statistikk for de ulike variablene for tre ulike grupper regjeringer, inndelt etter hvor lang parlamentarisk erfaring dens statsminister på ethvert tidspunkt har hatt.

⁸⁸ Implikasjonene av de ulike teoriene knyttet til politiske konjunktursyklus er det gjort detaljert rede for i utredningens *Del II: Økonomisk teori og politiske konjunktursyklus*

De tre gruppene er regjeringer med statsministre med henholdsvis 0-9 (dummy=1), 10-19 (dummy = 2) og over 19 års parlamentarisk erfaring (dummy = 3).

Intensjonen bak inndelingen er den rasjonelle opportunistmodellens implikasjon om at det kun er dyktige politikere som klarer å skape høykonjunktur før valg.

Modellen bygger på en enkel forutsetning om at politikere med lang (kort) parlamentarisk erfaring er dyktige (mindre dyktige) politikere. Modellen blir nok noe enkelt formulert, da det for det første er grunn til å tro at en regjeringens dyktighet ikke avgjøres av dyktigheten til ene og alene dens leder, og da det for det andre er grunn til å tro at det er andre faktorer som er minst like viktig for et individ sin dyktighet som politiker som den parlamentariske erfaringen. Eksempler kan være intelligens, retoriske evner, samarbeidsevner, utdanning etc.

Grunnen til at modellen likevel er såpass enkelt formulert som det den er, er at det har vært vanskelig å finne andre data som kan representere en regjeringens dyktighet.

Modellen beregnes kun for hele perioden 1949-2003, da man ikke har mange nok observasjoner i de tre gruppene erfaring for underperiodene.

TPM: Jf. den *tradisjonelle partisanmodellen*, er det politikernes *preferanser* som skaper de politiske konjunktursyklene. Politikeres preferanser kan best representeres gjennom hvilket politisk parti de er medlem av, og i modellen skilles det mellom tre typer av politiske preferanser som det beregnes statistikk for: *Sosialdemokratiske regjeringer*, det vil si Arbeiderpartiregjeringer (SD), *borgerlige regjeringer*, det vil si regjeringer hvor Høyre har vært medlem (B), og *sentrumsregjeringer*, det vil si regjeringer hvor verken Høyre eller Arbeiderpartiet har vært med (S). For sistnevnte er det så få observasjoner at det er vanskelig å tolke resultatene på noen fornuftig måte.

RPM: Jf. den *rasjonelle partisanmodellen* er det også her politikernes *preferanser* som skaper de politiske konjunktursyklene, men velgernes *fremoverskuende atferd* gjør at det er bare i den første perioden etter regjeringsskiftet man ser endringer i den økonomiske veksten mellom ulike regjeringer da velgernes inflasjonsforventinger har oppdatert seg (og lønnskontraktene blitt reforhandlet) til den andre perioden, mens inflasjonen holder seg relativt høy gjennom hele perioden med en venstreorientert regjering (SD) og lav med en høyreorientert regjering (B).

Sistnevnte faller sammen med TPM over, og beregnes således ikke på nytt.

Det beregnes statistikk for den økonomiske veksten og arbeidsledigheten for alle år som er to påfølgende år etter skifte av regjering, enten fra en sosialdemokratisk til en borgerlig eller en sentrumsregjering (dummy – 1) eller motsatt (dummy 1).

Argumentet for behandle sentrumsregjeringer sammen med borgerlige regjeringer, er at det er få observasjoner for sentrumsregjeringene og at de partiene som utgjorde sentrumsregjeringene før eller senere har vært i regjering med høyre, slik at det er rimelig å tolke det dti hen at de i den analyserte perioden har vært politisk nærmere høyresiden enn venstresiden og Arbeiderpartiet. Det beregnes også statistikk for de ulike regjeringstypene (SD, S og B) for de årene som ikke har dummy lik 1 eller -1, for å kontrollere om den økonomiske veksten er høyere eller lavere for de ulike regjeringstypene for disse årene.

På grunn av få observasjoner beregnes modellen kun for hele perioden 1949-2003.

MT: Jf. utredningens *Del II* om økonomisk teori og politiske konjunktursyklus, har *moderne teorier* et større fokus på politiske instrumenter og typen politiske instrumenter, på politiske konjunktursyklus i ulike typer land (rike og fattige) og på integrering av opportuniste- og partisanperspektivet i en og samme modell. Førstnevnte hensyntas i modellene ovenfor, da det beregnes statistikk for flere ulike politiske instrumenter, mens sistnevnte hensyntas i denne modellen (MT) gjennom å beregne statistikk for de ulike typene regjeringer for de ulike årene i den politiske valgcyklusen. På grunn av få observasjoner i underperiodene beregnes modellen kun for hele perioden 1949-2003.

For alle vekststørrelser er veksten beregnet under forutsetning av *kontinuerlig vekst*. Dette gjøres fordi det må anses som den mest plausible matematiske tilnærmelsen til en virkelighet, hvor hele veksten ikke skjer enten i slutten av et år eller i begynnelsen av et år, slik man eksempelvis antar ved tilfellet enkel vekst. Problemstillingen er imidlertid av prinsipiell natur og neglisjerbar, da valg av metode for når veksten inntreffer (enkel vs. kontinuerlig vekst) gir minimal forskjell i veksttakt mellom de ulike metodene.

Alle *trendverdier* er regnet ut ved bruk av et *Hodrick-Prescott filter* (HP-filter).

Et HP-filter er et filter som beregner en *stokastisk trend*, x_t , som løser det matematiske problemet

$$\min_{\{x_t\}} \left\{ \sum_{t=1}^T (x_t - y_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} ((x_{t+1} - x_t) - (x_t - x_{t-1}))^2 \right\}$$

hvor y_t er den faktisk målte tidsserien.

Ved beregningen av HP-filteret minimeres kvadrerte avvik mellom faktisk og trendmessig verdi på den målte variabelen (første ledd), under en begrensning om at trendverdien fra en periode til en neste periode ikke skal variere for mye (andre ledd).

λ er et parameter > 0 , som fastlegger hvor store variasjonene i trendverdiene skal være; jo *høyere* λ jo *mindre* variasjon vil det være i de beregnede trendverdiene fra en periode til neste.

Da jeg har *årlige* data, har jeg satt $\lambda = 100$ ved utregningen av trendverdiene.

Trendverdiene for tidsseriene er konkret beregnet ved å bruke et HP-filter på alle de foreliggende observasjonene av tidsseriene, det vil si trenden er beregnet med utgangspunkt i hele perioden 1949-2003.

Argumentene for å bruke et Hodrick-Prescott filter er todelt:

For det første er det plausibelt å bruke en stokastisk trend i analysen, det vil si en trend hvor sjokkene (endringene) i tidsserien er permanente slik at den underliggende trenden på bakgrunn av disse endrer seg kontinuerlig og tilfeldig (stokastisk) over tid, da underforeliggende økonomiske variabler som påvirker de målte tidsseriene, kan tenke seg å variere ulikt over tid, uavhengig av den sykliske komponenten i tidsserien.

HP-filteret klarer i så måte, i motsetning til en modellering av trenden som deterministisk, å skille mellom gradvise endringer i selve den underliggende trenden over tid, og kortsiktige fluktuasjoner som antas å gjenspeile sykliske variasjoner i variabelen.

For det andre er HP-filteret mye brukt i praksis, blant annet i tunge faginstusjoner som Norges Bank, Statistikk Sentralbyrå og Finansdepartementet⁸⁹.

⁸⁹ Eksempelvis bruker Norges Bank et HP-filter for å beregne produksjonsgapet (faktisk produksjon – trendmessig produksjon) i norsk økonomi

3.4. Resultater

For resultatene av beregningene av de enkelte modellene, vises det til de vedlagte beregningene i vedlegg 2. Basert på disse enkeltresultatene har jeg oppsummert hovedresultatene for de fire periodene (1949 -2003, 1949-65, 1966-1981 og 1982-2003) i tre ulike tabeller nedenfor. For variabler som ikke måles i alle tre underperiodene men beregnes for kun en begrenset del av hele perioden, og for variabler som i analysen skifter mellom å betraktes som økonomiske størrelser og politiske instrumenter i løpet av hele perioden 1949-2003, er hovedresultatene for disse vist i tabellene for de enkelte underperiodene. For de mest sentrale økonomiske variablene har jeg gjengitt konkrete tall i tabellene nedenfor, for de andre variablene vises det til *vedlegg 2*.

1949-2003

Tabell 3.4.1. Hovedresultater 1949-2003

1.	Den økonomiske veksten er i gjennomsnitt klart høyest i forhold til trendnivået i året før et stortingsvalg (år 3 i valgsyklusen, ca. 0,48%-poeng høyere enn trendnivået) og klart lavest i forhold til trendnivået året etter et stortingsvalg (år 1 i valgsyklusen, ca. 0,66%-poeng lavere enn trendnivået)
2.	Inflasjonen er i gjennomsnitt klart høyest i forhold til trendnivået i de to første påfølgende årene etter et stortingsvalg (henholdsvis ca. 0,27 og 0,33%-poeng høyere enn trendnivået), og klart lavest i valgåret (ca. 0,65%-poeng lavere enn trendnivået)
3.	Arbeidsledigheten er i gjennomsnitt lavest i forhold til trendnivået i året etter et stortingsvalg og i valgåret (ca. 0,06%-poeng lavere enn trendnivået)
4.	Statsbudsjettet er i gjennomsnitt mest ekspansivt i forhold til trenden i valgåret og særlig i året etter et valg (henholdsvis 0,05 og 0,5%-poeng lavere enn trendnivået).
5.	Offentlig konsumvekst er i gjennomsnitt høyest i et valgår og 2 år før et valgår. Målt som andel av BNP er det offentlige konsumet i gjennomsnitt høyest i de to påfølgende årene etter et stortingsvalg
6.	Skattene som andel av BNP er i gjennomsnitt klart høyest i forhold til trenden i valgåret (0,23%-poeng over trendnivået)
7.	Overføringene fra staten til private er i gjennomsnitt klart størst i forhold til trenden i året etter et stortingsvalg og i valgåret
8.	Regjeringer under ledelse av statsministre med liten parlamentarisk erfaring er i gjennomsnitt, målt mot trendnivået høyere økonomisk vekst, høyere inflasjon og lavere arbeidsledighet enn regjeringer under ledelse av statsministre med lang parlamentarisk erfaring.
9.	Sosialdemokratiske regjeringer oppnår, målt mot trendnivået, i gjennomsnitt høyere økonomisk vekst, lavere arbeidsledighet og høyere inflasjon enn borgerlige regjeringer

10.	Sosialdemokratiske regjeringer har i gjennomsnitt, målt mot trendnivået, en mer ekspansiv finanspolitikk (dog ikke høyest bruk av oljepenger, men dette er få observasjoner sammenlignet med observasjonene for den relative budsjettbalansen), høyere offentlig konsumvekst, høyere skattenivå, høyere overføringer til private og høyere kredittvekst enn borgerlige regjeringer. Målt som andel BNP har derimot borgerlige regjeringer i gjennomsnitt høyere offentlig konsum enn sosialdemokratiske regjeringer
11.	I de to påfølgende årene etter et regjeringsskifte fra en borgerlig til en sosialdemokratisk regjering, er den økonomiske veksten i gjennomsnitt høyere, målt mot trendnivået, for sosialdemokratiske regjeringer sammenlignet med gjennomsnittet for de andre årene de har sittet i regjering. Tilsvarende er den økonomiske veksten i gjennomsnitt lavere, målt mot trendnivået, for borgerlige regjeringer i de to påfølgende årene etter et regjeringsskifte fra en sosialdemokratisk til en borgerlig regjering, sammenlignet med gjennomsnittet, målt mot trenden, for de andre årene de borgerlige har sittet i regjering
12.	For sosialdemokratiske regjeringer er i gjennomsnitt, målt mot trenden, den økonomiske veksten og inflasjonen høyest to år og året før stortingsvalg, og arbeidsledigheten lavest i året før og i et valgår

1949-65

Tabell 3.4.2. Hovedresultater 1949-1965

1.	Den økonomiske veksten er i gjennomsnitt, klart høyest i forhold til trendnivået i året før et stortingsvalg og i valgåret (henholdsvis ca. 0,83 og 0,20%.-poeng høyere enn trendnivået)
2.	Inflasjonen er i gjennomsnitt klart høyest i forhold til trendnivået to år etter et stortingsvalg (ca. 1,26%-poeng høyere enn trendnivået) og lavest i valgåret (ca. 1,6%-poeng lavere enn trendnivået)
3.	Arbeidsledigheten er i gjennomsnitt klart lavest i forhold til trendnivået i året før et stortingsvalg og i valgåret (henholdsvis ca. 0,08 og 0,12 %-poeng lavere enn trendnivået)
4.	Den reelle konsumveksten og det reelle konsumet som andel av BNP er høyest i året før et stortingsvalg og i valgåret
5.	Veksten i de reelle bruttoinvesteringene er klart høyest i et valgår, mens de reelle bruttoinvesteringene som andel av reelt BNP er høyest i valgåret og i året etter et stortingsvalg
6.	Den offentlige budsjettbalansen, målt som andel av BNP, er i gjennomsnitt mest ekspansivt i forhold til trenden i valgåret (0,32%-poeng lavere enn trendnivået), men her er det få observasjoner i perioden
7.	Offentlig konsumvekst, offentlig konsum som andel av reelt BNP, overføringene fra staten til private, industriproduksjonen og kredittveksten er i gjennomsnitt høyest i et valgår, målt mot trendnivået
8.	Boligbyggingen er klart høyest i året før et valg

1966-81

Tabell 3.4.3. Hovedresultater 1966-81

1.	Den økonomiske veksten er i gjennomsnitt, klart høyest i forhold til trendnivået to år før og i året før et stortingsvalg (henholdsvis ca. 0,98 og 0,32%.-poeng høyere enn trendnivået)
2.	Inflasjonen er i gjennomsnitt høyest i forhold til trendnivået i valgåret og året etter et stortingsvalg (henholdsvis ca. 0,12 og 0,63%.-poeng høyere enn trendnivået)
3.	Arbeidsledigheten er i gjennomsnitt lavest i forhold til trendnivået i året etter et stortingsvalg (ca. 0,17%.-poeng lavere enn trendnivået)
4.	Den private konsumveksten er i gjennomsnitt høyest i valgåret og to år etter et valg
5.	Finanspolitikken er mest ekspansiv i året etter et valg, og mest kontraktiv i valgåret
6.	Med sosialdemokratiske regjeringer erfarer man i gjennomsnitt høyere økonomisk vekst, høyere inflasjon og lavere arbeidsledighet enn ved borgerlige regjeringer, målt mot den underliggende trenden.
7.	Med sosialdemokratiske regjeringer erfarer man i gjennomsnitt, målt mot den underliggende trenden, høyere vekst i investeringene, høyere vekst i offentlig konsum, mer ekspansiv finanspolitikk, høyere skattenivå, høyere overføringer fra staten til private, større investeringer i industriproduksjon og høyere kredittvekst enn under borgerlige regjeringer

1982-2003

Tabell 3.4.4. Hovedresultater 1982-2003

1.	Den økonomiske veksten er i gjennomsnitt, klart høyest i forhold til trendnivået i året før et stortingsvalg og i valgåret (henholdsvis ca. 0,31 og 0,36%.-poeng høyere enn trendnivået)
2.	Inflasjonen er i gjennomsnitt høyest i forhold til trendnivået i året etter og to år etter et stortingsvalg (henholdsvis ca. 0,02 og 0,39%.-poeng høyere enn trendnivået) og lavest i året før et valg og i valgåret (henholdsvis ca. 0,37 og 0,33%.-poeng under trendnivået)
3.	Arbeidsledigheten er i gjennomsnitt lavest i forhold til trendnivået i året etter stortingsvalg (ca. 0,10%.-poeng lavere enn trendnivået)
4.	Veksten i det private konsumet er i gjennomsnitt størst i valgåret, mens veksten i bruttoinvesteringene er i gjennomsnitt høyest i året etter et valg, målt mot trendnivået
5.	Finanspolitikken er i gjennomsnitt mest ekspansiv i valgår, målt som underskudd på statsbudsjettet som andel av BNP, og også bruken av oljepenger er stor i valgåret
5.	Den offentlige konsumveksten er høy i valgåret, men høyest i det andre året etter et stortingsvalg
6.	Med sosialdemokratiske regjeringer erfarer man i gjennomsnitt høyere økonomisk vekst, høyere inflasjon lavere arbeidsledighet, lavere vekst i det private konsumet og høyere vekst i bruttoinvesteringene enn ved borgerlige regjeringer, målt mot den underliggende trenden.

5.	Med sosialdemokratiske regjeringer erfarer man i gjennomsnitt en høyere offentlig konsumvekst og en mer ekspansiv finanspolitikk enn under borgerlige regjeringer. Brukes av oljepenger er riktignok høyere under borgerlige regjeringer, men dette bygger på relativt få observasjoner sammenlignet med antallet observasjoner for den relative budsjettbalansen
----	---

3.5. Tolkning av resultatene

Da hensikten med denne utredningen er å gi velkvalifiserte svar på de to hovedspørsmålene som er gjengitt og utdypet i avsnitt 1.1 og 1.3, må en hensiktsmessig tolkning av hovedresultatene gjengitt i avsnitt 3.4, gjøres med utgangspunkt i disse.

Av strukturmessige hensyn har jeg funnet det hensiktsmessig å behandle de fire analyserte periodene (de tre underperiodene og hele perioden) hver for seg, og tolke resultatene under hver av disse, både med hensyn på hovedspørsmål 1 og hovedspørsmål 2. For utredningens konkrete svar på de to hovedspørsmålene vises det til avsnitt 4.1 *Konklusjon*.

I det følgende vurderes de foreliggende resultatene med utgangspunkt i de tre underperiodene jeg har analysert, da det er disse som til sammen utgjør hele etterkrigstiden, slik jeg har definert den her, og således ligger til grunn for de resultatene man finner for hele perioden 1949-2003 sett under ett. På bakgrunn av dette har jeg også funnet det hensiktsmessig å først vurdere resultatene i de tre underperiodene, før hele perioden vurderes til slutt.

Tolkningen av resultatene nedenfor fokuserer i hovedsak på de grunnleggende strukturene og mekanismene som frembringer de foreliggende resultatene og på de fundamentale antakelsene i de økonomiske teoretiske tilnærmingene til politiske konjunktursyker, og en drøfting av disse. For konkrete tallstørrelser vises det til hovedresultatene i avsnitt 3.4 og *vedlegg 2*.

1949-65

Jf. *tabell 3.4.2*, så viser resultatene at det er klare sykliske tendenser i forhold til avholdelsen av stortingsvalg i de økonomiske størrelsene og i flere av de politiske instrumentene.

De sykliske tendensene i de ovennevnte økonomiske variablene er i tråd med implikasjonene av den tradisjonelle opportunistmemodellen, da det er i de to siste årene før et stortingsvalg man ser den høyeste økonomiske veksten og den laveste arbeidsledigheten.

De beregnede resultatene for inflasjonen er også i tråd med tradisjonelle opportunistmemodellens antakelser om at velgerne er bakoverskuende i sin forventningsdannelse, da inflasjonen er lavest i valgåret før den stiger frem til det andre året etter et stortingsvalg. De empiriske resultatene for perioden 1949-65 er slik sett i tråd med antakelsen om velgernes bakoverskuende forventningsdannelse, da inflasjonsforventningene ser ut til å oppdateres med et lag etter den faktiske utviklingen i den økonomiske veksten.

Resultatene tyder altså på at det i denne perioden på kort sikt har vært mulig for de norske regjeringene å øke den økonomiske veksten uten å måtte betale for det i form av økt inflasjon før på noe lengre sikt.

Et annet hovedresultat som fremgår av vedlagte beregninger i *vedlegg 2*, er at implikasjonene av den tradisjonelle opportunistmemodellen, synes i perioden å bekreftes av utviklingen i de *politiske instrumentene*. Dette gjelder for et stort antall av de politiske instrumentene, jf. *tabell 3.4.2*. Dette må tolkes som en forsterket indikasjon på eksistensen av de tradisjonelle opportunistesyklene i perioden, da utviklingen i den økonomiske veksten kan forklares med tilsvarende utvikling i de politiske instrumentene. Sagt på en annen måte; utviklingen i de økonomiske størrelsene (den økonomiske veksten, arbeidsledigheten og inflasjonen), synes å gjenspeiles i de styringsverktøyene de politiske myndighetene i denne perioden hadde til rådighet for å påvirke nettopp de økonomiske størrelsene.

Hvis man skal analysere og tolke hvordan den politiske sykkelen i forkant av et valgår skapes av politikerne i denne perioden, tyder resultatene på at politikerne bruker et bredt spekter av politiske instrumenter for å frembringe den økte økonomiske veksten før valget. Det er med andre ord ikke slik at det endringer i kun enkelte deler av den økonomiske politikken som skaper de politiske konjunktursyklene.

Man kan også tolke de observerte resultatene dit hen, at det i denne perioden er små rigiditeter knyttet til det å drive økonomisk politikk. Selv om jeg her opererer med årlige data, og ikke kvartalsdata, ser det ut til politikerne har fått relativt rask effekt av den økonomiske politikken som er blitt ført, da det ser ut som om den økonomiske veksten synes å påvirkes det samme året som endringen i den økonomiske politikken (de politiske instrumentene) gjøres.

Dette må da forstås på bakgrunn av den norske økonomisk-politiske styringsmodellen i perioden, som innebar en utpreget grad av statlig økonomisk styring, slik at det er plausibelt å tro at de politiske myndigheten faktisk hadde reelle muligheter for å påvirke den makroøkonomiske utviklingen med rimelige presise virkemidler (jf. avsnitt 1.6.).

Skal man derimot si noe om *hvorfor* opportunistesyklene gjør seg gjeldende i denne perioden, så knytter dette seg etter min tolkning til følgende to forhold:

- Politikerne hadde *ønske* om å skape sykler før stortingsvalg
- Politikerne hadde *mulighet* til å skape sykler før stortingsvalg

Politikernes *ønske* om å skape sykler før valg, er knyttet til den grunnleggende antakelsen i opportunistemodellen om at politikere har et grunnleggende ønske om å inneha regjeringsmakten, og at regjeringer som således er på valg ønsker å bli gjenvalgt. For å vinne flere stemmer ved demokratiske politiske valg, er det derfor ønskelig for politikere å påvirke økonomien i en gunstig retning (økt økonomisk vekst og lavere arbeidsledighet) for at velgerne skal oppleve en positiv økonomisk utvikling på valgtidspunktet. En forutsetning for dette, er da den fundamentale antakelsen i opportunistemodellene om at den økonomiske utviklingen er av avgjørende betydning for hvilket politisk parti velgerne gir sin stemme til.

Generelt har tidlige studier vist at dette er tilfelle (jf. avsnitt 2.5 og studiene til Kramer, Tufte, Fair, Lewis-Beck mfl.), og spesielt er det grunn til å tro at den økonomiske utviklingen har vært viktige for velgeres valg av politisk parti i den første etterkrigstiden i Norge, da landet var hardt satt tilbake etter andre verdenskrig og velgerne var vant med mangel på varer og streng rasjonering under krigsårene.

Videre kan man i denne sammenheng stille seg spørsmålet om hvorfor Arbeiderpartiet, som hadde rent flertall på Stortinget frem til 1961 og regjeringsmakten frem til 1965⁹⁰, og aldri var truet som det desidert største politiske partiet i Norge, hadde en så sterk interesse av å påvirke den økonomiske utviklingen i forkant av valg for å tiltrekke seg flere velgere, som det resultatene indikerer.

Dette kan forstås på to måter:

For det første kan man argumentere for at Arbeiderpartiet hadde så stor oppslutning nettopp fordi de klarte å påvirke økonomien før et valg. For det andre var det meget viktig for Arbeiderpartiet og oppnå rent flertall på Stortinget, slik at partiet hadde muligheten til å kunne

⁹⁰ En regjering ledet av Høyre satt i 28 dager i 1963

gjennomføre den politikken de selv ville, uten innflytelse fra andre. Partiet nådde aldri 50% velgeroppslutning, og var slik sett avhengig av utjevningsmandater for å få rent flertall på Stortinget. I en slik situasjon, hvor man prøver å komme opp på mot det magiske 50% oppslutning, blir hver enkelt stemme viktig og insentivet til å gjøre det som får velgerne til å stemme på seg er klart tilstede, i større grad enn hvis partiet hadde vært størst men med eksempelvis 35% oppslutning.

Formulert i økonomisk terminologi, kan man dermed dels forklare Arbeiderpartiets *sterke* iver etter å påvirke den økonomiske utviklingen for å tiltrekke seg flere velgere, med at grensenytten av en stemme er større når man har reell mulighet til å få rent flertall, sammenlignet med om man fremdeles var det største partiet men med eksempelvis 35% oppslutning.

Politikernes *mulighet til* å skape sykler før valg, relaterer seg til det faktum at den norske økonomisk-politiske styringsmodellen i denne perioden innebar en utpreget grad av statlig økonomisk styring (jf. avsnitt 1.6). Dette innebar at de politiske myndighetene hadde kontroll over flere viktige styringsverktøy (jf. de politiske instrumentene i analysen) for å påvirke den norske økonomien, og slik sett hadde *reelle* muligheter til å påvirke økonomien i en ønsket retning.

Et viktig spørsmål man må stille seg når man ser de klare sykliske tendensene i de økonomiske variablene i perioden 1949-65, er hvor robuste og solide disse resultatene er. Bruker man de vedlagte beregningene i *vedlegg 2*, ser man at beregningene bygger på 17 observasjoner, som gir fire valgsykluser a 4 år. Dette er i utgangspunktet relativt få observasjoner, som gjør at hver enkelt observasjon får rimelig til dels stor betydning. For den offentlige budsjettbalansen, har man imidlertid bare 5 observasjoner i denne perioden, noe som gjør at tilfeldighetene nok spiller en stor rolle.

Jf. avsnitt 3.4, er det imidlertid forsøkt å korrigere for tilfeldige resultater ved å beregne de målte tidsseriene som avvik fra en underliggende, stokastisk trend. Trenden er ment å fange opp andre eksterne forhold som kan tenke seg å påvirke den økonomiske utviklingen, slik at man i større grad får rendyrket effekten på de økonomiske variablene som skyldes eksistensen av politiske valg. Eksempelvis kan man tenke seg at trenden fanger opp *økonomiske* konjunktursykler og internasjonale forhold som påvirker verdien på de økonomiske variablene, men som ikke kan tilskrives eksistensen av valg.

Da økonomiske konjunktursykler er ikke-periodiske fenomener og da resultatene, som er korrigert for trenden, viser klare sykliske tendenser i gjennomsnitt, er det imidlertid grunn til å tro at resultatene faktisk uttrykker eksistensen av politiske opportunistesykler i perioden 1949-65. Som tidligere nevnt forsterkes dette funnet av at man finner de observerte opportunistesyklene også i storparten av de politiske instrumentene.

De begrensningene som er knyttet til validiteten av resultatene i den empiriske analysen og som er nevnt ovenfor, gjelder for øvrig også de andre periodene, og de blir således ikke kommentert under disse.

1966-81

Jf. tabell 3.4.3, så viser også resultatene for perioden 1966-81 at det er klare sykliske tendenser i forhold til avholdelsen av stortingsvalg i *de økonomiske størrelsene* og i de fleste av de politiske instrumentene.

Disse tendensene er derimot *ikke* syklisk i forhold til *tidspunktene* for avholdte stortingsvalg, slik som for perioden 1949-65, men sykliske i forhold til *hvilke politiske partier som har sittet i regjering*.

Sosialdemokratiske regjeringer (det vil si Arbeiderparti-regjeringer) har i perioden i gjennomsnitt høyere økonomisk vekst, lavere arbeidsledighet og høyere inflasjon i forhold til den underliggende trenden, enn borgerlige regjeringer (det vil si regjeringer hvor Høyre har vært med).

Resultatene for perioden er slik sett på linje med en partisantilnærming til politiske konjunktursykler, hvor det er *preferansene* til de politiske partiene som skaper de politiske konjunktursyklene.

For sentrumsregjeringer er det kun 1 observasjon i perioden, og dette er et for tynt grunnlag til å frem noen fornuftige resultater.

En interessant observasjon er at resultatene indikerer at det i den praktiske økonomiske politikken er en trade-off mellom lav arbeidsledighet (dvs. høy økonomisk vekst) og lav inflasjon, jf. den kortsiktige Phillips-kurven. Resultatene indikerer også at man i den faktiske økonomiske utviklingen ikke når den langsiktige Phillips-kurven, hvor det eneste resultatet av å prøve å skape høyere vekst er høyere inflasjon og ingen økt økonomisk vekst. Dette skyldes

nok at i den faktiske økonomiske utviklingen er makroøkonomien utsatt for så mange kortsiktige sjokk og fluktuasjoner at økonomien alltid vil være på det man i teorien omtaler som kort sikt.

For å kunne forsvare at det eksisterer politiske partisansyklere i perioden, er det et fundamentalt spørsmål som først må besvares:

Er de observerte forskjellene mellom de sosialdemokratiske og de borgerlige regjeringene i samsvar med de politiske preferansene til det sosialdemokratiske og de borgerlige partiene?

Spørsmålet er berettiget for å kunne forklare mekanismene som skaper partisansyklene, da det er ene og alene preferansene til de ulike politiske partiene som i følge den økonomiske teorien om partisansyklere skaper de politiske konjunktursyklene. Hvis de politiske preferansene da ikke er i overensstemmelse med de observerte resultatene, kan man da heller ikke forklare eksistensen av de observerte resultatene med utgangspunkt i den økonomiske teorien knyttet til partisanmodeller.

For å vurdere de politiske preferansene til de borgerlige og det sosialdemokratiske partiet i perioden, er det nødvendig å trekke på den politiske historien i etterkrigstiden, og slik sett er det altså nødvendig å forstå den *politiske* utviklingen i Norge i etterkrigstiden for å kunne forklare *økonomiske* fenomener.

I Norge har man hatt og har, et flerpartisystem hvor de politiske skillelinjene er noe mer uklare enn i et typisk topartisystem som i USA eller i Storbritannia.

Likevel er det grunn til å si at de politiske forskjellene mellom den tradisjonelle politiske venstresiden (sosialdemokratiet, representert ved Arbeiderpartiet) og den politiske høyresiden (de borgerlige, representert ved Høyre) var betydelige i perioden 1966-1981.

Den grunnleggende forskjellen på de to, har på et *ideologisk plan* vært troen på graden av statlig styring kontra graden av troen på frihet for enkeltmennesket, og på et *økonomisk plan* troen på graden av statlig økonomisk styring kontra troen på den frie markedsøkonomien. Arbeiderpartiet har tradisjonelt vært en sterk tilhenger av troen på en sterk statlig innblanding

i økonomien, mens Høyre tradisjonelt sett har i større grad enn Arbeiderpartiet, hatt troen på de frie markedskreftene og økonomisk frihet for den enkelte.

På bakgrunn av disse forskjellene, kan man da studere hvordan de observerte resultatene passer inn i dette mønsteret. Ser man direkte på de økonomiske størrelsene (økonomisk vekst, arbeidsledighet og inflasjon) mener jeg i utgangspunktet at det er vanskelig å si at Høyre har vært mindre opptatt av økonomisk vekst og mer opptatt av lav inflasjon, enn det Arbeiderpartiet har vært, og slik sett mener jeg at det typiske todimensjonale fokuset man kjenner eksempelvis fra USA med en høyreside som prioriterer lav inflasjon og en venstreside som prioriterer lav arbeidsledighet, ikke passer så godt for å analysere det norske politiske systemet.

Slik jeg tolker det, har både Høyre og Arbeiderpartiet i perioden, hatt målsetninger om høy økonomisk vekst og lav arbeidsledighet, og slik sett blir de fundamentale preferansene mellom de to ikke så ulike. Forskjellene ligger derimot i troen på hvilken type økonomisk politikk som er den beste for å skape høy økonomisk vekst, lav arbeidsledighet og moderat inflasjon. Arbeiderpartiet har her tradisjonelt sett hatt sterk tro på en aktiv rolle for staten og en sterk tro på omfordeling av rikdom, mens Høyre i større grad har hatt troen på de frie markedskreftene og større økonomisk frihet og ansvar for den enkelte.

På bakgrunn av dette vil jeg derfor si at de observerte resultatene i de *økonomiske størrelsene* ikke er i *direkte* overensstemmelse med de politiske preferansene til de to politiske grupperingene.

Tar man derimot utgangspunkt i de ideologiske og økonomisk-politiske forskjellene mellom sosialdemokratiene og de borgerlige skissert ovenfor, kan man studere de observerte resultatene i de *politiske instrumentene* for å se om disse er i overensstemmelse med de respektive politiske preferansene.

Arbeiderpartiets tradisjonelle tro på en sterk statlig innblanding i økonomien, finner man igjen i beregningene knyttet til de politiske instrumentene: I forhold til trenden er i gjennomsnitt budsjettbalansen mer ekspansiv, den reelle offentlige konsumveksten høyere, skattenivået er høyere, overføringene fra staten til private er større og investeringene i industriproduksjon og

kredittveksten er høyere under Arbeiderparti-regjeringer, sammenlignet med under Høyre-regjeringer.

I tillegg er det også verdt å merke seg at for de fleste ovennevnte politiske instrumentene (med unntak av det offentlige konsumet, og også for det private konsumet og bruttoinvesteringene), er variasjonen i tidsserien, målt som standardavviket, høyere under Arbeiderparti-regjeringer enn under Høyre-regjeringer.

Dette kan tolkes som et uttrykk for en sterkere statlig økonomisk styring under sosialdemokratiske regjeringer, enn under borgerlige regjeringer, da større variasjon i tidsserien for et politisk instrument kan vitne om større respons fra politiske myndigheter på eksterne forhold som påvirker makroøkonomien.

Eksempelvis kan dataene indikere at sosialdemokratene ved en *økonomisk* nedgangskonjunktur, i større grad enn de borgerlige, har vært villig til å bruke den offentlige budsjettbalansen aktivt for å motvirke nedgangskonjunkturer, slik som Arbeiderpartiet med sin motkonjunkturpolitikk på slutten av 1970-tallet, mens man tilsvarende har vært villig til å holde igjen på de offentlige utgiftene i økonomiske oppgangstider.

Resultatene for de *politiske instrumentene* tyder dermed på at disse er på linje med de politiske preferansene til de to regjeringstypene.

En interessant observasjon som følge av resonneringen over, er da at resultatene tyder på at den politiske venstresiden, med sin tro på en sterk innblanding av staten i økonomien, klarer i gjennomsnitt å skape høyere økonomisk vekst enn det den politiske høyresiden, med sin tro på de frie markedskreftene, klarer.

Sett i lys av dette er de observerte resultatene for de økonomiske størrelsene, et resultat av en økonomisk politikk som er i samsvar med de politiske preferansene til de to politiske grupperingene, og slik sett kan man forsvare eksistensen av en tradisjonell partisansykel i perioden 1966-81.

Prisen man må betale for veksten er imidlertid en høyere inflasjon, og slik sett støtter resultatene gyldigheten av den kortsiktige Phillips-kurven.

Resultatet over griper rett inn i en annen stor debatt i den økonomiske teorien og forskningen; er en stor offentlig sektor og en aktiv økonomisk stat til hinder eller til fremme for den

økonomiske veksten? Dette er en problemstilling som imidlertid faller utenfor rammen av denne utredningen, og det vises til andre deler av den økonomiske litteraturen for detaljer.

Et annet sentralt spørsmål som melder seg, og som bør besvares, er:

Hvorfor er opportunistmemodellene fra perioden 1949-65 borte?

Bakgrunnen for spørsmålet er at bortfallet av de politiske opportunistmemodellene man ser i perioden 1949-65, som resultatene tyder på, skulle kunne indikere at politikerne skulle være mindre opptatt av å bli gjenvalgt i perioden 1965-81 enn i foregående år. Dette virker i utgangspunktet lite plausibelt, og man må således lete etter andre forhold som kan forklare hvorfor politikerne i denne perioden ikke påvirker økonomien i ønsket retning i forkant av et valg for å bli gjenvalgt.

For det første; en mulig forklaring kan være at *partisaneffekten* overskygger *opportunisteffekten* i denne perioden, noe tabell 8, hvor jeg prøver å integrere opportuniste- og partisanmodellen i en modell, kan tyde på. Tabell 8 indikerer at man ser en viss opportunisteffekt både for borgerlige og sosialdemokratiske regjeringer, men dette gir ikke noe godt bilde på perioden 1966-81, da tabellen er regnet ut for hele perioden (1949-2003), og da man har veldig få observasjoner for de ulike årene i valgcyklusen, spesielt for borgerlige regjeringer. Jeg har for få observasjoner til å regne ut en integrert opportuniste- og partisanmodell for perioden 1966-1981.

Videre så kunne man i utgangspunktet tro at det observerte resultatet knytter seg til at politikerne har *ønsket*, men ikke *evnet* å påvirke de *økonomiske størrelsene* i perioden. Denne tilnærmingen støttes imidlertid ikke av de observerte dataene, da man heller ikke ser klare tegn etter opportunistemønstre i de *politiske instrumentene*, med et lite unntak for til dels det private konsumet og investeringene i industrien og kredittveksten.

Dette må da tolkes som at de norske regjeringene ikke har *ønsket* å påvirke økonomien i en gunstig retning før valg, da de ikke har brukt de styringsverktøyene de har hatt kontroll over, aktivt for å påvirke den økonomiske veksten.

I tillegg, så indikerer dette resultatet at det ikke er grunn til å tro at partisaneffekten dominerer en mulig opportunisteffekt i denne perioden, da man *ikke* finner klare opportunisteffekter i de politiske instrumentene.

Hvordan kan man så forklare at de sittende norske regjeringene i denne perioden ikke har ønsket å påvirke økonomien i en gunstig retning i forkant av valg for å bli gjenvalgt?

En mulig forklaring, kan være at de politiske myndighetene og deres økonomiske ekspertise utover perioden har fått en forståelse for makroøkonomiens virkemåte som gjør at de har blitt mer oppmerksomme og fått et økt fokus på de negative virkningene (økt inflasjon) av å manipulere økonomien på kort sikt, jf avsnitt 1.5.

Dette er plausibelt, både på bakgrunn av utviklingen i den makroøkonomiske teorien om den økonomiske politikken muligheter til å påvirke makroøkonomien, jf. avsnitt 1.5, og på bakgrunn av at inflasjonen i Norge fra midten av 1970-tallet og frem til begynnelsen på 1980-tallet var meget høy, blant annet som følge økningene i oljeprisen i 1973 og 1979, og vakte bekymring fra politisk hold.

Dette innebærer *ikke* (men ekskluderer heller ikke) at velgerne måtte ha blitt mer rasjonelle i sin forventningsdannelse i forhold til perioden 1949-65, det sier bare at politikerne har fått en *tro* på at de ikke på samme måte som tidligere er i stand til å påvirke den kortsiktige økonomiske utviklingen, uten betydelige negative konsekvenser.

En alternativ, eller komplementær, forklaring er at norske velgere fra begynnelsen av 1950-tallet hadde opplevd en så sterk økonomisk vekst og materiell velstandsutvikling, at man mot slutten av 1960- og på begynnelsen av 1970-tallet hadde nådd en form for økonomisk metningsnivå: Den norske befolkning hadde fått det så bra på relativt kort tid, at velgerne nå ønsket å fokusere på andre verdier enn de rent økonomiske. Resonnementet er analogt med individets avtakende grensenytte av et gode i konsumteorien.

Ut fra en slik tankegang vil ikke velgerne øke sin oppslutning om den sittende regjeringen selv om den skaper høykonjunktur før valg, da velgerne er mette på økonomisk vekst og således etterspør andre politiske verdier.

Når velgerne ikke er mottakelig for å påvirkes før et valg ved at den sittende regjeringen påvirker den aggregerte økonomien, vil heller ikke en regjering som ønsker å bli gjenvalgt forsøke å skape høykonjunktur før valg, da det har liten eller ingen effekt.

Et forhold som kan bygge opp under ovennevnte resonnement, er at den politiske utviklingen på slutten av 1960- tallet og utover på 1970-tallet, innebar at nye sentrale ikke-økonomiske forhold kom på den politiske dagsordenen, slik som eksempelvis EF-striden, miljøspørsmål, verdidebatter, likestilling og abortlov.

1982-2003

Det er to forhold det er verdt å merke seg, når man skal analysere resultatene fra den empiriske analysen i perioden 1982-2003.

For det første, så tyder resultatene på at ut de politiske konjunktursyklusene i form av partisaneffekter fra perioden 1965-81 fortsatt er til stede, men at de gjennomsnittelige *forskjellene* i nivå på de økonomiske størrelsene mellom de to typene regjeringene, målt i forhold til en underliggende trend, er mindre enn i perioden 1965-81.

Fortsatt erfarer man høyere økonomisk vekst og inflasjon og lavere arbeidsledighet under sosialdemokratiske regjeringer, enn under borgerlige regjeringer. Men som sagt tyder resultatene på at forskjellene mellom de to typene regjeringer er mindre enn i perioden 1965-81. Ved å beregne det prosentvise avviket fra den underliggende trenden, finner man at den økonomiske veksten under sosialdemokratiske regjeringer nå ligger i gjennomsnitt 1,17% *over* trendnivået og den økonomiske veksten under borgerlige regjeringer nå ligger i gjennomsnitt ca. 15% *under* trendnivået.

De tilsvarende tallene for perioden 1965-81 var henholdsvis 6,24% og 17,5%.

En tilsvarende utvikling finner man for inflasjonen, mens forskjellene i arbeidsledighet mellom de to regjeringstypene har økt i forhold til perioden 1966-1981. Det er vanskelig ut fra økonomisk teori å finne en forklaring på sistnevnte observasjon, og det kan være at trendnivået i arbeidsledigheten ikke godt nok fanger opp mekanismene i arbeidsmarkedet.

For det andre, så har man også sett et visst skifte i de politiske instrumentene, da skattnivået og overføringene til private tenderer til å være noe høyere for borgerlige regjeringer enn for sosialdemokratiske regjeringer i denne perioden.

Begge de to forholdene over, må forklares med bakgrunn i at Arbeiderpartiet har beveget seg til høyre i det politiske landskapet siden midten av 1980-tallet, og således nærmet seg Høyre, og deres tro på den frie markedsøkonomien.

Dette er i overensstemmelse med den rasjonelle partisanmodellen, som impliserer at de politiske konjunktursyklusene vil være mindre(større) jo mindre (større) politisk polarisering det er mellom to partier som kjemper om regjeringsmakten.

En tredje observasjon med bakgrunn i de vedlagte resultatene, er at det igjen er en tendens til at man ser trekk av politiske konjunktursykler etter opportunistmemodellens mønster, da man ser at den økonomiske veksten er høyest i valgår og nest høyest i året før et valg, og da arbeidsledigheten er lavest i valgåret og året etter.

For inflasjonen ser man også at denne er lav i de to siste årene før et valg, og høy i de andre to årene i den politiske valgcyklusen.

Igjen ser det dermed ut som om det tar noe tid før den økonomiske veksten slår ut i økt inflasjon.

En fjerde interessant observasjon, er at også de politiske opportunistesyklusene i gjennomsnitt, målt mot det underliggende trendnivået, er mindre enn de opportunistesyklusene man erfarte i perioden 1949-65. Eksempelvis er den økonomiske veksten i gjennomsnitt 14,2% ⁹¹over trendnivået i valgåret i perioden 1982-2003, mens den i årene 1949-65 var i gjennomsnitt 27,5% høyere enn trendnivået i året før et valg (som da var toppåret for opportunistesykelen). Tilsvarende er den økonomiske veksten i gjennomsnitt 25% lavere enn trendnivået i bunnpunktet i opportunistesykelen i begge tidsperioder. En tilsvarende observasjon finner man for inflasjonen.

⁹¹ Dette finnes ved å beregne det gjennomsnittelige relative avviket i de observerte dataene i forhold til den underliggende trenden

To spørsmål reiser seg på bakgrunn av resultatene ovenfor:

1. Hvorfor ser man igjen tendenser til politiske konjunktursykler etter mønster av opportunistmemodellen?

Forklaringen på hvorfor man igjen ser tendenser til politiske konjunktursykler etter mønster av opportunistmemodellen, må relateres til følgende forhold:

Det kan synes som at velgernes appetitt for økonomisk vekst igjen har blitt vekket til live.

Dette virker plausibelt med hensyn på den betydelige nedgangskonjunktoren norsk økonomi opplevde på slutten av 1980-tallet, som blant annet resulterte i en sterk økning i arbeidsledigheten og en omfattende gjeldskrise.

Slik sett er det da igjen blitt større gevinster å hente for politikerne ved å skape økonomisk vekst før valg, da velgerne i første del av perioden opplevde vanskelige økonomiske forhold, og således igjen ble opptatt av den økonomiske utviklingen når de skulle velge politisk parti å stemme på. Igjen er resonnementet analogt med avtakende grensenytte av et gode i konsumteorien (her øker grensenytten sammenlignet med tidligere, fordi velgerne *opplever* å ha mindre av godet økonomisk velstand).

Den andre faktoren knytter seg til den politiske situasjonen i Norge i de siste 20 årene, og det faktum at det meste av perioden har vært preget av mindretallsregjeringer med et mer eller mindre avklart parlamentarisk grunnlag i Stortinget. Dette har ført til at det har vært hard kamp om regjeringsmakten, mye politisk uro og politikerne har i så måte hatt et stort behov for å markere seg, og signalisere at den kan levere økonomiske resultater. Dette får de mulighet til i et valgår, da oppmerksomheten mot politikerne er på sitt største.

2. Hvorfor er opportunistesyklene mindre enn i perioden 1949-65?

For å svare på dette spørsmålet, er det nødvendig å se på utviklingen av den økonomiske teorien knyttet til forståelsen av makroøkonomiens virkemåte, jf. avsnitt 1.5.

Svaret på dette spørsmålet relaterer seg til følgende tre forhold:

For det første så hadde den norske økonomisk-politiske styringsmodellen endret seg relativt fundamentalt siden perioden 1949-65. Politikere fra flere partier hadde fra begynnelsen av

1980-tallet fått en større tro på en liberalisering av økonomien og de frie markedskreftene, og dette resulterte i at politikerne kvittet seg med mange av de politiske styringsverktøyene de hadde hatt til rådighet siden 1940- og 1950-tallet.

Færre politiske instrumenter, betydde svekkete muligheter til å påvirke den økonomiske utviklingen, og slik sett kan dette bidra til å forklare de mindre opportunistesyklene som resultatene antyder i perioden 1982-2003, sammenlignet med opportunistesyklene resultatene indikerer for perioden 1949-1965.

For det andre; som en konsekvens av liberaliseringen av norsk økonomi fra begynnelsen av 1980-tallet fikk internasjonale forhold større betydning for den økonomiske utviklingen i Norge. Dette impliserer også at det er vanskeligere for politikerne å påvirke den norske makroøkonomien, sammenlignet med den første etterkrigstiden, hvor Norge på mange områder (dog ikke alle) som eksempelvis finansmarkedene og valutamarkedet må betegnes som en relativt lukket økonomi, sammenlignet med perioden 1982-2003.

For det tredje; implikasjonene av den nye økonomiske forskningen utover på 1980-tallet, som tilsa det var problemer knyttet til det å føre en virkningsfull og suksessrik økonomisk politikk i praksis (se avsnitt 1.5), ser ut til å gjøre seg gjeldende i perioden 1982-2003, da resultatene indikerer at man i mindre grad enn tidligere faktisk var i stand til å påvirke den økonomiske utviklingen.

1949-2003

For hele perioden 1949-2004 kommenteres kun økonomisk-teoretiske tilnærminger som ikke er kommentert under de ulike underperiodene.

1. Fra *tabell 3.4.1.*, ser man at det ikke er grunn til å støtte den rasjonelle opportunistemodellens implikasjon om at det kun er dyktige politikere som klarer å manipulere den økonomiske utviklingen i forkant av et valg. Resultatene tyder tvert i mot på det er de minst dyktige (minst erfarne) politikerne som klarer å skape den høyeste økonomiske veksten og den laveste arbeidsledigheten. Resultatene tyder også på de minst dyktige (erfarne) politikerne klarer og påvirke den økonomiske utviklingen i gunstig retning, uten å måtte betale for det i form av markant høyere inflasjon.

Resultatet ovenfor er interessant, men det skal ikke vektlegges for mye, da det bygger på en enkel forutsetning om at politikere med lang (kort) parlamentarisk erfaring er dyktige (mindre dyktige) politikere. Modellen blir nok noe enkelt formulert, da det for det første er grunn til å tro at en regjerings dyktighet ikke avgjøres av dyktigheten til ene og alene dens leder, og da det for det andre er grunn til å tro at det er andre faktorer som er minst like viktig for et individ sin dyktighet som politiker som den parlamentariske erfaringen. Eksempler kan være intelligens, retoriske evner, samarbeidsevner, utdanning etc.

Grunnen til at modellen likevel er såpass enkelt formulert som det den er, er at det har vært vanskelig å finne andre data som kan representere en regjerings dyktighet. Tross begrensningene i modellen, er resultatet den frembringer imidlertid ikke helt uten interesse, da det i et politisk system som det norske, som i siste del av den analyserte perioden i hovedsak har vært preget av mindretallsregjeringer, er plausibelt å tenke seg at parlamentarisk erfaring er viktig for å få vedtatt den politikken man ønsker å gjennomføre, da de reelle beslutningene om valg av politikk må støttes av et flertall i Stortinget.

2. Jf. tabell 3.4.1, og tolkningen under perioden 1965-81, tenderer resultatene til å finne både en viss opportuniste- og partisaneffekt når man prøver å hensynta begge disse i en modell. For borgerlige og sentrumsregjeringer er resultatet av svært begrenset interesse da det er så få observasjoner at tilfeldighetene spiller en stor rolle. For sosialdemokratiske regjeringer er det flere observasjoner, men det blir lite hensiktsmessig å legge for mye mening i å tolke resultatene, da resultatene jo er beregnet på bakgrunn av tre underperioder, og det da er resultatene i disse som ligger til grunn for det man observerer for hele perioden. For sosialdemokratiske regjeringer tyder resultatene fra de tre underperiodene på at det i perioden 1949-65 var opportunistesykler som gjorde seg gjeldende, i perioden 1965-81 partisansykler og i 1982-2003 en blanding av relativt mindre opportuniste- og partisansykler. På bakgrunn av dette må resultatene i tabell 2 forstås.
3. Jf. tabell 3.4.1, indikerer den beregnede rasjonelle partisanmodellen for hele perioden 1949-2003, at i gjennomsnitt, målt mot en trend, så er den økonomiske veksten høyere i de to første årene etter et regjeringsskifte fra en borgerlig eller

sentrumsregjering til en sosialdemokratisk regjering, enn det den er i gjennomsnitt for sosialdemokratiske regjeringer i de andre årene.

Tilsvarende er den økonomiske veksten i de to første årene etter et regjeringsskifte fra en sosialdemokratisk regjering til en borgerlig regjering, lavere enn det den er i gjennomsnitt for borgerlige regjeringer i de andre årene.

Dette kan indikere at modellen til dels støtter implikasjonene i den rasjonelle partisanmodellen, da forskjellene mellom den økonomiske veksten mellom sosialdemokratiske og borgerlige regjeringer blir mindre hvis man ser bort fra de to årene som følger etter et regjeringsskifte mellom den politiske høyre- og venstresiden.

Forskjellene i de økonomiske variablene er imidlertid fortsatt relativt store mellom de sosialdemokratiske og borgerlige regjeringene, slik at det er grunn til å tro at det er forskjeller som vedvarer mer enn bare i de to årene etter et regjeringsbytte.

DEL IV:

**KONKLUSJON OG AVSLUTTENDE
MERKNADER**

4.1. Konklusjon

Basert på hovedspørsmålene for utredningen og utdypingen av disse i *avsnitt 1.1* og *1.3*, begrepsavklaringene i *avsnitt 1.2*. og den økonomiske teorien knyttet til politiske konjunktursykler i *Del II*, og med bakgrunn i resultatene av de empiriske analysene i *avsnitt 3.4*. og tolkningen av disse i *avsnitt 3.5*, har jeg i denne utredningen kommet frem til følgende konklusjoner:

Hovedspørsmål 1:

Er det med utgangspunkt i økonomisk teori og på bakgrunn av empiri, grunnlag for å hevde at man har sett eksistensen av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge?

Konklusjon:

Det er grunn til å hevde at man har sett eksistensen av politiske konjunktursykler i etterkrigstidens Norge etter mønster av implikasjonene av de ulike økonomisk-teoretiske tilnærmingene til begrepet politiske konjunktursykler.

Analysen av de empiriske dataene, gir støtte for at man både har sett opportuniste- og partisansykler og politisk skapte sykler både i de økonomiske størrelsene og i de politiske styringsinstrumentene i Norge i løpet av perioden 1949-2003.

Hovedspørsmål 2:

Hvis svaret på hovedspørsmål 1 er ja, er det med utgangspunkt i økonomisk teori og på bakgrunn av empiri, grunnlag for å si at de politiske konjunktursyklene har endrer struktur og karakter i løpet av de siste 60-årene, og hvordan kan eventuelt dette forklares?

Konklusjon:

De observerte resultatene tyder på at de observerte politiske konjunktursyklene har endret struktur og karakter i løpet av årene 1949-2003.

I perioden 1949-65 gir dataene støtte for eksistensen av omfattende opportunistesykler, hvor politikerne synes å skape denne syklen gjennom et bredt sett av politiske virkemidler (politiske instrumenter). I perioden 1966-1981 gir dataene støtte for eksistensen av

tradisjonelle partisansyklus, hvor syklene må tilskrives de ulike regjeringstypenes ulike oppfatninger om hvilken økonomisk politikk som gir de beste resultatene.

I perioden 1982-2003 gir dataene støtte til eksistensen av, mindre opportuniste- og partisansyklus, sammenlignet med tidligere år. Disse syklene skapes nå med et mindre antall politiske instrumenter, og valget av økonomisk politikk mellom de to regjeringstypene er blitt noe likere, da Arbeiderpartiet har beveget seg til høyre og nærmet seg Høyre i det politiske landskapet.

Resultatene ovenfor kan forklares med følgende faktorer:

Opportunistesyklene i perioden 1949-65 må forstås på bakgrunn av at Arbeiderpartiet hadde mye å tjene på å tiltrekke seg flere velgere for å få rent flertall i perioden 1949-65, og at velgerne var opptatt av økonomisk velstand i denne perioden etter harde krigsår.

Partisansyklusene i perioden 1966-81 må forklares med at de ulike regjeringstypenes tro på ulik økonomisk politikk (markedsøkonomi vs. statlig styring) i perioden medførte ulike makroøkonomiske resultater, selv om de grunnleggende preferansene knyttet til økonomisk vekst og lav arbeidsledighet i utgangspunktet ikke var så forskjellige.

Eksistensen av de mildere opportuniste- og partisansyklusene man ser i perioden 1982-2003 må forklares med følgende faktorer:

Velgerne begynte på grunn av turbulente økonomiske tider på 1980- og starten av 1990-tallet, igjen i større grad å bry seg om økonomiske spørsmål og økonomisk velstand. Dette gjorde det attraktivt for den sittende regjeringen å igjen påvirke økonomien i gunstig retning før et valg, da gevinstpotensialet i form av økt velgeroppslutning var betydelig.

I tillegg var den parlamentariske situasjonen i perioden preget av mindretallsregjeringer og jevnbyrdig kamp om regjeringmakten mellom de ulike alternativene, noe som innebar økte profileringsmuligheter for den sittende regjering ved å skape en gunstig økonomisk utvikling i forkant valg, når oppmerksomheten rettet mot politikerne var på sitt største.

At opportunistesyklene nå er mindre sammenlignet med perioden 1949-65, må forklares med at de politiske myndighetene hadde gitt fra seg mange viktige økonomiske styringsinstrumenter på begynnelsen av 1980-tallet, og at Norge i større grad ble en åpen

liberalisert markedsøkonomi, som innebar at det var vanskeligere for politikerne å påvirke den økonomiske utviklingen i denne perioden enn i tidligere perioder.

De mindre partisaneffektene må forstås med bakgrunn i at Arbeiderpartiet, siden midten av 1980-tallet, hadde nærmet seg Høyre og dets tro på de frie markedskreftene, slik at forskjellen i økonomisk politikk, og således forskjellene i de økonomiske resultatene, mellom borgerlige og sosialdemokratiske regjeringer ble mindre.

4.2. Kort om styrker og svakheter ved utredningens konklusjoner

De fremste styrkene til utredningens konklusjoner, er at de bygger på et veldefinert begrepsapparat, et velfundert teori- og datagrunnlag og at analysen er både omfattende i valget av økonomiske variable som studeres, og nyansert og presis i form av at den hensyntar særegne norske forhold som kan være viktige for å forklare makroøkonomiske fenomener i etterkrigstiden.

I tillegg bygger analysen på en god forståelse av den norske økonomisk-politiske styringsmodellen i den analyserte perioden.

De fremste svakhetene knytter seg til at man i begrenset grad kan si noe om robustheten i de resultatene man finner, da man har relativt få observasjoner i underperiodene, og da resultatene ikke er statistisk testet. Dette får bli en jobb for en eventuell økonometrisk studie.

VEDLEGG

Vedlegg 1

Mandatfordeling på Stortinget 1921-2005

	1921	1924	1927	1930	1933	1936	1945	1949	1953	1957	1961	1965	1969	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005
RV																			1	0	0	0
NKP		6	3	0	0	0	11	0	3	1												
SF/SV											2	2	0	16	2	4	6	17	13	9	23	15
A	29	24	39	47	69	70	76	85	77	78	74	68	74	62	76	66	71	63	67	65	43	61
V	37	34	30	33	24	23	20	21	15	15	14	18	13	2	2	2	0	0	1	6	2	10
DLF														1								
KrF					1	2	8	9	14	12	15	13	14	20	22	15	16	14	13	25	22	11
BP/SP	17	22	26	25	23	18	10	12	14	15	16	18	20	21	12	11	12	11	32	11	10	11
H	57	54	30	42	30	36	25	23	27	29	29	31	29	29	41	53	50	37	28	23	38	23
FrP														4	0	4	2	22	10	25	26	38
Andre	10	10	2	3	3	1												1	0	1	1	0
Sum	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	155	155	155	157	165	165	165	165	169

Partiforkortelser:

RV: Rød Valgallianse

NKP: Norges Kommunistiske Parti

SF/SV: Sosialistisk Folkeparti/Sosialistisk Venstreparti

A: Det norske Arbeiderparti

V: Venstre

DLF: Det Liberale Folkeparti

KrF: Kristelig Folkeparti

BP/SP: Bondepartiet (til 1959), Senterpartiet

H: Høyre

FrP: Fremskrittspartiet

Andre: Andre lister (1989: Aune-lista, 1997 og 2001: Kystpartiet)

Kilde: Bernt Aardals hjemmeside. <http://home.online.no/~b-aardal>

Vedlegg 2

Alle de økonomiske variablene benevnes med en a foran når det beregnes avvik fra den underliggende trenden i den empiriske analysen

Økonomisk variabel:

Økonomisk vekst

Måles som:

Årlig vekst i reelt BNP pr.capita

Benevnelse i den empiriske analysen:

rbtnpvc

Kilde:

Norges Bank

http://www.norgesbank.no/stat/historiske_data/en/hms/c6.xls

Økonomisk variabel:

Inflasjon

Måles som:

Gjennomsnittelig årlig vekst i konsumprisindeksen

Benevnelse i den empiriske analysen:

infl

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/emner/08/02/10/kpi/tab-01.html>

Økonomisk variabel:

Arbeidsledighet

Måles som:

Årlig vekst i arbeidsledigheten som andel av arbeidsstyrken

Benevnelse i den empiriske analysen:

arbl

Kilde:

Aetat

http://www.aetat.no/data/f/0/24/53/1_702_0/rapporten_hele2004.pdf

Økonomisk variabel:

Privat konsum

Måles som:

Årlig vekst i det reelle konsumet, reelt konsum som andel av reelt BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

rkov & rrelko

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-0901-355.html>

Økonomisk variabel:

Bruttoinvesteringer

Måles som:

Årlig vekst i de reelle bruttoinvesteringene, reelle bruttoinvesteringer som andel av reelt BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

rrbinvv, rrelb~v

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-0901-355.html>

Økonomisk variabel:

Offentlig budsjettbalanse

Måles som:

Overskudd før lånetransaksjoner på statsbudsjettet som andel av BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

rrelbb

Kilde:

St.prp.nr. 1 for de enkelte budsjettår

Økonomisk variabel:

Bruk av oljepenger

Måles som:

Bruk av oljepenger over statsbudsjettet som andel av BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

relojlp

Kilde:

St.prp.nr. 1 for de enkelte budsjettår

Økonomisk variabel:

Offentlig konsum

Måles som:

Årlig vekst i reelt offentlig konsum og reelt konsum som andel av reelt BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

rofkov & relo-o

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-0901-355.html>

Økonomisk variabel:

Skattenivå

Måles som:

Direkte skatter i alt som andel av BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

relsk

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/tabeller/23-23-6t.txt>

<http://www.ssb.no/emner/12/01/offinnut/tab-1991-1997-01.html>

<http://www.ssb.no/emner/12/01/offinnut/tab-01.html>

Økonomisk variabel:

Offentlige overføringer til private

Måles som:

Overføringer til private som andel av BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

reloverf

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/tabeller/23-23-6t.txt>

<http://www.ssb.no/emner/12/01/offinnut/tab-1991-1997-01.html>

<http://www.ssb.no/emner/12/01/offinnut/tab-01.html>

Økonomisk variabel:

Investeringer i industriproduksjon

Måles som:

Årlig vekst i bruttoinvesteringer i industriproduksjon, bergverksdrift og oljeutvinning & bruttoinvesteringer i industriproduksjon, bergverksdrift og oljeutvinning som andel av BNP

Benevnelse i den empiriske analysen:

bindv-v & relb-d

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/tabeller/16-16-1t.txt>

Økonomisk variabel:

Boligbygging

Måles som:

Årlig vekst i antall fullførte boliger & årlig vekst i antall nye boliger pr. capita

Benevnelse i den empiriske analysen:

boligbv & relbo-v

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

<http://www.ssb.no/histstat/tabeller/17-17-5t.txt>

http://www.norgesbank.no/stat/historiske_data/en/hms/c6 (befolkningstall)

Økonomisk variabel:

Kredittvekst

Måles som:

Årlig vekst i publikums totale kreditt ved årets slutt

Benevnelse i den empiriske analysen:

kredit-t

Kilde:

Statistisk Sentralbyrå

http://www.norgesbank.no/stat/historiske_data/en/hms/c10.xls

Vedlegg 3

Tabell 1 **1949-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arbnpvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb~v
1	-.0065643	.0026765	-.0006065	-.0005592	.0012825	.010527	.001148
	.0154622	.0154729	.0060495	.0153278	.0085964	.0721024	.0168592
	14	14	14	6	6	6	6
2	.0017615	.0033378	.0011854	-.0046899	.0009019	-.0115746	-.0003357
	.0099121	.0314815	.0076389	.0125215	.0074866	.0429251	.0141915
	14	14	14	6	6	6	6
3	.0047531	.0005118	4.30e-06	.0009432	-.0022	-.0044536	-.0001592
	.0157606	.0172157	.0055861	.0256383	.0068857	.0420369	.0138465
	13	13	13	5	5	5	5
4	.0003892	-.0064894	-.0005829	.0053558	-.0004213	.0057108	-.0008157
	.0138977	.0201872	.0043024	.0349901	.0051442	.0688896	.0105869
	14	14	14	5	5	5	5
Total	4.29e-11	6.72e-11	5.29e-12	-8.27e-13	-9.00e-11	-3.81e-10	-4.23e-11
	.0141549	.0218157	.0058989	.0215659	.006849	.0547675	.0131935
	55	55	55	22	22	22	22

Tabell 2 1949-2003

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arkov	arrelko	arbinvv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arello-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
1	-.0178032	-.0005202	-.0048457	.0010587	-.0049438	-.0053057	-.007684	.0000996	-.0001219	.0024925	.0179063
	.0176605	.0070425	.0621575	.0101859	.0157394	.0013804	.0139599	.006637	.0084692	.0096754	.2326476
	8	8	8	8	9	2	14	14	14	14	7
2	.0023903	-.0018703	.0176653	.004727	.0025663	.0040155	.0040347	.0007717	-.0021002	-.0000257	-.0726705
	.0147617	.0092353	.0505351	.0125669	.0109767	.0104255	.0327514	.0038706	.0110735	.007691	.1603472
	8	8	8	8	9	2	14	14	14	14	8
3	.0069222	-.0013109	-.0309482	-.005192	.0032615	-.001431	-.0018155	-.0007946	-.0000371	-.0027717	-.0155135
	.017569	.0066563	.0517131	.0177383	.0111414	.0123669	.0176809	.0045771	.0126626	.0081821	.1433287
	8	8	8	8	8	2	13	13	13	13	8
4	.0075473	.0032901	.0161144	-.0005277	-.0005216	.0027211	.0053351	-.0001335	.0022565	.0001069	.072516
	.0189956	.0106684	.0648371	.0187445	.0177164	.002378	.0202691	.0066893	.0110808	.0111414	.185875
	9	9	9	9	9	2	14	14	14	14	8
Total	1.03e-10	3.35e-11	-9.59e-11	-3.53e-11	7.57e-11	-1.02e-10	9.10e-11	-2.51e-11	1.48e-11	-7.33e-11	-1.04e-09
	.0195522	.0084893	.0586184	.015053	.0140298	.0073353	.022388	.005396	.0106979	.0092195	.1806343
	33	33	33	33	35	8	55	55	55	55	31

valgsykl	arelbi-d	aboligbv	arelbo-v	akredi-t
1	.0014596	-.0037911	-.0037591	-.0038539
	.0049476	.0492905	.0494691	.0127823
	8	7	7	8
2	-.0017575	-.0035231	-.0034775	.0006481
	.0085426	.0623232	.0623736	.0291403
	8	7	7	8
3	-.0030548	.0319551	.0319662	-.0065153
	.0085119	.13407	.1341901	.0211623
	8	8	8	8
4	.0033527	-.0255552	-.0256342	.0086409
	.0128266	.0452085	.0451861	.0202452
	8	8	8	9
Total	-4.55e-11	2.51e-10	-2.16e-10	-9.15e-11
	.0090649	.0812814	.0813639	.0213859
	32	30	30	33

Tabell 3

1949-2003

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: erf (Erf)

erf	arbnvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb~v
1	.0020382	.011576	-.0040175	.0048869	.0024404	.0283153	.0056221
	.0139581	.0411237	.0035892	.0166674	.0105574	.0756793	.0064966
	8	8	8	4	4	4	4
2	-.0001955	-.0032058	.000655	-.0057601	-.0005572	-.0099407	-.0055919
	.0136012	.01694	.0055987	.0206175	.0041092	.0504978	.0130584
	35	35	35	10	10	10	10
3	-.0007885	.0016328	.000768	.0047567	-.0005237	-.0017318	.0041789
	.016852	.0154962	.0072105	.025353	.0081907	.0515995	.0142191
	12	12	12	8	8	8	8
Total	4.29e-11	6.72e-11	5.29e-12	-8.27e-13	-9.00e-11	-3.81e-10	-4.23e-11
	.0141549	.0218157	.0058989	.0215659	.006849	.0547675	.0131935
	55	55	55	22	22	22	22

Tabell 4

1949-2003

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: erf (Erf)

erf	arkov	arrelko	arbinvv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
1	-.0074512	.0017192	-.0008741	-.004677	.0099009	-.0015778	.0027138	-.0042636	.0025195	-.005484	.1930741
	.0195116	.0143699	.0404243	.0106309	.0232736	.0076334	.0277488	.0052638	.0060546	.0111262	.2857496
	4	4	4	4	2	3	8	8	8	8	2
2	.0032117	-.0003537	-.0044352	.0013409	-.0021737	.0073138	-.0002723	.0003356	-.0008007	.001398	-.0227402
	.01881	.008051	.0577688	.0161872	.0140624	.	.0238995	.0050973	.01174	.0082097	.1803488
	25	25	25	25	25	1	35	35	35	35	25
3	-.0126219	.0004913	.028594	-.0037039	.0043174	-.0006451	-.0010149	.0018635	.0006556	-.0004216	.0455894
	.0222292	.0061952	.0840523	.0120562	.0115971	.0081134	.0140835	.0052562	.0102647	.0100939	.0832599
	4	4	4	4	8	4	12	12	12	12	4
Total	1.03e-10	3.35e-11	-9.59e-11	-3.53e-11	7.57e-11	-1.02e-10	9.10e-11	-2.51e-11	1.48e-11	-7.33e-11	-1.04e-09
	.0195522	.0084893	.0586184	.015053	.0140298	.0073353	.022388	.005396	.0106979	.0092195	.1806343
	33	33	33	33	35	8	55	55	55	55	31

erf	arelbi-d	aboligbv	arelbo-v	akredi-t
1	.0028708	-.0405973	-.0411004	.004622
	.0058844	.	.	.0112191
	3	1	1	4
2	.0004729	.0004896	.000531	.00007
	.0096718	.0873013	.0874037	.024144
	25	25	25	25
3	-.0051086	.0070891	.0069565	-.0050596
	.0057248	.0476865	.047423	.0051459
	4	4	4	4
Total	-4.55e-11	2.51e-10	-2.16e-10	-9.15e-11
	.0090649	.0812814	.0813639	.0213859
	32	30	30	33

Tabell 5 **1949-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnpvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb-v
B	-.0026127	-.0033544	.0029911	.0046426	.0003468	-.0185403	-.0038977
	.0180668	.0183426	.0050232	.0277702	.0085121	.0473855	.0075397
	12	12	12	7	7	7	7
S	-.0053703	.0005378	-.0073598	-.0029784	-.0037638	.0028028	.0238743
	.0040575	.0017272	.0054849	.0041512	.0029526	.1222223	.0116499
	3	3	3	2	2	2	2
SD	.0011866	.000966	-.0003453	-.0020416	.0003923	.009552	-.0015742
	.0133698	.0236534	.005699	.0202067	.006522	.0508022	.0125834
	40	40	40	13	13	13	13
Tota	4.29e-11	6.72e-11	5.29e-12	-8.27e-13	-9.00e-11	-3.81e-10	-4.23e-11
	.0141549	.0218157	.0058989	.0215659	.006849	.0547675	.0131935
	55	55	55	22	22	22	22

Tabell 6

1949-2003

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arkov	arrelko	arbinvv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
B	-.0024685	-.0028059	-.0138035	-.0077686	.002785	.0035289	-.0037689	.0020668	-.0005988	-.000712	-.020853
	.0261547	.0101018	.0961863	.0197482	.0104376	.0111136	.0174351	.0045797	.0092149	.0136153	.1942724
	5	5	5	5	10	2	12	12	12	12	5
S	-.003825	-.0027258	.0576013	.0041145	.007144	-.0048191	-.0005445	-.0029324	.0071813	.0010356	-.1309353
0020685	.0052693	.0030946	.0097439	.0012682	.
	1	1	1	1	1	2	3	3	3	3	1
SD	.0005988	.0006206	.0004228	.0012862	-.0014581	.0006451	.0011715	-.0004001	-.0003589	.0001359	.009408
	.0190568	.0084143	.0513933	.0143147	.0155092	.0076558	.024516	.0056364	.0111998	.0080664	.183299
	27	27	27	27	24	4	40	40	40	40	25
Tota	1.03e-10	3.35e-11	-9.59e-11	-3.53e-11	7.57e-11	-1.02e-10	9.10e-11	-2.51e-11	1.48e-11	-7.33e-11	-1.04e-09
	.0195522	.0084893	.0586184	.015053	.0140298	.0073353	.022388	.005396	.0106979	.0092195	.1806343
	33	33	33	33	35	8	55	55	55	55	31

regj	arelbi-d	aboligbv	arelbo-v	akredi-t
B	.0004747	.0248093	.0244785	-.0091911
	.0098884	.0387178	.0386874	.0180703
	5	5	5	5
S	-.0133818	.007627	.0070761	.011532

	1	1	1	1
SD	.0004234	-.0054864	-.0053945	.0012749
	.00888	.0888915	.0890167	.0221273
	26	24	24	27
Tota	-4.55e-11	2.51e-10	-2.16e-10	-9.15e-11
	.0090649	.0812814	.0813639	.0213859
	32	30	30	33

Tabell 7 **1949-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnpvpc	aarbl
B	-.0053496	.0040382
	.0146427	.0059579
	7	7
S	-.0053703	-.0073598
	.0040575	.0054849
	3	3
Tota	-.0053558	.0006188
	.0121078	.0077887
	10	10

(Gjennomsnitt for B og S når rpm = -1)

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnpvpc	aarbl
B	-.0026127	.0029911
	.0180668	.0050232
	12	12
S	-.0053703	-.0073598
	.0040575	.0054849
	3	3
SD	.0006577	.0002422
	.0151953	.0046397
	30	30
Tota	-.0006163	.0004684
	.0154359	.0052737
	45	45

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnpvpc	aarbl
SD	.0027732	-.002108
	.0051827	.0081715
	10	10
Tota	.0027732	-.002108
	.0051827	.0081715
	10	10

(Gjennomsnitt for SD når rpm = 1)

(Gjennomsnitt for B, S og SD når rpm er verken
-1 eller 1)

Tabell 8

1949-2003

Summary statistics: mean, sd, N

by categories of: valgsylRegj (group(valgsykl regj))

valgsylRegj	arbnpvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinv	arrelb~v
1 B	-.0140948 .0119741 5	.0082086 .0209116 5	.0010349 .0024343 5	-.009807 .0079483 3	.0005232 .0021396 3	-.0419605 .0592045 3	-.0075041 .0047381 3
1 S	-.0061316 .1 1	.0012311 .1 1	-.0122043 .1 1	-.0059137 .1 1	-.0058516 .1 1	.089227 .1 1	.032112 .1 1
1 SD	-.0019118 .017228 8	-.0006005 .0126612 8	-.0001827 .0065753 8	.0159896 .0146763 2	.0059886 .0162301 2	.0499082 .037725 2	-.0013558 .0134304 2
2 B	.0033459 .0144027 3	-.0012831 .0045921 3	.0074312 .008156 3	-.0045684 .0048404 2	.003585 .0123662 2	.01668 .0361147 2	-.0001067 .0116609 2
2 S	-.0089933 .1 1	.0018106 .1 1	-.0084706 .1 1	-.000043 .1 1	-.0016759 .1 1	-.0836215 .1 1	.0156365 .1 1
2 SD	.0023617 .0090405 10	.0048767 .0376413 10	.0002773 .006725 10	-.0063199 .019117 3	-.0000276 .0072002 3	-.0063955 .0228111 3	-.0058124 .0162145 3
3 B	.0032379 .0341973 2	-.0141809 .0025723 2	.0042667 .0033981 2	.0057499 .1 1	-.013811 .1 1	.0040771 .1 1	.0043241 .1 1
3 SD	.0050286 .0134383 11	.0031831 .0174347 11	-.0007707 .0056566 11	-.0002585 .0294415 4	.0007028 .0026539 4	-.0065863 .0482266 4	-.00128 .0157245 4
4 B	.0113042 .0145303 2	-.0245426 .0094504 2	-.0000543 .0030317 2	.065306 .1 1	.0074988 .1 1	-.0413376 .1 1	-.008882 .1 1
4 S	-.0009861 .1 1	-.0014283 .1 1	-.0014046 .1 1	.0 .0 0	.0 .0 0	.0 .0 0	.0 .0 0
4 SD	-.0014704 .0142182 11	-.0036671 .0210795 11	-.0006043 .004798 11	-.0096318 .0116146 4	-.0024014 .0030244 4	.0174729 .0735214 4	.0012009 .0110604 4
Total	4.29e-11 .0141549 55	6.72e-11 .0218157 55	5.29e-12 .0058989 55	-8.27e-13 .0215659 22	-9.00e-11 .006849 22	-3.81e-10 .0547675 22	-4.23e-11 .0131935 22

Tabell 9 **1949-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
 by categories of: valgsylRegj (group(valgsykl regj))

valgsylRegj	arkov	arrelko	arbinvv	arrelb~v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel0~o	arelsk	arelov~f	abindv~v
1 B	-.0213188	-.0015028	.0467069	-.0055217	.0014606	-.0043295	-.0016225	.0037313	-.000364	.0053196	.1512645
	.0253283	.0061296	.0511047	.0099843	.0145752	.	.0193435	.0039231	.011553	.0143943	.0262843
	2	2	2	2	4	1	5	5	5	5	2
1 S	-.0062818	.0031078	-.0057534	.0003824	.0001238	.

	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0
1 SD	-.0166313	-.0001927	-.02203	.0032522	-.0100673	.	-.0128213	-.0014385	-.0000336	.0010216	-.0354369
	.017371	.0078362	.0589001	.0101104	.0161957	.	.0086638	.0070387	.00754	.006817	.2618503
	6	6	6	6	5	0	8	8	8	8	5
2 B	-.0010362	-.0154724	.0622568	.0138109	.007898	.0113874	.0047718	.004764	-.0023135	.0018784	.0324086
0115936	.	.0241194	.0037327	.0050127	.0138807	.
	1	1	1	1	2	1	3	3	3	3	1
2 S	-.0033564	.0018438	-.0034213	.0028171	.0004992	.

	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0
2 SD	.0028798	.0000729	.0112951	.0034293	.0010429	.	.0040327	-6.66e-06	-.002528	-.0006494	-.0876818
	.0158742	.0080165	.050997	.0129819	.0112278	.	.0376748	.0032565	.0129858	.0063995	.1670128
	7	7	7	7	7	0	10	10	10	10	7
3 B	-.0033648	-.0066124	-.0817922	-.0028526	-.0025281	.	-.0177907	-.0001905	-.0073139	-.0100587	-.2873831
0082595	.	.0025903	.0021899	.0014174	.0061291	.
	1	1	1	1	2	0	2	2	2	2	1
3 SD	.0083918	-.0005535	-.0236848	-.0055262	.0051914	-.001431	.001089	-.0009044	.001286	-.0014468	.023325
	.0184379	.0068071	.0512597	.0191323	.0119273	.0123669	.0177241	.0049572	.0134049	.0080017	.0994398
	7	7	7	7	6	2	11	11	11	11	7

4 B	.0346962	.0110608	-.1428961	-.0387579	.0056342	.	-.0079244	-.0038825	.0081011	-.01033	-.1518195
0029244	.	.0026993	.0044535	.0098611	.0150225	.
	1	1	1	1	2	0	2	2	2	2	1
4 S	-.003825	-.0027258	.0576013	.0041145	.007144	.	-.006585	.0003775	.0183444	.0024839	-.1309353

	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
4 SD	.0052935	.0030394	.0329034	.0042706	-.0038512	.0027211	.0088295	.0005017	-.0002686	.0017884	.1438138
	.0181876	.011644	.0278454	.0139439	.0214539	.002378	.0216923	.0072737	.010496	.0106462	.1546787
	7	7	7	7	6	2	11	11	11	11	6
Total	1.03e-10	3.35e-11	-9.59e-11	-3.53e-11	7.57e-11	-1.02e-10	9.10e-11	-2.51e-11	1.48e-11	-7.33e-11	-1.04e-09
	.0195522	.0084893	.0586184	.015053	.0140298	.0073353	.022388	.005396	.0106979	.0092195	.1806343
	33	33	33	33	35	8	55	55	55	55	31

valgsylRegj | arelbi~d aboligbv arelbo~v akredi~t

1 B	.0007649	.0222305	.0222745	.0013901
	.0124001	.0309779	.0310233	.0166436
	2	2	2	2
1 S

	0	0	0	0
1 SD	.0016912	-.0141998	-.0141725	-.0056019
	.0018055	.0541335	.0543668	.0125965
	6	5	5	6
2 B	.0125374	.0714433	.0708848	.0036171

	1	1	1	1
2 S

	0	0	0	0

2 SD	-.0037996	-.0160175	-.0158712	.000224
	.0067982	.0578765	.0581231	.0314485
	7	6	6	7

3 B	-.0034221	.0356026	.0349377	-.0318404

	1	1	1	1

3 SD	-.0030023	.031434	.0315417	-.0028974
	.0091925	.1448034	.1449361	.020008
	7	7	7	7

4 B	-.0082716	-.0274602	-.0279787	-.0205122

	1	1	1	1

4 S	-.0133818	.007627	.0070761	.011532

	1	1	1	1

4 SD	.0080791	-.030768	-.0306951	.0123927
	.0109768	.0510665	.0511143	.019673
	6	6	6	7

Total	-4.55e-11	2.51e-10	-2.16e-10	-9.15e-11
	.0090649	.0812814	.0813639	.0213859
	32	30	30	33

Tabell 10 **1949-65**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arbnvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb~v
1	-.0077194	.0027396	.0011224
	.0226963	.0162616	.0048949
	4	4	4	0	0	0	0
2	-.000592	.0126088	.0017568
	.0126988	.0553755	.0041416
	4	4	4	0	0	0	0
3	.0083462	.0065308	-.0007582
	.0091119	.0276941	.0009294
	4	4	4	0	0	0	0
4	.0020279	-.0158477	-.0012227
	.0135747	.0207908	.0020246
	5	5	5	0	0	0	0
Total	.0006046	.0004869	.0001394
	.0148914	.0317321	.0032515
	17	17	17	0	0	0	0

Tabell 11

1949-65

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arkov	arrelko	arbinv	arrelb~v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel0~o	arelsk	arelov~f	abindv~v
1	-.0115399 .0133427 4	.0017389 .009284 4	-.0005671 .0210836 4	.0052042 .010572 4	.0016978 .1 1	. .0115899 0	-.0142341 .0089016 4	-.0002146 .0095369 4	.0028378 .0095369 4	.0005069 .002786 4	-.054007 .0197914 3
2	-.0070738 .0139723 4	-.0018673 .0102069 4	-.0194876 .0299575 4	.0002442 .0113209 4	.0020491 .1 1	. .0613278 0	-.0051225 .0008406 4	-.0008021 .0088501 4	-.0038218 .006405 4	-.0012772 .006405 4	-.0680554 .137169 4
3	.0118909 .0205557 4	.0002587 .0083736 4	-.0272539 .041904 4	-.0089972 .0092799 4	.0012438 .1 1	. .0192811 0	.0042686 .0043449 4	-.0011863 .0072769 4	-.0064412 .0041941 4	-.0035387 .0041941 4	.0485558 .1138574 4
4	.0044492 .0158289 5	.001797 .0111957 5	.0376741 .0290024 5	.0018788 .0058467 5	-.0031742 .0002136 2	. .0281162 0	.0162873 .0087264 5	.0005128 .0110322 5	.0018628 .0083899 5	.0032394 .0083899 5	.0643085 .0943996 4
Total	-.0002732 .0172947 17	.0005592 .0090829 17	-.0000508 .0389281 17	-.0002824 .0098854 17	-.0002715 .0026672 5	. .0337751 0	.0012403 .0061668 17	-.0003676 .0093642 17	-.0011992 .0060763 17	-.0000611 .0060763 17	.0011476 .1121489 15

valgsykl	arelbi~d	aboligbv	arelbo~v	akredi~t
1	.0008035 .0010772 4	-.0134705 .0362169 3	-.0135134 .0363782 3	.0008384 .0076363 4
2	-.002226 .0046066 4	-.0387835 .0735773 3	-.0386892 .0740786 3	.0004375 .0092487 4
3	-.0008899 .0032837 4	.0306011 .2020482 4	.0308677 .202275 4	-.0122279 .0162795 4
4	.0024527 .0022968 4	-.0152593 .0555423 4	-.0151445 .0556922 4	.0093798 .0102639 5
Total	.0000351 .0033159 16	-.0068139 .1089318 14	-.0066939 .1091267 14	.0001818 .0129639 17

Tabell 12 **1966-81**

Summary statistics: mean, sd, N
 by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arbnpvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb~v
1	-.0088891	.0063098	-.0017429
	.009477	.0224167	.0009435
	4	4	4	0	0	0	0
2	.0098161	-.0067129	-.0002277
	.0051466	.0288897	.0016668
	4	4	4	0	0	0	0
3	.003196	-.0002427	-.0001251
	.0166477	.0120743	.0030016
	4	4	4	0	0	0	0
4	-.0056737	.0012213	-.0009295
	.0123541	.0283094	.0020614
	4	4	4	0	0	0	0
Total	-.0003877	.0001439	-.0007563
	.0129278	.0219064	.001958
	16	16	16	0	0	0	0

Tabell 13 1966-81

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arkov	arrelko	arbinv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
1	-.0240665	-.0027794	-.0091244	-.0030868	-.0082843	.0111129	-.0004448	-.005948	.0017701	.0718414	
	.0210976	.0039904	.0923127	.009192	.0167526	.0141074	.0034193	.0045734	.0101392	.314545	
	4	4	4	4	4	0	4	4	4	4	
2	.0118543	-.0018733	.0548182	.0092097	-.0037722	.0170123	.0009109	.0015763	.0015971	-.0772857	
	.0086242	.009738	.0371552	.0136655	.0110471	.0119925	.002943	.007539	.0083908	.2027826	
	4	4	4	4	4	0	4	4	4	4	
3	.0019535	-.0028804	-.0346425	-.0013868	-.000507	-.0006923	.0001201	.0077768	.0001854	-.0795828	
	.0152268	.0051667	.0666901	.024687	.0088972	.0152447	.00164	.0111919	.0053567	.154997	
	4	4	4	4	4	0	4	4	4	4	
4	.0114199	.0051565	-.0108353	-.0035358	.0045758	-.002458	.0008252	.0043076	.0008197	.0807235	
	.0243344	.0113146	.0913546	.0294899	.018501	.0105852	.0034778	.0095649	.0049079	.2674408	
	4	4	4	4	4	0	4	4	4	4	
Total	.0002903	-.0005941	.000054	.0003	-.0019969	.0006873	.0003529	.0019282	.0010931	-.0010759	
	.0222785	.0080632	.0755907	.0194674	.013723	.0157735	.0027118	.0092794	.0067548	.2313354	
	16	16	16	16	16	0	16	16	16	16	

valgsykl	arelb-d	aboligbv	arelb-v	akredi-t
1	.0021157	.0034684	.0035566	-.0085462
	.0074033	.0618119	.0620131	.0162545
	4	4	4	4
2	-.001289	.0229222	.0229313	.0008588
	.0121848	.0445366	.04419	.0435398
	4	4	4	4
3	-.0052197	.033309	.0330647	-.0008026
	.0120737	.0333584	.0331346	.0263234
	4	4	4	4
4	.0042526	-.035851	-.0361238	.0077174
	.0194023	.0374335	.0370017	.0308297
	4	4	4	4
Total	-.0000351	.0059622	.0058572	-.0001932
	.0126025	.049068	.0489858	.0282197
	16	16	16	16

Tabell 14 **1966-81**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb-v
B	-.0061801	-.0038398	-.0000456
	.0166878	.0254842	.0018899
	5	5	5	0	0	0	0
S	-.0009861	-.0014283	-.0014046

	1	1	1	0	0	0	0
SD	.0025684	.0022929	-.0010468
	.0112422	.0222925	.0020931
	10	10	10	0	0	0	0
Tota	-.0003877	.0001439	-.0007563
	.0129278	.0219064	.001958
	16	16	16	0	0	0	0

Tabell 15 **1966-81**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arkov	arrelko	arbinv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
B	-.0024685	-.0028059	-.0138035	-.0077686	-.0008125	.	-.0032291	.0008061	-.0045503	-.003429	-.020853
	.0261547	.0101018	.0961863	.0197482	.0062259	.	.0226762	.0024823	.0057793	.0054508	.1942724
	5	5	5	5	5	0	5	5	5	5	5
S	-.003825	-.0027258	.0576013	.0041145	.007144	.	-.006585	.0003775	.0183444	.0024839	-.1309353

	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
SD	.0020812	.0007249	.001228	.0039529	-.0035032	.	.0033727	.0001237	.0035258	.003215	.0217986
	.0226609	.0076059	.0702507	.0201417	.016854	.	.0127955	.0030571	.0085188	.0068016	.2640965
	10	10	10	10	10	0	10	10	10	10	10
Tota	.0002903	-.0005941	.000054	.0003	-.0019969	.	.0006873	.0003529	.0019282	.0010931	-.0010759
	.0222785	.0080632	.0755907	.0194674	.013723	.	.0157735	.0027118	.0092794	.0067548	.2313354
	16	16	16	16	16	0	16	16	16	16	16

regj	arelbi-d	aboligbv	arelbo-v	akredi-t
B	.0004747	.0248093	.0244785	-.0091911
	.0098884	.0387178	.0386874	.0180703
	5	5	5	5
S	-.0133818	.007627	.0070761	.011532

	1	1	1	1
SD	.0010447	-.0036279	-.0035754	.0031333
	.0141427	.0551969	.0551586	.0333103
	10	10	10	10
Tota	-.0000351	.0059622	.0058572	-.0001932
	.0126025	.049068	.0489858	.0282197
	16	16	16	16

Tabell 16

1982-2003

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arbnpvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb~v
1	-.0042443	.0002122	-.0010015	-.0005592	.0012825	.010527	.001148
	.0157098	.0120186	.0087539	.0153278	.0085964	.0721024	.0168592
	6	6	6	6	6	6	6
2	-.0020393	.0038575	.0017466	-.0046899	.0009019	-.0115746	-.0003357
	.0083146	.0092888	.011727	.0125215	.0074866	.0429251	.0141915
	6	6	6	6	6	6	6
3	.0031244	-.0036999	.0007178	.0009432	-.0022	-.0044536	-.0001592
	.0213637	.0120667	.0092182	.0256383	.0068857	.0420369	.0138465
	5	5	5	5	5	5	5
4	.0036007	-.0032997	.0003342	.0053558	-.0004213	.0057108	-.0008157
	.0166126	.0104634	.0071547	.0349901	.0051442	.0688896	.0105869
	5	5	5	5	5	5	5
Total	-.0001853	-.0004809	.0004423	-8.27e-13	-9.00e-11	-3.81e-10	-4.23e-11
	.0150477	.0106488	.0088333	.0215659	.006849	.0547675	.0131935
	22	22	22	22	22	22	22

Tabell 17 **1982-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: valgsykl (Valgsykl)

valgsykl	arkov	arrelko	arbinv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov-f	abindv-v
1	-.0032637	-.0053057	-.0010312	.0006721	.001789	.0042978	.
0186176	.0013804	.0144858	.0070874	.0089904	.013022	.
	0	0	0	0	4	2	6	6	6	6	0
20090341	.0040155	.0014878	.0017282	-.0034035	-.0002732	.
0094776	.0104255	.0153734	.0054988	.0149164	.0091381	.
	0	0	0	0	4	2	6	6	6	6	0
30089588	-.001431	-.0075814	-.0012129	-.0011649	-.0045236	.
0153813	.0123669	.0201217	.0067428	.0156111	.0123675	.
	0	0	0	0	3	2	5	5	5	5	0
4	-.0055498	.0027211	.0006172	-.0015468	.0010095	-.0035959	.
025399	.002378	.0149055	.0075012	.0142259	.0168836	.
	0	0	0	0	3	2	5	5	5	5	0
Total0023792	-1.02e-10	-.0014582	.0000274	-.0004756	-.0007477	.
0168608	.0073353	.0154324	.0063591	.0127178	.012504	.
	0	0	0	0	14	8	22	22	22	22	0

valgsykl	arelb-i-d	aboligbv	arelb-o-v	akredi-t
1

	0	0	0	0
2

	0	0	0	0
3

	0	0	0	0
4

	0	0	0	0
Total

	0	0	0	0

Tabell 18 **1982-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arbnvpc	ainfl	aarbl	arkov	arrelko	arrbinvv	arrelb-v
B	-.0000645	-.0030077	.0051601	.0046426	.0003468	-.0185403	-.0038977
	.0198641	.0135472	.0055413	.0277702	.0085121	.0473855	.0075397
	7	7	7	7	7	7	7
S	-.0075625	.0015209	-.0103375	-.0029784	-.0037638	.0028028	.0238743
	.0020236	.0004098	.0026401	.0041512	.0029526	.1222223	.0116499
	2	2	2	2	2	2	2
SD	.0008846	.0005717	-.0004396	-.0020416	.0003923	.009552	-.0015742
	.0137225	.0100536	.0093499	.0202067	.006522	.0508022	.0125834
	13	13	13	13	13	13	13
Tota	-.0001853	-.0004809	.0004423	-8.27e-13	-9.00e-11	-3.81e-10	-4.23e-11
	.0150477	.0106488	.0088333	.0215659	.006849	.0547675	.0131935
	22	22	22	22	22	22	22

Tabell 19 **1982-2003**

Summary statistics: mean, sd, N
by categories of: regj (Regj)

regj	arkov	arrelko	arbinv	arrelb-v	arrelbb	areloljp	arofkov	arrel-o	arelsk	arelov~f	abindv-v
B0063826	.0035289	-.0041546	.0029673	.0022236	.0012287	.
0131911	.0111136	.0146313	.0056634	.0105405	.0175927	.
	0	0	0	0	5	2	7	7	7	7	0
S	-.0048191	.0024758	-.0045874	.0015998	.0003115	.	.
0020685	.0008938	.0016491	.0017216	.0002654	.	.
	0	0	0	0	0	2	2	2	2	2	0
SD0001551	.0006451	-.0006116	-.0008457	-.0022484	-.0019749	.
0189573	.0076558	.0173803	.0067147	.0147945	.0107126	.
	0	0	0	0	9	4	13	13	13	13	0
Tota0023792	-1.02e-10	-.0014582	.0000274	-.0004756	-.0007477	.
0168608	.0073353	.0154324	.0063591	.0127178	.012504	.
	0	0	0	0	14	8	22	22	22	22	0

regj	arelbi-d	aboligbv	arelbo-v	akredi-t
B

	0	0	0	0
S

	0	0	0	0
SD

	0	0	0	0
Tota

	0	0	0	0

Generelle kilder

Alesina, A, Roubini, N & Cohen, G. D:

Political Cycles and the Macroeconomy
The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1997

Alesina, A & Sachs, J:

Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948-1984
Journal of Money, Credit and Banking
Vol. 20, No 1, 63-82, 1988
Lastet ned fra

http://hq.ssrn.com/Pub_Login.cfm?type=detquan

Burda, M, Wyplosz, C:

Macroeconomics, A European Text
3. utgave, Oxford University Press, 2001

Dedekam jr, A:

Økonomisk ordliste
<http://www.fagbokforlaget.no/makro/ordliste.HTM##f>
<http://www.fagbokforlaget.no/makro/ordliste.HTM#p>

Drazen, A:

The Political Business Cycle After 25 years
NBER Macroeconomics Annual 2000,
<http://www.tau.ac.il/~drazen/PBCafter25yrs.pdf>

Dørum, Ø, & Lund, A.J:

Om ledende og sammenfallende indikatorer,
Penger og kreditt, 2, 1986, s. 186-194

Finansdepartement:

<http://www.odin.dep.no/fin/norsk/dok/statsbudsjett/bn.html>

- Frøyland, E & Nymoene, R: *Produksjonsgapet i norsk økonomi- ulike metoder, samme svar?*, Penger og Kreditt nr. 1, 2000, s.22-28
- Gjølberg, O: *Høyrebølger og andre bølger – Om sammenhenger mellom økonomiske og politiske konjunkturer*, Skrifter i økonomisk historie nr.4, 1981
- Grønlie, T: *Emne 10 Velstandsvekst*
i Norsk historie, studiebok, delfag i norsk historie
<http://www.hist.uib.no/norskhistorie/studieboka/emne10.htm>
- Hagen, K. P: *Samfunnsøkonomisk lønnsomhet og økonomisk politikk*, 1.utg, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2000
- Hanisch, T. J, Sjøilen, E & Ecklund, G:
Norsk økonomisk politikk i det 20.århundre - Verdivalg i en åpen økonomi, HøyskoleForlaget, Kristiansand, 1999
- Madsen, H.J: *Electoral Outcomes and Macro-Economic Policies: The Scandinavian Cases*, s. 15-47 i *Models of Political Economy*, Whiteley P. (ed) SAGE Publications Ltd, London & Beverly Hills, 1980
- Merikas, A.G & Merika, A. A: *Is there an Electoral Cycle? A case for Greece*
Akseptert paper for European Financial Management Association
2005 Annual Meetings
29. juni - 2.juli 2, 2005
Milan, Italia

Lastet ned fra

<http://www.efmaefm.org/OEFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2005-milan/confpart2005.shtml>

Moore, G.H. & Zarnowitz, V: *The development and role of the National Bureau of Economic Research's Business Cycle Chronologies* s. 735-69 i Gordon , R. J (ed):
The American Business Cycle: Continuity and change,
University of Chicago Press, Chicago 1986

National Bureau of Economic Research (NBER):

<http://www.nber.org/cycles.html>

Nordhaus, W:

The Political Business Cycle
Review of Economic Studies, 43, 1975
<http://cowles.econ.yale.edu/P/cp/py1974-5.htm>

Norges Bank:

http://www.norgesbank.no/stat/historiske_data/no/diskonto/

Norsk Riksringkasting, Norges Historie 1905-2005:

http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4448758.html
http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4516341.html
http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4569340.html
http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4649780.html
http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4704274.html
http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4789202.html

Persson, T:

Stabiliseringspolitikens möjligheter:
En instabil historia, i Inflasjon, arbeidsløshet &
stabiliseringspolitikk, Ekonomiske Rådet, 1989

Rogoff, K & Sibert, A:

Elections and Macroeconomic policy cycles
NBER Working Paper no. 1838, 1988

Lastet ned fra

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=341806

Ryssevik, J: *I samfunnet. Norsk politikk. 3SK-A*, Aschehoug forlag, 2002, Oslo
Nettsted for boken:

<http://www.aschehoug.no/isamfunnet/norskpolitikk/innhold.php?sectionID=22#p>

Sachs, Jeffrey & Larrain, F.B: *Macroeconomics in the global economy*
Kapittel 17, Harvester Wheatsheaf, New York
1993

Shi, M, & Svensson: *Political Budget Cycles: A Review of Recent Developments*
Nordic Journal of Political Economy, 2003, vol. 29 (1):
67-76
<http://www.iies.su.se/~svenssoj/nope2nd.pdf>

Stortingsmelding nr. 1. For stortingsssesjonene i perioden 1947-2005
Norges Handelshøyskole, Bergen
Biblioteket

Stortingsproposisjon nr. 1. For stortingsssesjonene 1946- 2005
Norges Handelshøyskole, Bergen
Biblioteket

Wagner, Richard E; *Politics and the Macroeconomy*,
i The Elgar Companion to Public Choice,
Shughart II, W. F. & Razzolini, L. (ed), s.442-
39, Cheltenham UK: Edward Elgar, 2001

Wooldridge, J.M: *Introductory Econometrics- A moderen approach*
2. utgave, Thomson South-Western, Ohio, 2003

Aardal, B: *Mandatfordeling ved stortingsvalg*
http://home.online.no/~b-aardal/s_mandat.pdf